

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης
ΠΜΣ Πολιτική Επιστήμη και Κοινωνιολογία

Διπλωματική εργασία

«Η πανδημία του κορωνοϊού και η διαχείριση της από την ελληνική
κυβέρνηση»

Φοιτητής: Διονύσιος Παπατριανταφύλλου

A.M.: 19517

Τριμελής επιτροπή:

Κύρκος Δοξιάδης, Καθηγητής, Τμήμα ΠΕΔΔ, ΕΚΠΑ (Επιβλέπων)

Ευθύμιος Παπαβλασόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικής
Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Μιχάλης Σπουρδαλάκης, Καθηγητής, Τμήμα ΠΕΔΔ, ΕΚΠΑ

Αθήνα, 2022

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή	3
Θεωρητικό πλαίσιο	6
Ενότητα I: Διεθνές πλαίσιο και Ελλάδα	20
Ενότητα II: Πανδημία και κοινωνία	29
Ενότητα III: Πανδημία και δημοκρατία	56
Ενότητα IV: Πανδημία και νεοφιλελευθερισμός.....	79
Ενότητα V: Η κοινωνική αντίδραση	87
Συμπεράσματα.....	94
Βιβλιογραφία	100

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται το επίκαιρο ζήτημα της πανδημίας του κορωνοϊού και την διαχείριση της από την ελληνική κυβέρνηση. Στόχος της έρευνας είναι να αναδειχτεί η κυβερνητική στρατηγική αναφορικά με τη διαχείριση της πανδημίας, οι πολιτικές που εφάρμοσε και ο αντίκτυπος τους στο κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει είναι ποιος ήταν ο βασικός λόγος εφαρμογής ενός αυστηρού και καθολικού lockdown (καραντίνας) και στα τρία κύματα της πανδημίας, εάν εμπλέκεται η επιστήμη στη διαμόρφωση και χάραξη της κρατικής πολιτικής, εάν οι ιδεολογικοί λόγοι διαμορφώνουν ένα νέο εσωτερικό εχθρό και ένα νέο υποκείμενο και τέλος εάν υφίσταται κοινωνική αντίσταση απέναντι στα περιοριστικά μέτρα και στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης. Υπόθεση εργασίας της παρούσας διπλωματικής είναι ότι η ελληνική κυβέρνηση αξιοποιώντας την πανδημία και τα μέτρα περιορισμού και εργαλειοποιώντας την επιστήμη προωθεί νεοφιλελεύθερες πολιτικές.

Στο θεωρητικό πλαίσιο πραγματοποιείται μια θεωρητική επισκόπηση στα έργα στοχαστών και φιλοσόφων, οι οποίοι παρέχουν τα βασικά εννοιολογικά εργαλεία για την ερμηνεία της συγκυρίας. Ειδικότερα, θα γίνει αναφορά στο έργο του Carl Schmitt περί της κυριαρχίας, του Giorgio Agamben περί της κατάστασης εξαίρεσης και του Michel Foucault περί της βιοπολιτικής. Ο λόγος επιλογής των τριών αυτών στοχαστών έγκειται στο γεγονός πως τα έργα τους αποτελούν

αντικείμενο αναφοράς στο δημόσιο λόγο σε μια προσπάθεια ερμηνείας της πανδημικής εποχής και των περιοριστικών μέτρων.

Επίσης θα παρουσιαστούν οι βασικές μεθοδολογικές αρχές που θα χρησιμοποιηθούν για την ανάλυση των ανακοινώσεων των κρατικών αξιωματούχων και του Τύπου της υπό εξέταση συγκυρίας, και οι οποίες αφορούν στο έργο του Michel Foucault και του Κύρκου Δοξιάδη περί ανάλυσης λόγου και του Louis Althusser περί ιδεολογίας.

Η δομή της διπλωματικής εργασίας διαρθρώνεται σε πέντε ενότητες, με βάση τις οποίες αναλύεται η κυβερνητική πολιτική. Πιο συγκεκριμένα, στην πρώτη ενότητα γίνεται μια συνοπτική αναφορά στα διαφορετικά μοντέλα ανάσχεσης της πανδημίας που ακολούθησαν τα κράτη παγκοσμίως, καθώς επίσης και στα περιοριστικά μέτρα που έλαβε η ελληνική κυβέρνηση. Ακολούθως, στη δεύτερη ενότητα εξετάζεται ο αντίκτυπος της πανδημίας και των lockdown στο κοινωνικό επίπεδο, εστιάζοντας στο ρόλο της καραντίνας, της ατομικής ευθύνης, στις κοινωνικές διαμαρτυρίες και στην αστυνομική καταστολή.

Στην τρίτη ενότητα εξετάζεται ο μετασχηματισμός του πολιτικού πεδίου εξαιτίας της πανδημίας και ειδικότερα το φαινόμενο ενίσχυσης της εκτελεστικής εξουσίας με την παράλληλη αποδυνάμωση του κοινοβουλίου, ο ρόλος των ΜΜΕ και των ειδικών επιστημόνων. Στην τέταρτη ενότητα θα αναλυθεί το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ενώ στην πέμπτη ενότητα η κοινωνική στάση και αντίδραση απέναντι στα περιοριστικά μέτρα και στο κυβερνητικό νομοθετικό έργο.

Τέλος, στα συμπεράσματα θα επισκοπηθεί η ανάλυση που προηγήθηκε και θα αποσαφηνιστεί σε ποιο θεωρητικό μοντέλο δύναται

να ενταχθεί η κυβερνητική διαχείριση (κυριαρχία, κατάσταση εξαίρεσης, βιοπολιτική).

Η παρούσα διπλωματική εργασία στηρίζεται σε δύο σκέλη, ένα θεωρητικό και ένα ερευνητικό. Για το θεωρητικό σκέλος θα χρησιμοποιηθεί βιβλιογραφία προερχόμενη από τον τομέα της κοινωνικής και πολιτικής θεωρίας ενώ για το ερευνητικό σκέλος βασικό υλικό θα αποτελέσει ο Τύπος της τρέχουσας συγκυρίας, καθώς και οι ανακοινώσεις κυβερνητικών και κρατικών στελεχών, δημόσιων οργανισμών και επιστημόνων.

Θεωρητικό πλαίσιο

Η έννοια της κυριαρχίας στο έργο του Carl Schmitt

Η πρώτη θεωρία που εξετάζει η παρούσα εργασία αφορά στο έργο του Schmitt για την έννοια της κυριαρχίας και την κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Παρά τη διαφορά ενός σχεδόν αιώνα από την εποχή του, το έργο του παραμένει επίκαιρο εξαιτίας της δυναμικής επανεμφάνισης της κρατικής εξουσίας στο προσκήνιο λόγω των έκτακτων συνθηκών που επέφερε η πανδημία. Οι θεωρητικές κατασκευές του αναφορικά με τις έννοιες της «ανάγκης» και της «απόφασης» συνδέονται άμεσα με τη παρούσα συγκυρία, καθώς οι κυβερνήσεις τις επικαλούνται για να δικαιολογήσουν τις επιβολές περιοριστικών μέτρων.

Στον κλασικό του ορισμό για την έννοια της κυριαρχίας αναφέρει ότι <<κυρίαρχος είναι όποιος αποφασίζει για την κατάσταση έκτακτης ανάγκης>>.¹ Η κυριαρχία για τον Schmitt είναι μια έννοια οριακή γιατί αφορά σε μια εξαιρετική περίπτωση, η οποία βρίσκεται εκτός του γενικού κανόνα δικαίου. Το κρίσιμο ερώτημα είναι ποιος και πότε λαμβάνει την *απόφαση* ότι υφίσταται μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης.

Η κυριαρχία και η κατάσταση έκτακτης ανάγκης στο έργο του συνδέονται με την ευρύτερη πολιτική θεωρία του, ιδίως στην πρόσληψη του για το πεδίο του *Πολιτικού*. Ο ίδιος ορίζει το Πολιτικό ως ένα διακριτό και αυτοτελές πεδίο στο οποίο «δύναται» να ανάγονται οι πολιτικές δράσεις:

¹ C. Schmitt, *Πολιτική Θεολογία. Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη διδασκαλία περί κυριαρχίας*, Κουκκίδα, Αθήνα, 2016, σ. 17

<<Η ειδική πολιτική διάκριση, στην οποία μπορούν να αναχθούν οι πολιτικές πράξεις και τα πολιτικά κίνητρα, είναι η διάκριση *Φίλου και Εχθρού*.>>²

Ο Εχθρός κατά τον Schmitt εντοπίζεται στο πεδίο του Πολιτικού και είναι ο δημόσιος Εχθρός, είτε εξωτερικός είτε εσωτερικός. Η αντίθεση μεταξύ Φίλου και Εχθρού δύναται να οδηγήσει έως και τον εμφύλιο πόλεμο όταν οι «κομματικοπολιτικές» αντιθέσεις, εννοούμενες ως σύγκρουση μεταξύ αντιτιθέμενων κοινωνικών συμφερόντων, γίνουν οι κύριες πολιτικές αντιθέσεις στο εσωτερικό του κράτους.³ Σε μια τέτοια περίπτωση το (αστικό) κράτος διαθέτει το δικαίωμα να ανακηρύξει τον ενδοκρατικό του αντίπαλο σε εσωτερικό Εχθρό, γεγονός που σηματοδοτεί την αρχή του εμφυλίου πολέμου.⁴

Η κατάσταση έκτακτης ανάγκης αποτελεί μια παραβίαση του έννομου κανόνα δικαίου για την διαφύλαξη του κράτους απέναντι στον εσωτερικό Εχθρό. Κύριο χαρακτηριστικό της είναι η απεριόριστη δικαιοδοσία που κατέχει ο κυρίαρχος για την διαφύλαξη της τάξης:

<<Η ύπαρξη του κράτους διατηρεί εδώ μίαν αναμφίβολη υπεροχή απέναντι στην ισχύ του κανόνα δικαίου. Η απόφαση ελευθερώνεται από κάθε κανονιστική πρόσδεση και γίνεται απόλυτη με την κυριολεξία του όρου. Στην περίπτωση έκτακτης ανάγκης το κράτος αναστέλλει την ισχύ του δικαίου δυνάμει ενός δικαιώματος αυτοσυντήρησης [...] Για να έχει νόημα η έννομη τάξη πρέπει να έχει αποκατασταθεί η τάξη. Πρέπει να δημιουργηθεί μια κανονική κατάσταση, και κυρίαρχος είναι όποιος αποφασίζει τελεσίδικα αν πράγματι επικρατεί αυτή η κανονική κατάσταση. [...] Η περίπτωση έκτακτης

² Κ. Σμιτ, *Η έννοια του Πολιτικού*, Κριτική, Αθήνα, 2009, σ. 60

³ Στο ίδιο, σ. 66-72

⁴ Στο ίδιο, σ. 91

ανάγκης αποκαλύπτει εναργέστερα απ' οτιδήποτε άλλο την ουσία της κρατικής εξουσίας.>>⁵

Η κατάσταση εξαίρεσης στο έργο του Giorgio Agamben

Ο δεύτερος στοχαστής, του οποίου το έργο εξετάζει η παρούσα εργασία είναι ο Agamben, ο οποίος έχει ασχοληθεί επιστημονικά με το πώς η κρατική εξουσία επικαλείται και εργαλειοποιεί καταστροφικά συμβάντα για να επεκτείνει τους μηχανισμούς επιτήρησης και καταστολής, μια τακτική που διαφαίνεται και στην τωρινή συγκυρία υπό το πρόσχημα του υγειονομικού κινδύνου.

Στο έργο του χρησιμοποιεί και προεκτείνει την ανάλυση του Schmitt γύρω από το ζήτημα της κυριαρχίας και της έκτακτης ανάγκης. Η βασική θέση του είναι ότι η κατάσταση εξαίρεσης τείνει να αποτελεί στο σύγχρονο κόσμο <<το κυρίαρχο παράδειγμα διακυβέρνησης>>.⁶

Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της μορφής διακυβέρνησης είναι η ενίσχυση και επέκταση των αρμοδιοτήτων της εκτελεστικής εξουσίας μέσω της έκδοσης διαταγμάτων και μέτρων με ισχύ νόμου, τα οποία απλώς επικυρώνονται από το κοινοβούλιο λόγω της έκτακτης συγκυρίας, γεγονός που οδηγεί στη κατάργηση της διάκρισης των εξουσιών.⁷ Στην ανάλυση του αποδεικνύει πως η «ανάγκη» είναι μια υποκειμενική έννοια, καθώς δεν μπορεί να οριστεί αντικειμενικά αλλά ούτε και να προβλεφθεί από τον νόμο, και ως εκ τούτου λειτουργεί ως δικαιολογία για την αναστολή του δικαίου:

⁵ C. Schmitt, *Πολιτική Θεολογία. Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη διδασκαλία περί κυριαρχίας*, ό.π. , σ. 27-29

⁶ G. Agamben, *Κατάσταση εξαίρεσης. Όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπει την εξαίρεση σε κανόνα*, Πατάκη, Αθήνα, 2018, σ. 14

⁷ Στο ίδιο, σ. 20-22

<<Περισσότερο και από το να καθιστά θεμιτό το αθέμιτο, η ανάγκη λειτουργεί εδώ ως δικαιολογία για την παράβαση, σε μια μεμονωμένη ειδική περίπτωση, μέσω της εξαίρεσης.>>⁸

Συνοπτικά, για τον Agamben η κατάσταση εξαίρεσης αποτελεί ένα καθεστώς δικαίου στο οποίο το συνταγματικό δίκαιο παρότι υφίσταται δεν έχει ισχύ και αντιθέτως πράξεις και διατάγματα χωρίς ισχύ νόμου την αποκτούν:

<<Η κατάσταση εξαίρεσης είναι μια άνομη περιοχή, στην οποία αυτό που διακυβεύεται είναι η ισχύς νόμου χωρίς το νόμο>>⁹

Όσον αφορά στο ζήτημα της πανδημίας ο Agamben έχει τοποθετηθεί δημοσίως αρκετές φορές από το ξέσπασμα της υγειονομικής κρίσης. Η άποψη του είναι ότι η πανδημία αποτελεί μια ευκαιρία για τα κράτη σε διεθνές πλαίσιο να αυξήσουν και να ενισχύσουν τους κατασταλτικούς μηχανισμούς τους. Ακόμη αμφισβητεί έμμεσα τη φυσική προέλευση του κορωνοϊού υπαινισσόμενος ότι ο ιός ενδέχεται να αποτελεί και ανθρώπινο δημιούργημα, καθώς εκτιμά ότι σκοπός των περιοριστικών μέτρων είναι η εξάπλωση του πανικού στο εσωτερικό των Δυτικών κοινωνιών προκειμένου να πειστούν οι πολίτες να απεμπολήσουν δημοκρατικά δικαιώματα, όπως συνέβη τις προηγούμενες δεκαετίες με τον «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας»:

<<Μπορούμε να ονομάσουμε «βιοασφάλεια» τον κυβερνητικό μηχανισμό που αποτελεί προϊόν σύζευξης της νέας θρησκείας της υγείας και της κρατικής εξουσίας με το καθεστώς εξαίρεσης. Αυτός ο μηχανισμός είναι πιθανόν ο πιο αποτελεσματικός απ' όσους έχει γνωρίσει η ιστορία της Δύσης έως σήμερα.>>¹⁰

⁸ Στο ίδιο, σ. 47

⁹ Στο ίδιο, σ. 69

¹⁰ G. Agamben, *Που βρισκόμαστε; Η επιδημία ως πολιτική*, Αλήστου Μνήμης, Αθήνα, 2020, σ. 11

Λόγω αυτής της ερευνητικής του ενασχόλησης και προσήλωσης με τους κατασταλτικούς κρατικούς μηχανισμούς, καθώς και οι απόψεις που εξέφρασε κατά τη διάρκεια της πανδημίας οδήγησαν στο να γίνει το έργο του σημείο αναφοράς των αρνητών του κορωνοϊού, της ακροδεξιάς και διαφόρων συνωμοσιολόγων.

Η βιοπολιτική στο έργο του Michel Foucault

Ο τελευταίος στοχαστής που εξετάζει η παρούσα εργασία είναι ο Foucault του οποίου το έργο έχει επανέλθει δριμύτατα στη δημόσια συζήτηση τα τελευταία δύο χρόνια. Η ιδιαιτερότητα του σε σχέση με τους δύο προαναφερθέντες στοχαστές είναι ότι το έργο του δεν επικεντρώνεται αποκλειστικά στο επίπεδο της πολιτικής, αλλά σ' όλο τον κοινωνικό σχηματισμό μέσω της μελέτης της εξουσίας και της (επιστημονικής) γνώσης.

Η προσέγγιση του αναφορικά με την εξουσία είναι εξόχως ριζοσπαστική, σε βαθμό που μπορεί να ειπωθεί ότι εγκαινιάζει μια νέα σύλληψη περί εξουσίας.¹¹ Ο ίδιος αντιλαμβάνεται την εξουσία ως <<ένα τρόπο δράσης που δεν ενεργεί ευθέως και άμεσα στους άλλους, αλλά ενεργεί στην ίδια τους (τη) δράση>>.¹² Η κύρια μεθοδολογική σκέψη και πρακτική του είναι ότι η εξουσία αφενός διαχέεται στο σύνολο της κοινωνίας, αφετέρου διαπλέκεται με επιστημονικούς λόγους και πρακτικές, διαθέτοντας μια θετική και όχι αρνητική λειτουργία.

Πιο συγκεκριμένα, εξετάζοντας τη διαμόρφωση του σωφρονιστικού και ποινικού συστήματος στη νεωτερικότητα, ο Foucault

¹¹ S. Lukes, *Εξουσία. Μια ριζοσπαστική θεώρηση*, Σαββάλας, Αθήνα, 2007, σ. 182-183

¹² M. Foucault, *Η μικροφυσική της εξουσίας*, Ύψιλον, Αθήνα, 1991, σ. 91

διαπιστώνει ότι υπάρχει μια μετατόπιση από τις «τιμωρητικές» πρακτικές σε αυτές του σωφρονισμού. Διαπιστώνει ωστόσο πως αυτή η μεταστροφή συνεπάγεται τη ανάπτυξη ενός νέου τύπου εξουσίας, η οποία θεμελιώνεται πάνω στην επιστημονική γνώση:

<<Επομένως, πίσω από την αυξανόμενη ηπιότητα των τιμωριών μπορεί να εντοπιστεί μια μετατόπιση του σημείου εφαρμογής τους και μέσω αυτής της μετατόπισης μπορεί να εντοπιστεί ένα ολόκληρο πεδίο πρόσφατων αντικειμένων, ένα καινούριο καθεστώς της αλήθειας και ένα πλήθος ρόλων που μέχρι τότε δεν υπήρχαν κατά την άσκηση της ποινικής δικαιοσύνης. Γνώσεις, τεχνικές και «επιστημονικοί» λόγοι σχηματίζονται και διαπλέκονται με την πρακτική της τιμωρητικής εξουσίας.>>¹³

<< [...] τα τιμωρητικά συστήματα των κοινωνιών μας πρέπει να μελετηθούν με βάση μια ορισμένη «πολιτική οικονομία» του σώματος. Ακόμη κι αν δεν καταφεύγουν σε βίαιες ή αιματηρές τιμωρίες [...] στο επίκεντρο βρίσκεται πάντα το σώμα – το σώμα και οι δυνάμεις του, η χρησιμότητά τους και η ευπείθειά τους, η κατανομή τους και η υποταγή τους>>¹⁴

Ο Foucault συσχετίζει αυτό τον έλεγχο και καθυπόταξη του ανθρώπινου σώματος στη νεωτερικότητα με το κυρίαρχο οικονομικό σύστημα, δηλαδή τον καπιταλισμό, παρότι δεν αναφέρεται ρητά σ' αυτόν και δεν επικεντρώνει αποκλειστικά εκεί το ενδιαφέρον του. Σημειώνει ωστόσο ότι το χρήσιμο ανθρώπινο σώμα στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής πρέπει να <<είναι ταυτοχρόνως παραγωγικό σώμα και καθυποταγμένο σώμα>>. ¹⁵

Η καθυπόταξη του ανθρώπινου σώματος δεν πραγματοποιείται μόνο μέσω της βίας και της ιδεολογίας, αλλά και μέσω της γνώσης,

¹³ M. Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ. 31

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 34

¹⁵ Στο ίδιο, σ. 35

δηλαδή της επιστήμης. Σε αυτό το σημείο διαφοροποιείται αλλά και προεκτείνει τις προγενέστερες μαρξιστικές προσεγγίσεις:

<<θα μπορούσαμε να ονομάσουμε «πολιτική τεχνολογία του σώματος» αυτή τη γνώση και αυτόν τον έλεγχο. Ασφαλώς, αυτή η τεχνολογία είναι διάχυτη, σπανίως διατυπώνεται μέσω συνεχών και συστηματικών λόγων' [...] Επιπλέον, δεν μπορεί να εντοπιστεί ούτε σε έναν καθορισμένο τύπο θεσμών ούτε σε έναν κρατικό μηχανισμό [...] Πρόκειται, κατά κάποιο τρόπο, για μια μικροφυσική της εξουσίας την οποία χρησιμοποιούν οι μηχανισμοί και οι θεσμοί>>¹⁶

Ο Foucault επισημαίνει ότι η εξουσία που ενυπάρχει σε έναν κοινωνικό σχηματισμό δεν αποτελεί «ιδιοκτησία» μια τάξης, αλλά αποτελεί περισσότερο μια στρατηγική σύμπτυξη διάφορων τεχνικών, λειτουργιών, τακτικών, κ.ο.κ. Επομένως, δεν υφίσταται μια κύρια μορφή εξουσίας, αλλά διαφορετικές «μικροεξουσίες» που διαθέτουν το δικό τους αυτοτελές πεδίο άσκησης εξουσίας και αντίστασης σ' αυτήν, και οι οποίες τρόπο τινά συναρθρώνονται στο κεντρικό/κρατικό επίπεδο.¹⁷

Η κυριότερη ωστόσο συνεισφορά του στο ζήτημα της εξουσίας επέρχεται με τον πρώτο τόμο της *Ιστορίας της Σεξουαλικότητας*, στο οποίο υποστηρίζει πως με την έλευση της νεωτερικότητας και του καπιταλισμού οι κυβερνήσεις κλήθηκαν να διαχειριστούν τους πληθυσμούς τους, οι οποίοι δεν λογίζονται ούτε ως υπήκοοι, ούτε ως λαός, και αποτελούν ένα νέο αντικείμενο κυριαρχίας. Ο «πληθυσμός» ανάγεται ως οικονομικό και πολιτικό πρόβλημα της εποχής και πρέπει να ρυθμιστεί. Ο καπιταλισμός χρειάζεται να εξασφαλίσει στους εργάτες ένα ανεκτό όριο διαβίωσης προκειμένου να αναπαράγεται η εργατική δύναμη και κατ' επέκταση και ο ίδιος ο καπιταλιστικός τρόπος

¹⁶ Στο ίδιο, σ. 35-36

¹⁷ Στο ίδιο, σ. 36-37

παραγωγής.¹⁸ Συνοπτικά, η προσέγγιση του αναφορικά με την εξουσία, εξετάζοντας τη διαμόρφωση της σεξουαλικότητας, συνίσταται στο γεγονός ότι την ορίζει ως κάτι θετικό/παραγωγικό και όχι μόνο ως απαγόρευση/καταστολή.

Σ' αυτό το βιβλίο ο Foucault εισαγάγει την έννοια της «βιοεξουσίας». Αυτή η μορφή εξουσίας είναι μάλιστα άρρηκτα συνδεδεμένη με την επέκταση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι με την έλευση της νεωτερικότητας εξαφανίζεται η παλιά μοναρχική εξουσία που στηριζόταν στο «δικαίωμα ζωής και θανάτου», στην ικανότητα του ανώτατου άρχοντα να χαρίζει τη ζωή ή να καταδικάζει σε θάνατο.¹⁹

Αντίθετα, στη νεωτερικότητα εμφανίζεται και κυριαρχεί η εξουσία <<του να δίνεις ζωή ή να πετάς στον θάνατο>>.²⁰ Αυτή τη μορφή εξουσίας, η οποία σχετίζεται με τη συγκρότηση του συστήματος της σεξουαλικότητας, ο Foucault την ονομάζει «βιοεξουσία». Η βιοεξουσία αποτελείται από δύο πόλους. Ο πρώτος πόλος, η «ανατομοπολιτική του ανθρώπινου σώματος», επικεντρώνεται στο ανθρώπινο σώμα και συγκροτεί το παραγωγικό υποκείμενο μέσω διαφόρων τεχνικών. Ο δεύτερος πόλος, η «βιοπολιτική του πληθυσμού», εστιάζει στο σώμα-είδος, στον πληθυσμό, διαμέσου διαφόρων παρεμβάσεων και ρυθμίσεων, που στόχο έχουν την εξασφάλιση της ευζωίας.²¹ Με τον τρόπο αυτό τεκμηριώνει, τόσο θεωρητικά όσο και ερευνητικά, την

¹⁸ M. Foucault, *Ιστορία της σεξουαλικότητας I. Η βούληση για γνώση*, Πλέθρον, Αθήνα, 2011, σ. 36-38

¹⁹ Στο ίδιο, σ. 157-160

²⁰ Στο ίδιο, σ. 161

²¹ Στο ίδιο, σ. 161-164

ανάπτυξη του καπιταλιστικού κράτους πρόνοιας κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα.

Επομένως, το έργο του Foucault αναφορικά με τη «βιοεξουσία» και την επιστημονική γνώση αποδεικνύεται ιδιαίτερος χρήσιμο για την ανάλυση και κατανόηση της νέας υπό διαμόρφωση συγκυρίας, κατά την οποία διαφορετικές ρυθμίσεις και πρακτικές, κρατικές και επιστημονικές, παρεμβαίνουν και ρυθμίζουν τόσο το ανθρώπινο σώμα όσο και τον ίδιο τον πληθυσμό μιας χώρας μέσω προτροπών, απαγορεύσεων και άλλων κατασταλτικών μέτρων.

Η προσέγγιση της ιδεολογίας στον Althusser

Όσον αφορά στο ερευνητικό σκέλος της παρούσας εργασίας, το οποίο αφορά στην ανάλυση των κυβερνητικών ανακοινώσεων και του Τύπου της περιόδου, θα χρησιμοποιηθεί το θεωρητικό έργο του Louis Althusser αναφορικά με το ζήτημα της ιδεολογίας και της συγκρότησης του υποκειμένου. Ο λόγος έγκειται στο γεγονός πως διαπιστώνεται μια πρώιμη προσπάθεια συγκρότησης ενός νέου τύπου υποκειμένου, το «ατομικά υπεύθυνο υποκείμενο» στο πλαίσιο του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού.

Το κύριο θέμα που απασχολεί τον Althusser είναι η αναπαραγωγή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Όπως είχε άλλωστε τονίσει και ο Marx για να μπορέσει ένας κοινωνικός σχηματισμός να αναπαράγεται σε βάθος χρόνου πρέπει να είναι σε θέση να αναπαραγάγει του όρους παραγωγής, δηλαδή τις παραγωγικές δυνάμεις και τις υπάρχουσες,

δηλαδή καπιταλιστικές, σχέσεις παραγωγής.²² Ο Althusser αποδεικνύει ότι στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, σε αντίθεση με τους προηγούμενους τρόπους παραγωγής, η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης δεν συντελείται εντός της παραγωγής, αλλά έξω από αυτήν, κυρίως στο σχολικό μηχανισμό.²³

Ο ίδιος αναφέρει πως η μεταφορική μαρξική διάκριση βάσης-εποικοδομήματος υποδηλώνει τον καθοριστικό «σε τελευταία ανάλυση» ρόλο της οικονομίας, η οποία καθορίζει τις υπερδομές, αλλά και καθορίζεται από αυτές. Ωστόσο, υποστηρίζει ότι το σχήμα αυτό, και κατ' επέκταση ολόκληρη η μαρξιστική θεωρία περί κράτους, είναι περιγραφικό και χρήζει περαιτέρω ανάλυσης και διερεύνησης.²⁴ Οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους (εφεξής ΙΜΚ)²⁵ είναι η νέα έννοια που εισαγάγει στη μαρξιστική θεωρία:

<<Για να προχωρήσει η θεωρία του κράτους πρέπει να πάρουμε υπόψη μας, όχι μόνο τη διάκριση μεταξύ **κρατικής εξουσίας** και **μηχανισμού του κράτους**, αλλά και μια άλλη πραγματικότητα που βρίσκεται προφανώς δίπλα στον (καταπιεστικό) μηχανισμό του κράτους, που δε συγχέεται όμως με αυτόν. Θα ονομάσουμε την πραγματικότητα αυτή με την επιστημονική της έννοιας: *οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους*.>>²⁶

Η διαφοροποίηση των μηχανισμών σχετίζεται με τη λειτουργία που επιτελούν, καθώς και την πρακτική τους. Ενώ ο καταπιεστικός μηχανισμός του κράτους λειτουργεί πρωτίστως με βία, οι ΙΜΚ

²² Λ. Αλτουσέρ, *Θέσεις*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1999, σ. 69-70

²³ Στο ίδιο, σ. 74-75

²⁴ Στο ίδιο, σ. 75-81

²⁵ Στους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους ο Althusser κατατάσσει τον θρησκευτικό μηχανισμό, τον νομικό μηχανισμό, τον πολιτικό μηχανισμό, τον σχολικό μηχανισμό, τον οικογενειακό μηχανισμό, τον συνδικαλιστικό μηχανισμό, τον πολιτιστικό μηχανισμό και των μηχανισμό των ΜΜΕ.

²⁶ Στο ίδιο, σ. 83

λειτουργούν με βάση την ιδεολογία.²⁷ Στηριζόμενος στις προγενέστερες αναλύσεις του Antonio Gramsci, απορρίπτει τη διάκριση δημόσιου και ιδιωτικού χώρου ως «αστική θεώρηση» και γι' αυτό το λόγο κατατάσσει στους ΙΜΚ θεσμούς οι οποίοι είναι ιδιωτικοί φορείς και όχι δημόσιοι. Για τον ίδιο, αυτό που ενοποιεί τους ΙΜΚ είναι ότι η ιδεολογία με την οποία λειτουργούν είναι η «κυριαρχική ιδεολογία», δηλαδή η ιδεολογία των κυρίαρχων τάξεων.²⁸

Όσον αφορά στο θέμα της ιδεολογίας ο Althusser ακολουθεί τη συλλογιστική του Marx, αλλά και την προεκτείνει. Για τον ίδιο η ιδεολογία αφενός <<αναπαριστά τη φανταστική σχέση του ατόμου με τις πραγματικές συνθήκες ύπαρξής του>> και αφετέρου <<έχει υλική υπόσταση>>.²⁹ Ο πρώτος συλλογισμός συνεπάγεται ότι η ιδεολογία δεν υπάρχει αυθύπαρκτα, αλλά προκύπτει από τις εκάστοτε σχέσεις παραγωγής. Μέχρι αυτό το σημείο ο Althusser ακολουθεί τα βήματα του Marx.

Η διαφοροποίηση του σχετίζεται με την «υλικότητα» της ιδεολογίας. Ενώ ο Marx στο σχήμα βάση-εποικοδόμημα τοποθετεί την ύλη στην οικονομική δομή της κοινωνίας, ο Althusser υποστηρίζει ότι και η ιδεολογική υπερδομή διαθέτει υλικότητα, καθώς η ιδεολογία πραγματώνεται μέσα στους ΙΜΚ:

<<η ιδεολογία, υπάρχοντας σ' έναν υλικό ιδεολογικό μηχανισμό, υπαγορεύει υλικές μορφές πρακτικής που τις ρυθμίζει ένα υλικό τυπικό, μορφές πρακτικής

²⁷ Η λειτουργική αυτή διάκριση ωστόσο δεν είναι απόλυτη, καθώς ο Althusser αναφέρει πως δεν υπάρχει αμιγώς καταπιεστικός μηχανισμός και αμιγώς ιδεολογικοί μηχανισμοί. Ο καταπιεστικός μηχανισμός λειτουργεί πρωτίστως με βία, αλλά διαθέτει και τη δική του ιδεολογία προκειμένου να αναπαράγεται. Οι ιδεολογικοί μηχανισμοί λειτουργούν πρωτίστως με ιδεολογία, αλλά μπορούν να χρησιμοποιούν και «βία».

²⁸ Στο ίδιο, σ. 83-86

²⁹ Στο ίδιο, σ. 99, 102

που εγγράφονται σε υλικές πράξεις ενός δρώντος συνειδητά και σύμφωνα με την πίστη του υποκειμένου.>>³⁰

Στον κλασικό μαρξισμό η έννοια υποκείμενο χρησιμοποιούταν για να προσδιορίζει το συλλογικό υποκείμενο, την κοινωνική τάξη. Ο Althusser, χωρίς να απορρίπτει το συλλογικό επίπεδο, ασχολείται με την συγκρότηση του ατομικού υποκειμένου. Επιπλέον, ενώ στον κλασικό μαρξισμό το μεμονωμένο άτομο συγκροτείται από την ταξική του θέση στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας, στον Althusser το άτομο συγκροτείται ως υποκείμενο και ιδεολογικά:

<<η κατηγορία του υποκειμένου είναι διαπλαστική κάθε ιδεολογίας, στο βαθμό που κάθε ιδεολογία έχει ως λειτουργία να «διαπλάθει», να «μετατρέπει» συγκεκριμένα άτομα σε υποκείμενα.>>³¹

<<κάθε ιδεολογία εγκαλεί τα συγκεκριμένα άτομα ως συγκεκριμένα υποκείμενα, με τη λειτουργία της κατηγορίας του υποκειμένου>>³²

Η έννοια του υποκειμένου και η πρακτική της έγκλησης προϋποθέτουν την ύπαρξη ενός κεντρικού Υποκειμένου, το οποίο από θέση ισχύος/εξουσίας εγκαλεί το μεμονωμένο άτομο, συγκροτώντας το ως υποκείμενο και παρέχοντας του μια «εξήγηση» για τον κόσμο. Μέσω της έγκλησης το υποκείμενο *αναγνωρίζει* τον εαυτό του και το Υποκείμενο, διαμέσου της *υποταγής* του. Ο Althusser χρησιμοποιεί το παράδειγμα του χριστιανισμού για να τεκμηριώσει τη θέση του αυτή.³³

Αυτή η διττή άυλη σχέση (υποταγή και αναγνώριση) διασφαλίζει την πειθάρχηση της κοινωνικής πλειοψηφίας, μέσω των ΙΜΚ (υποταγή στην κυρίαρχη ιδεολογία και αναγνώριση/παραγνώριση - αποδοχή της

³⁰ Στο ίδιο, σ. 106

³¹ Στο ίδιο, σ. 107

³² Στο ίδιο, σ. 109

³³ Στο ίδιο, σ. 112-115

πραγματικότητας ως «φυσικής»). Με τον τρόπο αυτό τεκμηριώνει την προγενέστερη θέση του αναφορικά με την τεράστια σημασία των ΙΜΚ σε έναν κοινωνικό σχηματισμό:

<<Η πραγματικότητα για την οποία γίνεται λόγος σ' αυτόν το μηχανισμό (Σημ.: της άυλης αναγνώρισης), αυτή που αναγκαστικά **παραγνωρίζεται** μέσα στις ίδιες τις μορφές της αναγνώρισης (ιδεολογία= **αναγνώριση/παραγνώριση**) είναι πράγματι, σε τελευταία ανάλυση, η αναπαραγωγή των παραγωγικών σχέσεων και των σχέσεων που αυτές συνεπάγονται...>>³⁴

Μάλιστα, επισημαίνει τη διττή σημασία της έννοιας υποκείμενο: αφενός πρόκειται για μια ελεύθερη προσωπικότητα, στα πλαίσια του καρτεσιανού υποκειμένου, αφετέρου την ίδια στιγμή είναι υποταγμένο (υπο + κείται) στην κυρίαρχη ιδεολογία.³⁵

Ανάλυση λόγου

Τέλος, όσον αφορά στην ίδια την ανάλυση των κυβερνητικών ανακοινώσεων και του Τύπου θα χρησιμοποιηθεί η ανάλυση λόγου, στηριζόμενη στη θεωρία του Michel Foucault και στη μεθοδολογία του Κύρκου Δοξιάδη.

Ο Foucault ασχολείται διεξοδικά στα έργα του με τον λόγο ως μορφή και τρόπο άσκησης εξουσίας, ιδίως όταν εμπλέκεται με επιστημονικές και πολιτικές πρακτικές. Διακρίνει τέσσερις βασικές λειτουργίες του λόγου: τον σχηματισμό αντικειμένων, τον σχηματισμό εκφωνηματικών τρόπων (τρόποι εκφοράς), τον σχηματισμό εννοιών και τον σχηματισμό θεματικών.³⁶

³⁴ Στο ίδιο, σ. 115-118

³⁵ Στο ίδιο, σ. 117

³⁶ M. Foucault, *Αρχαιολογία της γνώσης*, Πλέθρον, Αθήνα, 2017, σ. 66-111

Σ' αυτές τις τέσσερις λειτουργίες αντιστοιχούν τέσσερις «θεμελιώδεις ιδιότητες» του λόγου: οι ιδιότητες της αναφορικότητας (σχηματισμός αντικειμένων), της υποκειμενικότητας (εκφορική λειτουργία και τρόποι εκφοράς), της γνώσης/εννοιολόγησης (σχηματισμός/διαμόρφωση εννοιών) και της ιδεολογίας/στρατηγικής ενσωμάτωσης (σχηματισμός θεματικών).³⁷

Με βάση αυτές τις τέσσερις «θεμελιώδεις ιδιότητες» του λόγου μπορούν να προσδιοριστούν «τέσσερις αντίστοιχοι άξονες ανάλυσης»: ο άξονας των αντικειμένων (αναφορικότητα), ο οποίος διερευνά τις σχέσεις ανάμεσα στο λόγο και «στα εκτός λόγου», ο άξονας τρόπων εκφοράς (υποκειμενικότητα) που διερευνά τις σχέσεις του λόγου με τον εαυτό του (εσωτερικές και εξωτερικές συνθήκες εκφοράς), ο άξονας εννοιών (γνώση/εννοιολογία) που διερευνά τις σχέσεις του λόγου με άλλους λόγους και ο άξονας θεματικών (ιδεολογία/στρατηγική ενσωμάτωση) που διερευνά τις σχέσεις του λόγου με την εξουσία.³⁸

Η παρούσα εργασία επομένως θα προσεγγίσει τους διαφόρους υπό εξέταση λόγους ως πρακτικές. Όπως εύστοχα επισημαίνεται το ερευνητικό ενδιαφέρον δεν πρέπει να επικεντρώνεται στο <<τι είναι και τι δεν είναι ο λόγος αλλά στο τι κάνει ο λόγος>>.³⁹ Εν προκειμένω, σκοπός της εργασίας είναι να αναδειχτούν οι βασικές έννοιες που εκφέρονται από τους κρατικούς αξιωματούχους και από τον Τύπο, ο οποίος αποτελεί τμήμα των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους, καθώς και η στρατηγική στόχευση της κυβέρνησης.

³⁷ Κ. Δοξιάδης, *Ανάλυση λόγου. Κοινωνικο-φιλοσοφική θεμελίωση*, Πλέθρον, Αθήνα, 2008, σ. 172-178. Κ. Δοξιάδης, *Ο Foucault της φιλοσοφίας και της Αριστεράς*, Νήσος, Αθήνα, 2015, σ. 193-195

³⁸ Κ. Δοξιάδης, *Ανάλυση λόγου. Κοινωνικο-φιλοσοφική θεμελίωση*, ό.π., σ. 179. Κ. Δοξιάδης, *Ο Foucault της φιλοσοφίας και της Αριστεράς*, ό.π., σ. 195

³⁹ Κ. Δοξιάδης, *Ο Foucault της φιλοσοφίας και της Αριστεράς*, ό.π., σ. 195

Ενότητα Ι: Διεθνές πλαίσιο και Ελλάδα

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, στην παρούσα ενότητα γίνεται μια συνοπτική αναφορά στα διαφορετικά μοντέλα αντιμετώπισης της πανδημίας που υιοθέτησαν τα κράτη σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο λόγος έγκειται στο γεγονός ότι για την ανάσχεση των πανδημικών κυμάτων το κάθε κράτος ακολουθεί ξεχωριστή στρατηγική καθώς ακόμα και τώρα, δύο χρόνια μετά το ξέσπασμα της πανδημίας, στο εσωτερικό της επιστημονικής κοινότητας δεν έχει επικρατήσει μια μοναδική άποψη αναφορικά με το βέλτιστο μέτρο, αλλά αντιθέτως διαπιστώνεται μια διαρκής αναπροσαρμογή στα δεδομένα που δημιουργεί η πανδημία. Επίσης, θα γίνει αναφορά στην εμφάνιση και διασπορά του κορωνοϊού στην Ελλάδα και στη στάση και στρατηγική της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στα διαδοχικά κύματα της πανδημίας.

1.1 Μοντέλα ανάσχεσης της πανδημίας

1.1.1 Μοντέλο καραντίνας

Το πρώτο και πιο διαδεδομένο μέτρο ανάσχεσης της πανδημίας είναι αυτό της καραντίνας (lockdown), το οποίο υιοθέτησε ευθύς αμέσως η Κίνα μετά την εμφάνιση του κορωνοϊού στην πόλη της Wuhan τον Δεκέμβριο του 2019. Η κινέζικη κυβέρνηση αποφάσισε τον υποχρεωτικό εγκλεισμό 60 εκατομμυρίων ανθρώπων προκειμένου να ανακοπεί η πορεία μετάδοσης του νέου ιού χρησιμοποιώντας σύγχρονες μορφές επιτήρησης, όπως ο εντοπισμός κινητών τηλεφώνων και οι κάμερες αναγνώρισης προσώπου. Επίσης επέβαλε το μέτρο της «κοινωνικής αποστασιοποίησης» και της χρήσης μάσκας από τον πληθυσμό. Τα μέτρα είχαν αποτέλεσμα και μέσα σε δύο μήνες η Κίνα σχεδόν μηδένισε τα

κρούσματα κορωνοϊού, γεγονός που οφείλεται όχι τόσο στα κατασταλτικά μέτρα της κυβέρνησης, αλλά κυρίως στην πολιτική κουλτούρα του κινέζικου λαού που πειθάρχησε στις υποδείξεις των ειδικών και στις εκκλήσεις της πολιτικής του ηγεσίας.⁴⁰

Το μοντέλο της καραντίνας υιοθέτησαν σταδιακά και οι Ευρωπαϊκές χώρες, καθώς ο κορωνοϊός άρχισε να εξαπλώνεται από την Ιταλία σε όλη την ήπειρο. Μέχρι τα τέλη Μαρτίου οι περισσότερες χώρες του κόσμου που επλήγησαν από τον κορωνοϊό βρίσκονταν σε καθεστώς καραντίνας.

1.1.2 Μοντέλο «ανοσίας της αγέλης»

Το παρόν μοντέλο βρίσκεται στον αντίποδα του μοντέλου της καραντίνας: ενώ σκοπός της καραντίνας είναι ο περιορισμός της διασποράς του ιού στην κοινότητα μέσω της κοινωνικής απομόνωσης του πληθυσμού, στο μοντέλο της «ανοσίας της αγέλης» σκοπός είναι η επίτευξη φυσικής ανοσίας απέναντι στον ιό, χωρίς να θυσιαστεί η οικονομική και κοινωνική ζωή των πολιτών και της χώρας.

Το μοντέλο αυτό υιοθετήθηκε από ελάχιστες χώρες, εξαιτίας του υψηλού πολιτικού ρίσκου που εγκυμονούν οι εκατόμβες των νεκρών. Η Σουηδία ήταν η μοναδική χώρα που το εφάρμοσε, ενώ αντίθετα η Αγγλία και οι ΗΠΑ παρότι προσπάθησαν να το μιμηθούν, εντούτοις το

⁴⁰ Σ. Δανέζης, <<Κορωνοϊός: Το «μάθημα» της Κίνας>>, *Έθνος*, 22/3/2020, <https://www.ethnos.gr/opinions/article/95616/koronoistomathmathskinas> (Τελευταία πρόσβαση: 19/11/2021)

εγκατέλειψαν στη πορεία των γεγονότων, υιοθετώντας και αυτές με τη σειρά τους το μοντέλο της καραντίνας.⁴¹

1.1.3 Το μοντέλο των ασιατικών χωρών

Οι Ασιατικές χώρες που συνορεύουν με την Κίνα (Ταϊβάν, Χονγκ Κονγκ, Σιγκαπούρη, Νότια Κορέα) διαθέτοντας την εμπειρία της πανδημίας SARS το 2002 είχαν αναπροσαρμόσει τα υγειονομικά τους συστήματα για το ενδεχόμενο μιας νέας πανδημίας. Το μοντέλο τους βασίζεται στην επιδημιολογική επιτήρηση και ιχνηλάτηση και όχι τόσο στους περιορισμούς. Για το λόγο αυτό δεν επέβαλαν καθεστώς καραντίνας για το σύνολο του πληθυσμού, παρά μόνο για τους νοσούντες.⁴²

1.2 Η εξάπλωση του κορωνοϊού στην Ελλάδα και η αντιμετώπιση του από την ελληνική κυβέρνηση

1.2.1 Το πρώτο κύμα της πανδημίας

Το πρώτο επιβεβαιωμένο κρούσμα κορωνοϊού εντοπίστηκε στην Ελλάδα στις 26 Φεβρουαρίου 2020 στη Θεσσαλονίκη. Επρόκειτο για γυναίκα που είχε επιστρέψει από ταξίδι στην Βόρεια Ιταλία, η οποία την

⁴¹ <<Κορωνοϊός και σουηδικός εξαιρετισμός: Παράδειγμα προς μίμηση ή προς αποφυγή;>>, *Το Βήμα*, 16/10/2020, <https://www.tovima.gr/2020/10/16/world/koronoios-kai-souidikos-eksairatismos-paradeigma-pros-mimisi-i-pros-apofygi/> (Τελευταία πρόσβαση: 20/11/2021)

⁴² <<Κορωνοϊός: Το μυστικό 4 κρατών της Ασίας που άντεξαν χωρίς περιορισμούς>>, *Έθνος*, 17/3/2020, <https://www.ethnos.gr/World/article/94530/koronoistomystiko4kratonthsasiaspoyantexanxorisperiorismoyis> (Τελευταία πρόσβαση: 20/11/2021)

εποχή εκείνη είχε πληγεί από τον κορωνοϊό.⁴³ Από την ενημέρωση τύπου στο Υπουργείο Υγείας προκύπτει το συμπέρασμα ότι ύστερα από δύο μήνες εμφάνισης του κορωνοϊού στην Κίνα, και παρά τις αναφορές και τις πληροφορίες για την εξέλιξη της πανδημίας στην Βόρεια Ιταλία, η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε λάβει κανένα μέτρο για την ανακοπή της νόσου προς την Ελλάδα, όπως το κλείσιμο των συνόρων και ο υποχρεωτικός έλεγχος και απομόνωση των ταξιδιωτών από τις πληττόμενες περιοχές, τους οποίους καλούσε απλώς να ενημερώσουν τον ΕΟΔΥ σε περίπτωση που εμφάνιζαν συμπτώματα της νόσου.

Αντιθέτως, από δημοσιεύματα στον Τύπο μια μέρα πριν την εμφάνιση του πρώτου κρούσματος η προσοχή της κυβέρνησης στρεφόταν ήδη προς τα περιοριστικά μέτρα, αφότου δηλαδή ο ιός θα είχε εμφανιστεί και εξαπλωθεί στη χώρα, τα οποία περιλάμβαναν ακόμα και εμπλοκή του στρατού για την τήρηση της τάξης.⁴⁴

Η κλιμάκωση των περιοριστικών μέτρων συμβαδίζει παράλληλα με την εξάπλωση του ιού στη χώρα. Στις 27/2 (3 κρούσματα) το Υπουργείο Υγείας εκδίδει ΚΥΑ για την ακύρωση των καρναβαλικών εκδηλώσεων σε όλη την επικράτεια της χώρας· στις 10/3 (89 κρούσματα) αποφασίζεται το κλείσιμο όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης για 14 ημέρες· στις 11/3 (99 κρούσματα) αποφασίζεται η ματαίωση των παρελάσεων για την 25^η Μαρτίου ενώ ο πρωθυπουργός απευθύνει το πρώτο του διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό· στις 12/3 (117 κρούσματα/

⁴³ Π. Μπουλούτζα, <<Πρώτο κρούσμα του κορωνοϊού στην Ελλάδα>>, *Η Καθημερινή*, 26/2/2020, <https://www.kathimerini.gr/society/1066517/proto-kroysma-toy-koronoioy-stin-ellada/> (Τελευταία πρόσβαση: 21/11/2021)· ΕΡΤ Α.Ε., <<Covid-19: Πρώτο θετικό κρούσμα στην Ελλάδα>>, 26/2/2020, YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=Ur_aCYllzkc&t=11s&ab_channel=%CE%95%CE%A1%CE%A4%CE%91.%CE%95. (Τελευταία πρόσβαση: 21/11/2021)

⁴⁴ Γ. Σουλιώτης, <<Κορωνοϊός: Τα δέκα σενάρια εκτάκτου ανάγκης που επεξεργάζεται η κυβέρνηση>>, *Η Καθημερινή*, 25/2/2020

1^{ος} θάνατος) αποφασίζεται η αναστολή λειτουργίας θεάτρων, κινηματογράφων, δικαστηρίων και κέντρων διασκέδασης· στις 14/3 (228 κρούσματα/ 3 θάνατοι) κλείνει η εστίαση ενώ στις 18/3 το λιανεμπόριο· στις 20/3, τρεις μήνες μετά το ξέσπασμα της πανδημίας, αποφασίζεται τελικώς η υποχρεωτική απομόνωση/καραντίνα για όσους εισέρχονται αεροπορικώς στη χώρα· τέλος, στις 23/3 η κυβέρνηση επιβάλλει οριζόντια και καθολική καραντίνα (lockdown) σε ολόκληρη την επικράτεια της χώρας, απαγορεύοντας τις μετακινήσεις και επιβάλλοντας απαγόρευση κυκλοφορίας το βράδυ. Τα περιοριστικά μέτρα θα αρχίσουν να αίρονται σταδιακά από τις 4 Μαΐου.⁴⁵

1.2.2 Το άνοιγμα του τουρισμού το καλοκαίρι

Το πρώτο κύμα της πανδημίας δεν έπληξε την Ελλάδα τόσο ισχυρά όσο άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η επιχειρηματολογία της κυβέρνησης ήταν και είναι ότι τα έγκαιρα μέτρα που έλαβε, και κυρίως το lockdown, ήταν αυτό που συνέβαλε στην επιτυχία. Ωστόσο, ορισμένοι επιστήμονες ισχυρίζονται ότι η δυναμικότητα μετάδοσης του ιού όταν έφτασε στην Ελλάδα είχε ήδη εξασθενήσει και συνεπώς το lockdown δεν συνείσφερε σ' αυτό.⁴⁶

⁴⁵ <<Κορωνοϊός: Το χρονικό με τα μέτρα που πήρε η Ελλάδα - Πόσο γρήγορα αντέδρασε σε σχέση με άλλες χώρες>>, *iefimerida*, 17/3/2020, <https://www.iefimerida.gr/politiki/koronoios-ta-metra-stin-ellada-poso-grigora-antedrase> (Τελευταία πρόσβαση: 21/11/2021)· <<Κορωνοϊός στην Ελλάδα - Ένας χρόνος: Οι ημερομηνίες σταθμοί>>, *Athens Voice*, 26/2/2021, https://www.athensvoice.gr/greece/703608_koronoios-stin-ellada-1-hronos-oi-imerominies-stathmoi (Τελευταία πρόσβαση: 21/11/2021)

⁴⁶ <<Το lockdown αυξάνει τα κρούσματα λέει ο Ιωαννίδης στο ΜΕΓΑ: «Ναι» σε άνοιγμα εστίασης και σχολείων>>, *Τα Νέα*, 18/3/2021, <https://www.tanea.gr/2021/03/18/greece/to-lockdown-ayksanei-ta-krousmata-leei-o-ioannidis-sto-mega-nai-se-anoigma-estiasis-kai-sxoleion/> (Τελευταία πρόσβαση: 22/11/2021)

Στις 13 Ιουνίου ο πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης από την Σαντορίνη, παρουσία ξένων δημοσιογράφων, εγκαινίασε την τουριστική σεζόν για το καλοκαίρι, ισχυριζόμενος ότι η Ελλάδα έχει νικήσει τον κορωνοϊό και αποτελεί ασφαλή τουριστικό προορισμό.⁴⁷ Πράγματι, στις 13 Ιουνίου ο ΕΟΔΥ κατέγραψε πανελλαδικά 4 νέα κρούσματα κορωνοϊού, ενώ οι μέχρι τότε μολύνσεις ανέρχονταν σε 3.112 και οι θάνατοι στους 183.⁴⁸

Η κυβέρνηση ανακοίνωσε πως από 1^η Ιουλίου θα γίνονταν δειγματοληπτικοί έλεγχοι και οι ταξιδιώτες θα έμπαιναν σε υποχρεωτική καραντίνα 36 ωρών, ένα μέτρο το οποίο ακυρώθηκε κάτω υπό την πίεση του τουριστικού κλάδου και των αεροπορικών εταιρειών.⁴⁹ Εν τέλει, η κυβέρνηση προχώρησε απλώς σε τυχαίους δειγματοληπτικούς ελέγχους στα σύνορα της χώρας με βάση έναν αλγόριθμο, γεγονός που συντέλεσε στη σταδιακή αύξηση των κρουσμάτων και στην επιβολή περιοριστικών μέτρων σε διάφορα νησιά της χώρας στα τέλη Αυγούστου.⁵⁰

1.2.3 Το δεύτερο κύμα της πανδημίας

Η ανυπαρξία ελέγχων στις πύλες εισόδου της χώρας και η υψηλή κινητικότητα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού οδήγησαν ήδη από το

⁴⁷ Δ. Μαλλάς, <<Μητσοτάκης από Σαντορίνη: Στόχος μου να καταστήσω την Ελλάδα ασφαλή τουριστικό προορισμό>>, *CNN Greece*, 13/6/2020, <https://www.cnn.gr/politiki/story/223153/mitsotakis-apo-santorini-stoxos-moy-na-katastiso-tin-ellada-asfali-toyristiko-proorismo> (Τελευταία πρόσβαση: 22/11/2021)

⁴⁸ Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας, *Ημερήσια έκθεση επιδημιολογικής επιτήρησης λοίμωξης από το νέο κορωνοϊό (COVID-19)*, 13/6/2020

⁴⁹ Χ. Καλλιμάνης, <<Οι απειλές της ΤUI και η άτακτη υποχώρηση Μητσοτάκη>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 1/7/2020, https://www.efsyn.gr/oikonomia/elliniki-oikonomia/250235_oi-apeiles-tis-tui-kai-i-atakti-ypohorisi-mitsotaki (Τελευταία πρόσβαση: 22/11/2021)

⁵⁰ Μ. Διονέλλης, <<Μας έφαγε ο αλγόριθμος>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 29/8/2020

τέλος του Αυγούστου σε αύξηση των κρουσμάτων.⁵¹ Παράλληλα, το άνοιγμα των σχολείων χωρίς να έχουν παρθεί τα κατάλληλα υγειονομικά πρωτόκολλα (μείωση μαθητών ανά τάξη, απολύμανση αιθουσών και κτηρίων) οδήγησε σε περαιτέρω διασπορά στο εσωτερικό της κοινότητας. Η κορύφωση ωστόσο θα επέλθει στη Βόρεια Ελλάδα, και ιδίως στη Θεσσαλονίκη εξαιτίας της γιορτής του Αγίου Δημητρίου. Στις 7 Νοεμβρίου η κυβέρνηση, φοβούμενη την κατάρρευση του Εθνικού Συστήματος Υγείας εξαιτίας της αύξησης των εισαγωγών στα νοσοκομεία, επέβαλε δεύτερο καθολικό και οριζόντιο lockdown.⁵²

Υφίστανται ωστόσο σημαντικές διαφορές ανάμεσα στο πρώτο και στο δεύτερο lockdown. Η πρώτη σχετίζεται με την επιδημιολογικά κατάσταση της χώρας: ενώ τον Μάρτιο η διασπορά του ιού ήταν μικρή και εντοπιζόταν κυρίως στην Αττική, τον Νοέμβριο η διασπορά ήταν μεγάλη και δεν επικεντρωνόταν αποκλειστικά στην Αττική, αλλά σ' όλη την χώρα, ιδίως στη Βόρεια Ελλάδα, εξαιτίας των καλοκαιρινών διακοπών. Επίσης, παρουσιαζόταν μια απροθυμία από την πλευρά της κοινωνίας να πειθαρχήσει στα νέα περιοριστικά μέτρα.⁵³

Στόχος της κυβέρνησης ήταν μια μερικών εβδομάδων καραντίνα ώστε να μπορέσει να λειτουργήσει με ασφάλεια η οικονομία την περίοδο των Χριστουγέννων. Ωστόσο, τα περιοριστικά μέτρα δεν απέδωσαν και η

⁵¹ Στις 31/8/2020 ο ΕΟΔΥ ανακοίνωσε 183 νέα κρούσματα (σε συνολικό αριθμό 10.317 κρουσμάτων), 36 διασωληνωμένους και 4 νέους θανάτους (σε σύνολο 266 θανάτων). Βλ. σχετικά Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας, *Ημερήσια έκθεση επιδημιολογικής επιτήρησης λοίμωξης από το νέο κορωνοϊό (COVID-19)*, 31/8/2020

⁵² Στις 7/11/2020 ο ΕΟΔΥ ανέφερε 2.556 νέα κρούσματα (σε συνολικό αριθμό 54.809 κρουσμάτων), 207 διασωληνωμένους και 34 νέους θανάτους (σε σύνολο 749 θανάτων). Βλ. σχετικά Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας, *Ημερήσια έκθεση επιδημιολογικής επιτήρησης λοίμωξης από το νέο κορωνοϊό (COVID-19)*, 7/11/2020

⁵³ Β. Λαμπρόπουλος, <<Lockdown: Οι 8 διαφορές της καραντίνας Μαρτίου με Νοεμβρίου>>, *Τα Νέα*, 7/11/2020, <https://www.tanea.gr/2020/11/07/greece/lockdown-oi-8-diafores-tis-karantinas-martiou-me-noemvriou/> (Τελευταία πρόσβαση: 23/11/2021)

καραντίνα συνεχώς παρατεινόταν. Στις 13 Φεβρουαρίου ανακοινώθηκε «σκληρό lockdown» για την Αττική (κλείσιμο του λιανεμπορίου, το οποίο λειτουργούσε μετ' εμποδίων το προηγούμενο διάστημα με τη μέθοδο του «click away»), με το άνοιγμα της οικονομίας να προσδιορίζεται για την 1η Μαρτίου, κάτι το οποίο δεν συνέβη καθώς η καραντίνα παρατάθηκε για ακόμα μια φορά.⁵⁴

1.2.4 Το τρίτο κύμα της πανδημίας

Ο λόγος παράτασης του lockdown έγκειται στο γεγονός ότι το χρονικό διάστημα Φεβρουαρίου - Μαρτίου 2021 έφτασε στην Ελλάδα το τρίτο κύμα της πανδημίας, το οποίο είχε ήδη «χτυπήσει» την Ευρώπη, αλλά και οι μεταλλάξεις του κορωνοϊού, η βρετανική και η νοτιοαφρικανική οι οποίες οδήγησαν σε αύξηση της μεταδοτικότητας του ιού.⁵⁵

Η κοινωνική ανοχή ωστόσο είχε πλέον εκλείψει, με αποτέλεσμα η οργή απέναντι στην κυβερνητική διαχείριση της πανδημίας να μεγαλώνει. Μεγάλα τμήματα του πληθυσμού ασφυκτιούσαν, ιδίως η νεολαία, με αποτέλεσμα η συμμόρφωση απέναντι στα μέτρα να είναι μηδαμινή. Ιδιαίτερως μάλιστα μετά από τα γεγονότα της Νέας Σμύρνης στις 7 - 9 Μαρτίου, τα οποία θα εξεταστούν σε επόμενες ενότητες, η χώρα για τους επόμενους δύο μήνες βρισκόταν σε ένα lockdown, το οποίο δεν

⁵⁴ Σ. Παπαντωνίου, <<Παρατείνεται το lockdown>>, *Η Καθημερινή*, 25/2/2021, <https://www.kathimerini.gr/politics/561275719/parateinetai-to-lockdown/> (Τελευταία πρόσβαση: 23/11/2021)

⁵⁵ Σ. Κρίκης, <<Κορωνοϊός : Η κοινωνία προετοιμάζεται για την μάχη με το τρίτο κύμα - Μπροστά σε νέα καραντίνα>>, *Το Βήμα*, 5/2/2021, <https://www.tovima.gr/2021/02/05/society/koronoios-i-koinonia-proetoimazetai-gia-tin-maxi-me-to-trito-kyma-mprosta-se-nea-karantina/> (Τελευταία πρόσβαση: 23/11/2021) · <<Φουντώνουν τα σενάρια για ολικό lockdown - Τα στοιχεία που δείχνουν ότι η Αττική βαδίζει πάνω στο 3^ο κύμα>>, *Το Βήμα*, 2/2/2021, <https://www.tovima.gr/2021/02/02/society/fountounon-ta-senaria-gia-oliko-lockdown-ta-stoixeia-pou-deixnoun-oti-i-attiki-vadizei-pano-sto-3o-kyma/> (Τελευταία πρόσβαση: 23/11/2021)

τηρούταν από κανένα. Ως αποτέλεσμα, η κυβέρνηση ανακοίνωσε την σταδιακή άρση του lockdown έως την 14^η Μαΐου, μέρα επανεκκίνησης του τουρισμού.⁵⁶ Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι στις 14^η Μαΐου, μέρα ουσιαστικής λήξης του lockdown, ο ΕΟΔΥ κατέγραψε 2.188 κρούσματα κορωνοϊού, λίγα λιγότερα απ' αυτά της 7^{ης} Νοεμβρίου 2020 όταν η χώρα οδηγήθηκε σε lockdown.⁵⁷

Συνοπτικά, από την ανάλυση που προηγήθηκε διαπιστώνεται η ανυπαρξία ενός πλήρους σχεδίου από πλευράς της κυβέρνησης για την ανάσχεση της πανδημίας, με την εξαίρεση της εφαρμογής του μέτρου του lockdown, το οποίο άρθηκε και τα δύο χρόνια προς χάριν του τουριστικού κλάδου κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου.

⁵⁶ <<Αντίο lockdown έως τις 14 Μαΐου - Το χρονοδιάγραμμα της επιστροφής στην κανονικότητα>>, Τα Νέα, 14/4/2021, <https://www.tanea.gr/2021/04/14/greece/mexri-tis-14-maiou-tha-anoiksoun-ola-to-xronodiagramma-tis-epistrotis-stin-omalotita/> (Τελευταία πρόσβαση: 23/11/2021)

⁵⁷ Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας, *Ημερήσια έκθεση επιδημιολογικής επιτήρησης λοίμωξης από το νέο κορωνοϊό (COVID-19)*, 14/5/2021

Ενότητα II: Πανδημία και κοινωνία

Έχοντας αναλύσει την πορεία και την εξέλιξη της πανδημίας στην Ελλάδα κατά τα διαδοχικά κύματα του ιού είναι πλέον δυνατό να αναλυθεί ο αντίκτυπος της, αλλά κυρίως των περιοριστικών μέτρων που έλαβε η κυβέρνηση, με άξονα αναφοράς το κοινωνικό πεδίο. Ο λόγος έγκειται στο γεγονός ότι η πανδημία αποτελεί πλέον μια τομή στην πορεία εξέλιξης των νεωτερικών κοινωνιών, καθώς έχει μετασηματίσει ριζικά διαφορετικές όψεις της κοινωνικής και πολιτικής ζωής των κρατών:

<<Η πανδημία δεν επέφερε εν μία νυκτί ραγδαίες αλλαγές σε ολόκληρο τον πλανήτη, προκαλώντας την επινόηση νέων μορφών οργάνωσης του κράτους, της οικονομίας και του δημόσιου χώρου, αλλά έγινε ο καταλύτης για την επικράτηση τάσεων, την επιτάχυνση εξελίξεων και την επιβολή πρακτικών που προϋπήρχαν, λειτουργώντας ως συνδετικός ιστός για την ταυτόχρονη και επιτακτική μεταμόρφωση της προϋπάρχουσας θεσμικής, οικονομικής και κοινωνικής πραγματικότητας.>>⁵⁸

Στην παρούσα ενότητα εξετάζεται ο αντίκτυπος των κυβερνητικών μέτρων και πρακτικών στο κοινωνικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, θα εξεταστεί ο ρόλος της καραντίνας και της «ατομικής ευθύνης», η αστυνομική καταστολή και οι κοινωνικές διαμαρτυρίες εν μέσω της υγειονομικής κρίσης .

2.1 Ο ρόλος της καραντίνας και της «ατομικής ευθύνης»

Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, η καραντίνα (lockdown) αποτέλεσε το πιο διαδεδομένο μοντέλο διεθνώς στην

⁵⁸ Ξ. Κοντιάδης, *Πανδημία, βιοπολιτική και δικαιώματα. Ο κόσμος μετά τον Covid-19*, Καστανιώτη, Αθήνα, 2020, σ. 21

προσπάθεια ανάσχεσης της πανδημίας. Η Ελλάδα δεν αποτέλεσε εξαίρεση σε αυτό τον κανόνα, καθώς η κυβέρνηση επέβαλε το πιο μακροχρόνιο lockdown στην Ευρώπη. Στην παρούσα υποενότητα επιχειρείται να απαντηθεί ένα από τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας, τα αίτια και οι λόγοι που οδήγησαν την κυβέρνηση να επιλέξει το μέτρο του lockdown. Η κυβερνητική αυτή επιλογή και στα τρία κύματα της πανδημίας ενέχει δύο διαστάσεις: η πρώτη διάσταση είναι αμιγώς ιατρική και σχετίζεται με την κατάσταση στην οποία βρισκόταν και βρίσκεται το Εθνικό Σύστημα Υγείας, ενώ η δεύτερη διάσταση είναι πολιτικού χαρακτήρα και αφορά στις κοινωνικές διεργασίες και συγκρούσεις που λάμβαναν χώρα στο εσωτερικό της κοινωνίας.

Όσον αφορά στην ιατρική διάσταση το Εθνικό Σύστημα Υγείας τον Μάρτιο του 2020, αποδυναμωμένο και υποστελεχωμένο εξαιτίας της οικονομικής κρίσης της προηγούμενης δεκαετίας και των ελλείψεων που παρουσίαζε σε ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, ήταν σχεδόν βέβαιο πως θα κατέρρεε μπροστά στην επέλαση μιας πανδημίας. Σκοπός της καραντίνας και των περιοριστικών μέτρων ήταν η ελάττωση των εισαγωγών στα νοσοκομεία για περιστατικά μη σχετιζόμενα με τον κορωνοϊό, ώστε να αποτραπεί ο κίνδυνος υπερφόρτωσης και κατάρρευσης του ΕΣΥ, ενώ παράλληλα η κυβέρνηση διαμήνυε την ενίσχυση και θωράκισή του κατά το διάστημα της καραντίνας.⁵⁹

Η πολιτική διάσταση της επιβολής της πρώτης καραντίνας διαπλέκεται με την κατάσταση που επικρατούσε στο εσωτερικό της κοινωνίας. Τα περιοριστικά μέτρα όπως η απαγόρευση συναθροίσεων,

⁵⁹ Η. Ζαβογιάννη, <<Η υγειονομική αντιμετώπιση της πανδημίας Covid-19: Συνέχειες και αντιφάσεις του κυβερνητικού λόγου>>, στο Ε. Γεωργίου - Δ. Μητρόπουλος - Κ. Νικολοπούλου - Έ. Ψυλλάκου (επίμ.), *Κυβερνητικός λόγος & ΜΜΕ: Φάσεις και αντιφάσεις*, Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ, Αθήνα, 11/2021, σ. 36-38

«άσκοπων» μετακινήσεων, συγκεντρώσεων και κυκλοφορίας αποτελούν αντικειμενικά εμπόδια στην εκδήλωση κινηματικών και άλλων μορφών σύγκρουσης και πάλης όπως είναι οι διαδηλώσεις, οι απεργίες και οι καταλήψεις. Τον Μάρτιο του 2020 η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας βρισκόταν αντιμέτωπη με τρία αντιθετικά μεταξύ τους αλλά εντόνως συγκρουσιακά μέτωπα: το φοιτητικό κίνημα του φθινοπώρου 2019⁶⁰, την «εξέγερση» των νησιών του βορειανατολικού Αιγαίου⁶¹ και την «κρίση του Έβρου» με την Τουρκία.⁶²

Επομένως, η επιβολή της πρώτης καραντίνας τον Μάρτιο του 2020 αφενός αφορούσε στην αποτροπή του κινδύνου κατάρρευσης του ΕΣΥ, αφετέρου οδηγούσε και εν τέλει οδήγησε στην «αποσυμπίεση» της

⁶⁰ Η επανεμφάνιση του φοιτητικού κινήματος το 2019 ύστερα από αρκετά χρόνια μέσω καταλήψεων σχολών, διαδηλώσεων και συγκρούσεων με την αστυνομία οφείλεται στα κυβερνητικά σχέδια αναφορικά με την τριτοβάθμια εκπαίδευση (κατάργηση ακαδημαϊκού ασύλου, εξίσωση πτυχίων ΑΕΙ με ιδιωτικών κολλεγίων, κοκ). Η ένταση κορυφώθηκε δραματικά στις 24 Φεβρουαρίου όταν αστυνομικός έβγαλε όπλο μέσα στην ΑΣΟΕΕ. Βλ. σχετικά <<Αστυνομικός έβγαλε όπλο μέσα στην ΑΣΟΕΕ καταγγέλλουν φοιτητές>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 24/2/2020, https://www.efsyn.gr/ellada/astynomiko/232590_astynomikos-ebgale-oplo-mesa-stin-asoee-kataggelloyn-foitites (Τελευταία πρόσβαση: 9/12/2021)

⁶¹ Τις ίδιες ημέρες με το περιστατικό στην ΑΣΟΕΕ σημειωνόταν μια «εξέγερση» στη Χίο και στη Λέσβο ενάντια στην κυβερνητική απόφαση να δημιουργηθούν στα νησιά, παρά τις προεκλογικές εξαγγελίες του κυβερνώντος κόμματος, κλειστές δομές συγκέντρωσης προσφύγων και μεταναστών. Η κυβέρνηση απέστειλε δυνάμεις των ΜΑΤ στα δύο νησιά για να καταστείλει τις αντιδράσεις, γεγονός που πυροδότησε μια μαζική σύγκρουση με τους κατοίκους των νησιών. Ύστερα από λίγες μέρες βίαιων συγκρούσεων η κυβέρνηση αναγκάστηκε να αποσύρει τις δυνάμεις των ΜΑΤ από τα νησιά, ώστε να αποκλιμακωθεί η κατάσταση. Βλ. σχετικά Δ. Γκρους, <<Το χρονικό των βίαιων συγκρούσεων στη Χίο και τη Λέσβο>>, *Athens Voice*, 27/2/2020, https://www.athensvoice.gr/politics/625572_hroniko-ton-syggkroyseon-sta-nisia (Τελευταία πρόσβαση: 9/12/2021)

⁶² Η κρίση του Έβρου του Μαρτίου 2020 συνίσταται σε μια προσπάθεια εργαλειοποίησης του προσφυγικού ζητήματος από την τουρκική κυβέρνηση, η οποία προχώρησε στις 28 Φεβρουαρίου σε μονομερές άνοιγμα των συνόρων με την Ελλάδα, ωθώντας χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες στα ελληνοτουρκικά σύνορα στον Έβρο. Η ελληνική κυβέρνηση έκλεισε τα σύνορα και επιστράτευσε δυνάμεις της αστυνομίας, του στρατού αλλά και πολιτοφύλακες για να αποτραπεί η είσοδος των προσφύγων και μεταναστών. Ως απάντηση στη ξενοφοβική και αντιμεταναστευτική ρητορική της κυβέρνησης, αλλά και ενόψει της επικίνδυνης επανεμφάνισης ακροδεξιών ομάδων στα σύνορα που συνεπικουρούσαν το έργο των κρατικών δυνάμεων και επιτίθονταν σε δημοσιογράφους και μέλη ΜΚΟ, πραγματοποιήθηκε μεγάλη συγκέντρωση στο κέντρο της Αθήνας. Βλ. σχετικά Α. Τζιαντζή, <<Άτυπες πολιτοφυλακές στον Έβρο>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 4/3/2020. Μ. Α. Κωνσταντόπουλος, <<Αλληλεγγύη στους πρόσφυγες, όχι στον εκφασισμό της κοινωνίας>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 5/3/2020

έντασης στο εσωτερικό της κοινωνίας μέσω των περιοριστικών μέτρων, καθώς και της αλλαγής των θεμάτων ημερήσιας διάταξης.

Κατά τη διάρκεια της πρώτου κύματος της πανδημίας και της πρώτης καραντίνας, η κυβερνητική επιχειρηματολογία εισήγαγε στη δημόσια συζήτηση την έννοια της «ατομικής ευθύνης», διαχωρίζοντας τους πολίτες σε δύο κατηγορίες: στους «υπεύθυνους» οι οποίοι συμμορφώνονται και πειθαρχούν στις υποδείξεις της κυβέρνησης, αλλά πρωτίστως των ειδικών, και στους «ανεύθυνους» ή «ανέμελους» οι οποίοι παραβιάζουν τα περιοριστικά μέτρα, υπονομεύοντας με τη στάση τους την εθνική προσπάθεια.⁶³ Ενδεικτικά παρατίθενται ορισμένες παρεμβάσεις ανώτατων κρατικών αξιωματούχων τη συγκεκριμένη περίοδο. Στις 10 Μαρτίου ο Υπουργός Υγείας Βασίλης Κικίλιας ανέφερε:

<<Πρέπει να ακούμε τις οδηγίες των ειδικών, των γιατρών. Ζητώ να προσέξουμε την προσωπική μας υγιεινή, για τις ευπαθείς ομάδες που είναι η κύρια έννοια μας. Πλήττονται αυτές κατά κύριο λόγο από τον ιό, είτε είναι ηλικιωμένοι συνάνθρωποι μας, είτε ομάδες συμπολιτών ανοσοκατεσταλμένοι, που έχουν κάνει μεταμοσχεύσεις, που είναι σε προχωρημένο στάδιο καρδιακής ανεπάρκειας, αναπνευστικής ανεπάρκειας. Να προσέξουν αυτοί οι άνθρωποι, να μείνουν σπίτι τους, να φροντίσουν να μην είναι κοντά σε άλλους ανθρώπους που έχουν συμπτώματα γρίπης, να επικοινωνούν με το γιατρό τους, να επικοινωνούν με τον ΕΟΔΥ. Να προσέχουμε και να καταλάβουμε ότι η δημόσια υγεία και άρα και η υγεία του διπλανού μας, δεν είναι παιχνίδι. Θα ήθελα να παρακαλέσω θερμά να πειθαρχήσουμε όλοι σε αυτό. Και να δείξουμε ότι είμαστε μια χώρα, ένα κράτος περήφανο, αλληλέγγυο, ελεύθερο προφανώς,

⁶³ Μ. Μαρκαντωνάτου - Μ. Σαββάκη, <<«Αόρατος εχθρός, επιτελικό κράτος και ατομική ευθύνη»>>: Κριτική ανάλυση λόγου της επίσημης ενημέρωσης σχετικά με τον ιό COVID-19>>, *Θέσεις*, Τ. 154, Ιανουάριος - Μάρτιος 2021, σ. 42

που μπορεί να πειθαρχεί σε βασικές οδηγίες υγείας, έτσι ώστε να εξασφαλίσουμε για τις ευπαθείς ομάδες τη μεγαλύτερη δυνατή ασφάλεια.>>⁶⁴

Την ίδια ακριβώς ρητορική επιχειρηματολογία επιστράτευσε και ο πρωθυπουργός στο δεύτερο διάγγελμα του προς τον ελληνικό λαό στις 17 Μαρτίου, κάνοντας λόγο για «πόλεμο» στον οποίο οι πολίτες οφείλουν να λειτουργήσουν ως στρατιώτες, υπακούοντας στους «ανωτέρους» τους, δηλαδή στην κυβέρνηση και στους ειδικούς επιστήμονες:

<<Σας απευθύνομαι και πάλι - για δεύτερη φορά σε λίγες ημέρες - με θέμα την απειλή του κορονοϊού. Γιατί καθώς η πανδημία συνεχίζει να εξαπλώνεται προξενεί χιλιάδες θανάτους σε πολλές χώρες. Αλλά και τις πρώτες σοβαρές απώλειες στην πατρίδα μας. Σε τέτοιες στιγμές λοιπόν - που ο χρόνος μοιάζει να μην χωράει τα γεγονότα - επιλέγω να επικοινωνούμε πιο συχνά. Και να σας ενημερώνω προσωπικά για τα νέα δεδομένα, τις αποφάσεις που παίρνουμε και τα σχέδια που χαράσσουμε. Μιλώντας πάντοτε τη γλώσσα της αλήθειας και με σταθερό οδηγό τις συμβουλές των ειδικών.

Είμαστε σε πόλεμο. Με έναν εχθρό που είναι αόρατος αλλά δεν είναι ανίκητος. Γιατί αν πετύχουμε να περιορίσουμε τη διασπορά της μετάδοσης, θα δώσουμε χρόνο στο σύστημα υγείας να αντιμετωπίσει τα επείγοντα περιστατικά. Η πρώτη μας προτεραιότητα είναι μία και αδιαπραγμάτευτη: Να σώσουμε ζωές. Πρώτη μας φροντίδα είναι ο άνθρωπος και η δημόσια υγεία. Για αυτό και επιβάλαμε, πολύ νωρίτερα από άλλες ευρωπαϊκές χώρες, μέτρα πρωτοφανή για καιρό ειρήνης. Και συνεχίζουμε σε αυτή την κατεύθυνση.

⁶⁴ <<Β. Κικιλίας: Πειθαρχία και ατομική ευθύνη ώστε να εξασφαλίσουμε για τις ευπαθείς ομάδες τη μεγαλύτερη δυνατή ασφάλεια>>, *Η Καθημερινή*, 10/3/2020, <https://www.kathimerini.gr/politics/1068515/v-kikilias-peitharchia-kai-atomiki-eythyni-oste-na-exasfalisoyme-gia-tis-eypatheis-omades-ti-megalyteri-dynati-asfaleia/> (Τελευταία πρόσβαση: 11/12/2021)

[...]Τρεις ήταν εξαρχής οι στόχοι μας, κι αυτοί παραμένουν, καθώς ο πόλεμος συνεχίζεται: Ο περιορισμός της διάδοσης του ιού. Η ενίσχυση του συστήματος υγείας. Και η στήριξη της οικονομίας και των εργαζομένων.

[...]Πρώτο μας μέλημα παραμένει να προφυλάξουμε τους ηλικιωμένους μας και τις ευπαθείς ομάδες. Και αυτή η ευθύνη βαραίνει όλους, ειδικά τους νεότερους. Προσέξτε: Εσείς το πιο πιθανό είναι να νοσήσετε ήπια ή και χωρίς καθόλου συμπτώματα. Όμως, κυκλοφορώντας άσκοπα κυκλοφορείτε και τον ιό. Απειλείτε, έτσι, τους γονείς και τους παππούδες σας. Αλλά κινδυνεύετε και οι ίδιοι. Γιατί αυξάνοντας τους ασθενείς πλημμυρίζουν τα νοσοκομεία. Και αυτό σημαίνει ότι αν αύριο έχετε ένα ατύχημα, πέσετε με τη μηχανή σας, δεν θα υπάρχει Εντατική να σας περιθάψει. Συνεπώς, η ανεμελιά δεν είναι ψευδο-αντίσταση, δεν είναι «μαγκιά» ή εξυπνάδα. Είναι απλά ανευθυνότητα.

Συμπατριώτες μου παντού στην Ελλάδα, στο επόμενο δίμηνο ο κίνδυνος θα γιγαντώνεται. Γι' αυτό και θα ακολουθήσουν νέοι περιορισμοί. Και θα πρέπει όλοι να δείξουμε πειθαρχία. Όσοι φέρονται αντικοινωνικά θα τιμωρούνται παραδειγματικά. Γιατί θα έχουν εγκληματήσει διπλά: Κατά του νόμου και κατά της ζωής. Το ίδιο ισχύει και για όσους διασπείρουν τον ιό της παραπληροφόρησης με ανυπόστατες φήμες. Γιατί ο πανικός είναι το ίδιο επικίνδυνος με τη νόσο. Και όταν κάποιος χάνουν πρώτοι την ευθύνη και την ανθρωπιά τους, δεν μπορούν μετά να αναρωτιούνται «πού είναι το κράτος». Ο πρώτος και μόνος λόγος ανήκει τώρα στους γιατρούς και στην Πολιτεία.

[...]Συμπολίτες μου, η κυβέρνηση μένει όρθια στο καθήκον της. Όμως πιστέψτε με, η νίκη θα έλθει μόνον αν όλοι - ο καθένας ξεχωριστά - φανούμε πειθαρχημένοι στρατιώτες σε αυτόν τον «πόλεμο της ζωής». Γιατί ο εχθρός είναι αόρατος και ύπουλος. Μείνετε, λοιπόν, ασφαλείς, μείνετε σπίτι! Η επιστήμη δουλεύει σκληρά και τελικά θα ανακαλύψει το αντίδοτο στην πανδημία. Από αυτήν δεν θα βγούμε αλώβητοι. Όμως πρέπει να βγούμε ισχυρότεροι. Με απώλειες, ναι, στην οικονομία μας. Αλλά, με δύναμη να ξαναφτιάξουμε ό,τι χάθηκε. Και με αξίες μιας νέας κοινωνικής ταυτότητας. Που γεννήθηκαν από έκτακτες συνθήκες, αλλά που θα μετατραπούν γρήγορα σε κινητήριοι μοχλοί της επόμενης μέρας. Πάνω από όλα, όμως, αυτή η

περιπέτεια μάς καλεί να αναδείξουμε την ατομική μας ευθύνη. Τη γενναιότητα και το συλλογικό μας σθένος. Αλλά και το φιλότιμό μας, το οποίο συχνά επικαλούμαστε, αλλά τώρα ήλθε καιρός να το κάνουμε χειροπιαστή καθημερινότητα.

Με αυτά τα εφόδια - ενωμένοι και συσπειρωμένοι - θα τα καταφέρουμε. Οι Έλληνες θα βγούμε και πάλι νικητές!>>⁶⁵

Λίγες ημέρες αργότερα στις 21 Μαρτίου ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Στέλιος Πέτσας επέρριψε ευθύνες στους πολίτες που εγκατέλειψαν τα αστικά κέντρα για μια ενδεχόμενη διασπορά του ιού στην επαρχία, προοικονομώντας με αυτόν τον τρόπο το καθολικό lockdown της 23^{ης} Μαρτίου:

<<Δυστυχώς, είδαμε χθες ακραίες αντικοινωνικές συμπεριφορές... Βιώνουμε μία κατάσταση έκτακτη και κάνουμε ξανά έκκληση σε όλους: Εφόσον επέλεξαν να φύγουν από την Αθήνα ή από τα αστικά κέντρα και να πάνε στα χωριά τους, να μείνουν μέσα στα σπίτια τους. Δεν πρέπει να έρχονται σε επαφή με τις τοπικές κοινωνίες, δεν πρέπει να διασπείρουν τον ιό ακόμη και σε περιοχές που μέχρι τώρα δεν είχαν κρούσματα. Θα είναι κάτι καταστροφικό [...] δεν πρέπει να φτάσουμε στο έσχατο σημείο. Και αυτό επαφίεται σε εμάς. Στην ατομική μας ευθύνη και στη συλλογική μας ωριμότητα

[...] Έως αυτή τη στιγμή δεν έχουμε εξετάσει το μέτρο του πλήρους αποκλεισμού της κυκλοφορίας. Δίνουμε συνεχώς συστάσεις για αποφυγή άσκοπων μετακινήσεων. Εάν χρειαστεί, όμως, να το κάνουμε και αυτό, θα το κάνουμε [...] Βασική προτεραιότητα είναι να προστατευτεί η δημόσια υγεία. Όποιο μέτρο βοηθά σε αυτό, είμαστε αποφασισμένοι να το πάρουμε.>>⁶⁶

⁶⁵ <<Μητσοτάκης: Είμαστε σε πόλεμο, ο εχθρός δεν είναι ανίκητος>>, *Η Καθημερινή*, 17/3/2020, <https://www.kathimerini.gr/politics/1069606/mitsotakis-eimaste-se-polemo-o-echthros-den-einai-anikitos/> (Τελευταία πρόσβαση: 11/12/2021)

⁶⁶ <<Στ. Πέτσας: Προς πλήρη απαγόρευση της κυκλοφορίας αν δεν αποδώσουν οι συστάσεις>>, *Η Καθημερινή*, 21/3/2020, <https://www.kathimerini.gr/politics/1070293/st-petsas-pros-pliri-apagoreysi-tis-kykloforias-an-den-apodosoyn-oi-systaseis/> (Τελευταία πρόσβαση: 11/12/2021)

Τέλος, η Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κατερίνα Σακελλαροπούλου στο μήνυμά της προς τον ελληνικό λαό ενόψει της επετείου της 25^{ης} Μαρτίου και των αναβληθέντων εκδηλώσεων και παρελάσεων, εξομοίωσε την ατομική ευθύνη των πολιτών με εθνικό χρέος:

<<Οι ημέρες που ζούμε φέρουν το βαρύ φορτίο της παγκόσμιας εξάπλωσης της πανδημίας του κορωνοϊού, μιας τραγικής υγειονομικής κρίσης που απαιτεί ψυχραιμία και αυστηρή συμμόρφωση με τα μέτρα των αρμοδίων. Φέτος, δεν θα πραγματοποιηθούν παρελάσεις και εκδηλώσεις για την εθνική μας επέτειο. Ο κάθε όμως Έλληνας, όπου και αν βρίσκεται, είναι σίγουρο ότι θα αισθανθεί εθνική υπερηφάνεια και θα γιορτάσει την ημέρα όχι συλλογικά αλλά στην καρδιά και την ψυχή του. Φέτος, το εθνικό χρέος μάς καλεί να επιδείξουμε πνεύμα συλλογικής συνείδησης και ατομική ευθύνη. Εύχομαι και ελπίζω ότι και αυτός ο αγώνας, που δεν αφορά μόνο τον ελληνισμό αλλά την ανθρωπότητα ολόκληρη, σύντομα, με την συνεργασία της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας, θα κερδηθεί. Και ότι του χρόνου θα γιορτάσουμε τα 200 χρόνια από την επανάσταση του 1821 με τον πιο λαμπρό τρόπο.>>⁶⁷

Χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία της ανάλυσης λόγου μπορούν να εντοπιστούν κοινές αναφορές στο λόγο των άνωθεν κρατικών και πολιτειακών αξιωματούχων. Πρωτίστως, ο λόγος που εκφέρουν είναι ενωτικός και διαταξικός, καθώς απευθύνονται σε όλους τους Έλληνες πολίτες. Η βασική έννοια την οποία εισαγάγουν στη δημόσια σφαίρα είναι η «ατομική ευθύνη», η οποία πλέον ταυτίζεται με το εθνικό συμφέρον και η μη επίδειξη της από πλευράς των πολιτών ισοδυναμεί με «προδοσία» εφόσον η χώρα βρίσκεται σε «πόλεμο». Τέλος, βασική στρατηγική στόχευση αποτελεί η συσπείρωση των πολιτών δίπλα στην κυβέρνηση και στους κρατικούς θεσμούς, ένα φαινόμενο που έχει

⁶⁷ <<Αικ. Σακελλαροπούλου: Εθνικό μας χρέος η επίδειξη ατομικής ευθύνης>>, *Η Καθημερινή*, 23/3/2020, <https://www.kathimerini.gr/politics/1070493/aik-sakellaropoyloy-ethniko-mas-chreos-i-epideixi-atomikis-eythynis/> (Τελευταία πρόσβαση: 11/12/2021)

ονομαστεί ως «συσπείρωση γύρω από τη σημαία» (rally round the flag),⁶⁸ αλλά επίσης και η δημιουργία ενός «εχθρού» ο οποίος υπονομεύει τη συλλογική προσπάθεια του έθνους και αποτελείται από τους «ανεύθυνους».

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, το καλοκαίρι του 2020 συνέβαλε καθοριστικά στην επανάκαμψη του κορωνοϊού στη χώρα, λόγω του τουρισμού, ένα γεγονός το οποίο η κυβέρνηση ουδέποτε παραδέχθηκε καθώς δεν είχε λάβει κανένα ουσιαστικό και αποτελεσματικό μέτρο για τον έλεγχο των τουριστών στην Ελλάδα. Στις 24 Σεπτεμβρίου σε διάγγελμα του ο πρωθυπουργός επανέφερε το ζήτημα της «ατομικής ευθύνης» στο προσκήνιο υπό το δίλημμα «αυτοπροστασία ή καραντίνα», μεταθέτοντας τις ευθύνες από την κυβέρνηση στους πολίτες και καλώντας τους εκ νέου σε μια εθνική συστράτευση ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος του γενικού lockdown:

<<Θα το πω ανοιχτά: Το δίλημμα είναι «Αυτοπροστασία ή Καραντίνα». Και γνωρίζοντας τις συνέπειες της δεύτερης έχουμε καθήκον να επιλέξουμε την πρώτη. Χωρίς πολλά λόγια. Αλλά με λίγες πράξεις, δοκιμασμένες και αποτελεσματικές: Αποστάσεις. Ατομική υγιεινή. Και, κυρίως, μάσκα μέχρι να βρεθεί η θεραπεία και το εμβόλιο.

[...]Μέχρι τότε, η Πολιτεία θα επαγρυπνεί, θα εμπιστεύεται τους ειδικούς, θα δρα με διαφάνεια πάντα και θα ενημερώνει. Αλλά ας μην κρυβόμαστε: Η εφαρμογή ακόμη και του πιο αποδοτικού μέτρου εξαρτάται από την πιστή εφαρμογή του. Μαζί θα πετύχουμε και πάλι ή μαζί θα χάσουμε την ευκαιρία. Έχοντας τη θετική εμπειρία της Άνοιξης είμαι σίγουρος για το πρώτο. Όστε μόλις μπορέσουμε να κατεβάσουμε τις μάσκες, να έχουμε όλοι στο πρόσωπό

⁶⁸ Σχετικά με το ζήτημα της συσπείρωσης των πολιτών δίπλα στην κυβέρνηση κατά τη διάρκεια κρίσεων βλ. J. E. Mueller, <<Presidential Popularity from Truman to Johnson>>, *American Political Science Association*, τόμ. 64, αρ. 1, 1970, σ. 18-34

μας ξανά το χαμόγελο της κοινής εθνικής ικανοποίησης και αυτοπεποίθησης.>>⁶⁹

Όσον αφορά στο δεύτερο lockdown τον Νοέμβριο του 2020 οι λόγοι ήταν ιατρικού χαρακτήρα, καθώς η διασπορά του ιού σ' ολόκληρη την επικράτεια σε συνδυασμό με την απουσία ενίσχυσης του ΕΣΥ το ενδιάμεσο διάστημα, καθιστούσε την υγειονομική κατάσταση της χώρας μη διαχειρίσιμη. Παράλληλα, η κυβέρνηση δίστασε να πάρει τα αναγκαία μέτρα στη Βόρεια Ελλάδα, ιδίως την απαγόρευση της γιορτής του Αγίου Δημητρίου, γεγονός που παραδέχτηκε και ο ίδιος ο πρωθυπουργός σε ομιλία του στη Βουλή. Η ουσιώδης ωστόσο διαφορά του πρώτου από του δεύτερου lockdown συνίσταται στην κατασκευή ενός «εχθρού» από πλευράς της κυβέρνησης, ο οποίος ευθύνεται για την έξαρση των κρουσμάτων και την επιβολή του lockdown. Ο «εχθρός» αυτός ήταν η ελληνική νεολαία:

<<Στην Ελλάδα ο συναγερμός σήμανε από τις αρχές του φθινοπώρου. Για δύο μήνες, τουλάχιστον, βλέπαμε μία αύξηση των κρουσμάτων η οποία ήταν λελογισμένη και ελεγχόμενη. Μία αύξηση των κρουσμάτων που σύμφωνα με τις δικές μας αναλύσεις, τουλάχιστον, δεν συνδέεται - θα το ξαναπώ - δεν συνδέεται με το άνοιγμα του τουρισμού. Ανοίξαμε τον τουρισμό οργανωμένα, με μια πολύ αυστηρή μεθοδολογία τεστ που κάναμε σε ένα ποσοστό των εισερχόμενων επισκεπτών μας. Και βέβαια - ας είμαστε ειλικρινείς επιτέλους σε αυτή την αίθουσα - αν κάναμε εκ των υστέρων αυτό το οποίο μας είχατε πει εσείς να κάνουμε αφού μας είχατε προτρέψει να ανοίξουμε τον τουρισμό, δηλαδή υποχρεωτικά τεστ PCR σε όσους ήθελαν να επισκεφτούν την Ελλάδα, θα είχαμε το 10% του τουρισμού που τελικά είχαμε.

⁶⁹ <<Μήνυμα του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη για το νέο κύμα του κορονοϊού>>, *Primeminister.gr*, 24/9/2020, <https://primeminister.gr/2020/09/24/24866> (Τελευταία πρόσβαση: 14/12/2021)

[...] Δοκιμάσαμε πολλά αμυντικά σχέδια. Η αλήθεια είναι ότι αυτά προδόθηκαν από τη συμπεριφορά κάποιων. Να βγούμε επιτέλους εδώ και να το αναγνωρίσουμε αυτό, να το αναγνωρίσουμε με θάρρος, να μην κλείνουμε το μάτι σε κάποιους οι οποίοι με την ανέντιμη και ανεύθυνη συμπεριφορά τους υπονόμευσαν την υγεία των πολλών. Ξέρουμε σήμερα ποιες ήταν οι εστίες διασποράς του ιού. Το ξέρουμε. Δεν το λέμε για να στοχοποιήσουμε κάποιον. Το λέμε για να εξηγήσουμε στην κοινωνία ότι αυτές οι συμπεριφορές δημιουργούν πρόβλημα δημόσιας υγείας σε όλους και θα ήθελα σας παρακαλώ πολύ, απ' όλα τα κόμματα, αυτό να το ακούσω σήμερα.

Η βασική αιτία διασποράς του ιού στην Ελλάδα και σε ολόκληρη την Ευρώπη ήταν η διασκέδαση νέων ανθρώπων. Αυτό δεν το λέω ως κριτική. Προφανώς οι νέοι άνθρωποι είναι πιο επιρρεπείς σε τέτοιες συμπεριφορές. Είναι όμως μία διαπίστωση και αυτό πρέπει να ακουστεί. Γιατί το μόνο το οποίο έχω ακούσει από την αντιπολίτευση, είναι «μη στοχοποιείτε τους νέους». Ωσάν οι νέοι να είναι παντελώς ανεύθυνοι και υπεράνω κριτικής σε αυτήν τη μεγάλη κρίση την οποία αντιμετωπίζουμε. Τα δεδομένα, λοιπόν, εδώ είναι ξεκάθαρα, αμείλικτα και δεν επιδέχονται αυτή τη στιγμή καμία αμφισβήτηση. Και δεν υπάρχει μία λύση, δεν υπάρχει μία λύση, θα το ξαναπώ αυτό. Προτιμώ να ακούσω ότι δώσαμε διαρκείς μάχες βάζοντας αλληπάλληλα αναχώματα στον υγειονομικό εχθρό, παρά ότι παραδοθήκαμε σε αυτόν. [...] Φτάσαμε έτσι στο νέο απαγορευτικό του Νοεμβρίου. Ποιος είναι ο στόχος; Θα το εξηγήσω και πάλι: Να μειωθεί η κινητικότητα του πληθυσμού, ώστε να μειωθεί με αυτό τον τρόπο δραστικά και η μετάδοση του ιού, για να αντέξουν τα νοσοκομεία μας, τα οποία διαρκώς και ενισχύονται.>>⁷⁰

Η ομιλία αυτή του πρωθυπουργού στο κοινοβούλιο αποτελεί τομή όσον αφορά στην κυβερνητική διαχείριση της πανδημίας. Για πρώτη φορά, η κυβέρνηση δια στόματος πρωθυπουργού, στοχοποίησε μια

⁷⁰ <<Ομιλία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στη Βουλή κατά την ενημέρωση του σώματος, σύμφωνα με το άρθρο 142Α του Κανονισμού, για την κυβερνητική πολιτική σχετικά με την αντιμετώπιση της πανδημίας>>, *Primeminister.gr*, 12/11/2020, <https://primeminister.gr/2020/11/12/25212> (Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2021)

συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ως υπαίτια για την διασπορά του ιού. Αυτή η αναφορά του πρωθυπουργού στην «ανευθυνότητα» της νεολαίας έχει δύο στόχους: ο βραχυπρόθεσμος είναι η κυβέρνηση να επιρρίψει τις ευθύνες σε μια κοινωνική ομάδα ώστε να καλύψει την ανεπάρκεια μέτρων του καλοκαιριού ενώ ο μακροπρόθεσμος είναι η προοικονόμηση μια νέας αντίληψης γύρω από την καραντίνα, η οποία πλέον δεν θα στηρίζεται στη συναίνεση αλλά στην καταστολή.

Ωστόσο, η κυβέρνηση θα συνεχίσει να επικαλείται την «ατομική ευθύνη» ως εθνικό χρέος των πολιτών όπως έκανε και τον Μάρτιο, εφόσον ο «πόλεμος» με τον ιό συνεχίζεται:

[...]Κλείνω, λοιπόν, με ένα ειλικρινές κάλεσμα συσπείρωσης και προοπτικής. Εμείς θα συνεχίσουμε παρά τις δυσκολίες να δίνουμε τη μάχη για την προστασία της δημόσιας υγείας, ακούγοντας τις οδηγίες των επιστημόνων. Υιοθετώντας κάθε γόνιμη πρόταση, μη διστάζοντας να διορθώσουμε αδυναμίες όπου αυτές εντοπίζονται, με τόλμη και με αλήθεια.

Από την πλευρά τους, όλοι οι Έλληνες καλούνται να υψώσουν το δικό τους ανάστημα εθνικής ευθύνης. Να συνεχίσουν να τηρούν τα μέτρα προστασίας και τους κανόνες της Πολιτείας, ώστε τα πράγματα να μην γίνουν χειρότερα πριν γίνουν καλύτερα. Επιτρέψτε μου να κλείσω με μία αναφορά στην έννοια της ευθύνης. Η ευθύνη είναι μία λέξη που μπορεί κανείς να τη διαβάσει από δύο διαφορετικές οπτικές. Μπορεί την ευθύνη να τη δει κανείς ως φταίξιμο ή μπορεί να τη δει κανείς ως υπευθυνότητα.

Διαβάζω την έννοια της ευθύνης με το δεύτερο ορισμό. Ευθύνη σημαίνει υπευθυνότητα. Υπευθυνότητα απέναντι στον εαυτό μας, απέναντι στους συμπολίτες μας. Η ευθύνη δεν είναι φταίξιμο. Δεν κουνάμε το δάχτυλο σε κανέναν να του πούμε ότι φταίει για αυτά τα οποία συμβαίνουν. Τον καλούμε να αναλογιστεί ότι η ευθύνη είναι ο δίδυμος αδελφός της ελευθερίας. Ότι δεν

υπάρχει ελευθερία χωρίς ατομική ευθύνη, χωρίς συμπεριφορά η οποία να προστατεύει το ίδιο το άτομο και το κοινωνικό σύνολο.

Και είμαι σίγουρος ότι αυτή την έννοια της ευθύνης, ευθύνη ως υπευθυνότητα και όχι ως φταιξιμο, θα την αγκαλιάσει η ελληνική κοινωνία. Και ότι και τώρα που ίσως αντιμετωπίζουμε τις πιο δύσκολες ημέρες, τις πιο σκοτεινές ημέρες, θα μπορέσουμε να ξεπεράσουμε και αυτή τη μεγάλη δυσκολία, να βγούμε νικητές από αυτή τη μάχη με όσο το δυνατόν λιγότερα τραύματα, όσο το δυνατόν λιγότερες αμυχές. Έτσι ώστε το 2021 να είναι η χρονιά της μεγάλης επανεκκίνησης και η χρονιά που θα έχουμε αφήσει οριστικά πίσω μας αυτή την πρωτοφανή περιπέτεια.>>⁷¹

Τελείως διαφορετικού επιπέδου θα είναι αντιθέτως το διάγγελμα του πρωθυπουργό προς τον ελληνικό λαό στις 9 Φεβρουαρίου 2021, στο οποίο ανακοινώθηκε «σκληρό lockdown» στην Αττική, οδηγώντας σε κλείσιμο του λιανεμπορίου εξαιτίας της εμφάνισης των μεταλλάξεων του ιού:

<<Στόχος, είναι να βρισκόμαστε πάντα ένα βήμα μπροστά από τον ιό. Και η τακτική αυτή έφερε αποτέλεσμα στο τελευταίο «απαγορευτικό» του Ιανουαρίου. Σήμερα, όμως, ο κίνδυνος επανεμφανίζεται. Όχι με τη μορφή των χιλιάδων αρρώστων και των θανάτων, όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Αλλά με δύο δεδομένα που μας ανησυχούν ιδιαίτερα. Αφενός, την αύξηση των νοσηλειών στην Αττική όπου σταδιακά γεμίζουν οι δομές υγείας. Και, αφετέρου, τις μεταλλάξεις του ιού που φαίνεται να επιταχύνουν τη μεταδοτικότητά του.

Γνωρίζω καλά, όμως, και την αγωνία της κοινωνίας. Νιώθω την πολύμηνη κούραση. Τον εκνευρισμό. Ιδιαίτερα στους μαθητές μας που αποξενώνονται από το φυσικό τους περιβάλλον, το σχολείο. Έχω και εγώ παιδί στο σχολείο και ξέρω. Καταλαβαίνω απόλυτα την αντίδραση των πολιτών: «Θα μας

⁷¹ Στο ίδιο

ξανακλείσετε;», με ρωτούν, κάθε τόσο. «Δεν είναι πολλοί αυτοί που μας «κλείνουν», αλλά μόνον ένας», απαντώ. Και αυτός είναι ο Κορωνοϊός, που πρέπει να νικήσουμε. Αντλώντας δύναμη από αυτά που πετύχαμε και πίστη από αυτά που μπορούμε να πετύχουμε. Γιατί όποιες θυσίες καλούμαστε να κάνουμε τώρα, είναι στο χέρι μας να είναι και οι τελευταίες. Στην κοινή προσπάθεια υπάρχουν λάθη, σύγχυση και αβλεψίες. Όμως, δεν πρέπει να χάνουμε τη μεγάλη εικόνα. Σήμερα είμαι περισσότερο παρά ποτέ πεπεισμένος ότι έχει αρχίσει να γράφεται ο επίλογος αυτής της πρωτοφανούς περιπέτειας.

Συμπολίτες μου, σας καλώ και πάλι να μείνουμε ενωμένοι και να απαντήσουμε με ωριμότητα σ' αυτό που μας ζητά η ίδια η ζωή: Να προστατευτούμε εμείς και οι αγαπημένοι μας. Πολύ περισσότερο, που ο ήλιος του εμβολίου φωτίζει, πια, την επόμενη μέρα. Σε λίγο οι εμβολιασμοί στη χώρα θα φτάσουν τις 500.000. [...] Δεν θα κρυφτώ: Στο δίμηνο που ακολουθεί η βεντάλια των περιορισμών ενδεχομένως θα ανοίγει και θα κλείνει ανάλογα με τα επίπεδα του συναγερμού. Από μας εξαρτάται τι θα συμβαίνει κάθε φορά. Όμως είναι και το τελευταίο μίλι προς την ελευθερία. Η Πολιτεία έχει το σχέδιο, ώστε μέχρι τα τέλη της άνοιξης οι πιο ευάλωτοι Έλληνες να έχουν θωρακιστεί. Στόχος είναι να συναντηθούμε με εκείνη τη στιγμή ακμαίοι και δυνατοί. Κι ένα μεγάλο βήμα σε αυτή τη διαδρομή της ελπίδας είναι να πετύχουν τα μέτρα που θα ισχύουν από μεθαύριο. Θα τα τηρήσουμε και θα νικήσουμε!>>⁷²

Κύριο χαρακτηριστικό του διαγγέλματος του πρωθυπουργού είναι το γεγονός ότι απουσιάζει κάθε αναφορά στην «ατομική ευθύνη» των πολιτών. Αντιθέτως ο λόγος του πρωθυπουργού είναι ιδιαίτερα συναισθηματικά φορτισμένος, τοποθετώντας τον εαυτό του στην ίδια πλευρά με το λαό. Αυτή η επίκληση στο συναίσθημα στοχεύει σε μια προσπάθεια ανύψωσης του ηθικού των πολιτών, καλώντας τους σε μια τελευταία «μάχη» με τον κορωνοϊό, η οποία θα είναι μικρής διάρκειας

⁷² <<Μήνυμα του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη προς τους πολίτες για την πανδημία και τα μέτρα για την προστασία της Δημόσιας Υγείας>>, *Primeminister.gr*, 9/2/2021, <https://primeminister.gr/2021/02/09/25824> (Τελευταία πρόσβαση: 15/12/2021)

λόγω της ύπαρξης του εμβολίου («το τελευταίο μίλι προς την ελευθερία»).

Η αλλαγή που παρατηρείται στη χρήση του λόγου από πλευράς του πρωθυπουργού δεν είναι τυχαία, αλλά σχετίζεται με την κατάσταση που επικρατεί στην κοινωνία. Μετά από τέσσερις μήνες lockdown η συναίνεση και η ανοχή της κοινωνίας προς τα κυβερνητικά μέτρα έχει διαρραγεί. Επομένως, ο στόχος του πρωθυπουργικού διαγγέλματος είναι να αποδείξει ότι αφουγκράζεται την κοινωνική αγανάκτηση και να καθησυχάσει τους πολίτες πως η «μάχη» με τον ιό τελειώνει σύντομα.

Εν κατακλείδι, διαπιστώνεται πως η κυβερνητική επιλογή του μέτρου της καραντίνας (lockdown) ορίζεται και εξαρτάται αφενός από την κατάσταση και τα όρια αντοχής του Εθνικού Συστήματος Υγείας, αφετέρου από την κατάσταση που επικρατεί στο εσωτερικό της κοινωνίας. Επίσης, η κατασκευή από πλευράς κυβέρνησης της έννοιας της «ατομικής ευθύνης» έχει ως πρωταρχικό σκοπό την επίρριψη ευθυνών στους πολίτες, και ειδικότερα στη νεολαία, ώστε να συγκαλυφθούν οι κυβερνητικές παραβλέψεις και αστοχίες στη διαχείριση της υγειονομικής κρίσης.

Όσον αφορά στο ίδιο το μοντέλο του lockdown διαπιστώνεται πως παρότι εντάσσεται στο πλέγμα της «βιοπολιτικής» που ανέπτυξε ο Foucault, δηλαδή μια σειρά από παρεμβάσεις, πρακτικές και ρυθμιστικούς ελέγχους που αφορούν στο σύνολο του πληθυσμού⁷³, στην πράξη αποτελεί ένα κατασταλτικό μέτρο στα πλαίσια του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, καθώς δεν διαθέτει κάποια «θετικότητα» όπως για παράδειγμα την ενίσχυση του ΕΣΥ, προσλήψεις

⁷³ M. Foucault, *Ιστορία της σεξουαλικότητας Ι. Η θούληση για γνώση*, ό.π., σ. 162

ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού, επίταξη του ιδιωτικού τομέα υγείας, εν ολίγοις δεν εμπεριέχει τον πυρήνα του κοινωνικού κράτους πρόνοιας. Πιο συγκεκριμένα, αποτελεί το μοναδικό διαθέσιμο μέτρο απέναντι στην πανδημία, εξαιτίας της απορρύθμισης του ΕΣΥ τις προηγούμενες δεκαετίες προς όφελος του ιδιωτικού τομέα υγείας:

<<Εν ολίγοις, η βιοπολιτική αντίφαση εντός του καπιταλιστικού συστήματος συνίσταται στην καθαρά ωφελμιστική σύλληψη του πληθυσμού ως συνόλου εργαζόμενων και καταναλωτών, που αν αφανιστεί ούτε θα παράγει ούτε θα καταναλώνει. Ενώ η βιοπολιτική αντίφαση μεταξύ καπιταλισμού και Διαφωτισμού συνίσταται στο ότι ο πληθυσμός για τον Διαφωτισμό είναι το σύνολο των πολιτών, η ίδια η ύπαρξη των οποίων τίθεται σε κίνδυνο κατόπιν της καταστροφικά αδίστακτης νεοφιλελεύθερης πολιτικής ιδίως στον τομέα της υγείας. Και οι δύο εκφάνσεις της αντίφασης είναι «βιοπολιτικές», υπό την έννοια ότι εμπλέκουν συναρθρώσεις επιστημονικών λόγων και εξουσίας που έχουν ως κύριο στόχο τη φροντίδα και τον παραγωγικό έλεγχο του πληθυσμού. Με κίνητρο την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων του προς όφελος της κυρίαρχης τάξης στην περίπτωση του καπιταλιστικής βιοπολιτικής, και με τον πληθυσμό ως λαό η ευζωία του οποίου αποτελεί αυταξία στην περίπτωση της δημοκρατικής βιοπολιτικής του Διαφωτισμού.>>⁷⁴

2.2 Κοινωνικές διαμαρτυρίες και καταστολή

Ένα πεδίο δημοκρατικών ελευθεριών των πολιτών που επλήγη κατά τη διάρκεια της πανδημίας και του lockdown αποτελούν οι πάσης φύσεως κοινωνικές διαμαρτυρίες και οι τρόποι με τους οποίους αυτές εκδηλώνονται, όπως είναι οι συγκεντρώσεις και οι διαδηλώσεις. Η πανδημία εκ φύσεως θέτει αντικειμενικά εμπόδια στην άσκηση του

⁷⁴ Κ. Δοξιάδης, <<Η βιοπολιτική αντίφαση του Covid-19>> στο Π. Καπόλα - Γ. Κουζέλης - Ο. Κωνσταντάς (επίμ.), *Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου*, ΕΜΕΑ - Νήσος, Αθήνα, 2020, σ. 134

δημοκρατικού αυτού δικαιώματος, εφόσον ο κίνδυνος του ιού δυσχεραίνει την εκδήλωση τέτοιων φαινομένων. Στην παρούσα υποενότητα ωστόσο εξετάζεται η στάση της κυβέρνησης απέναντι στις διαμαρτυρίες εν μέσω της υγειονομικής κρίσης.

Το ζήτημα αυτό δεν απασχόλησε το δημόσιο διάλογο κατά το πρώτο κύμα του κορωνοϊού και το πρώτο lockdown, μία εξέλιξη εν πολλοίς αναμενόμενη εφόσον όλη η προσοχή είχε στραφεί στην εμφάνιση του ιού στη χώρα, αλλά και γιατί η κυβέρνηση «έπαυσε» προσωρινά το νομοθετικό της έργο λόγω της έκτακτης συγκυρίας. Αντιθέτως, θα εμφανιστεί στο προσκήνιο ως πρόβλημα κατά τη διάρκεια του δεύτερου κύματος και του δεύτερου lockdown.

Η πρώτη φορά που τίθεται ευθέως στο δημόσιο διάλογο η «προβληματική» φύση των διαδηλώσεων και των συγκεντρώσεων εν μέσω πανδημίας εντοπίζεται τις ημέρες που ακολούθησαν την 7^η Οκτωβρίου 2020 και τη συγκέντρωση έξω από το Εφετείο Αθηνών κατά την ανακοίνωση της απόφασης για τη δίκη της Χρυσής Αυγής. Κυβερνητικοί παράγοντες έσπευσαν να συνδέσουν την αύξηση των κρουσμάτων στη χώρα με την συγκέντρωση στο Εφετείο⁷⁵, μια σύνδεση την οποία οι επιστήμονες απέρριψαν ως αβάσιμη.⁷⁶

Η διαμάχη γύρω από το θέμα των διαδηλώσεων θα κορυφωθεί ενόψει της επετείου του Πολυτεχνείου, καθώς η χώρα βρισκόταν στο

⁷⁵ <<Γεωργιάδης για 865 κρούσματα: «Αναμενόμενη αύξηση λόγω της συγκέντρωσης στο Εφετείο»>>, *Έθνος*, 21/10/2020, <https://www.ethnos.gr/Politics/article/129575/georgiadhsgia865kroysmataanamenomenhayxhshlogothssygentroshtoefeteio> (Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2021)

⁷⁶ <<Η πρόεδρος του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας «αδειάζει» το δόγμα Χρυσοχοΐδη για τις συγκεντρώσεις και τον κορωνοϊό>>, *Το Ποντίκι*, 11/1/2021, <https://www.topontiki.gr/2021/01/11/i-proedros-tou-kentrikou-simvouliau-igias-adiazi-to-dogma-chrisochoidi-gia-tis-sigkentrosis-ke-ton-koronoio/> (Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2021)

δεύτερο lockdown. Από το βήμα της Βουλής ο πρωθυπουργός διαμήνυσε στους πολιτικούς αρχηγούς, αλλά και σε όλη την κοινωνία, ότι η κυβέρνηση θα απαγορεύσει τον τριήμερο εορτασμό του Πολυτεχνείου και την διαδήλωση προς την Αμερικάνικη πρεσβεία:

<<Και σε αυτή την στιγμή οι πολίτες έχουν ανάγκη από σύμπνοια. Η Πολιτεία έχει την ανάγκη από τη συμβολή όλων, από την ψύχραιμη κριτική των αντιπάλων. Όχι από ανοησίες, γιατί περί ανοησιών πρόκειται, όπως αυτές που ακούσαμε παραδείγματος χάρη για το ζήτημα της τηλεκαίδευσης. Και σίγουρα όχι από την εγκληματική στάση όσων - και εδώ απευθύνομαι σε εσάς κύριε Γενικό Γραμματέα - εν μέσω πανδημίας βλέπουν ακόμα και μιλούν ακόμα για την πορεία του Πολυτεχνείου, παραβλέποντας ότι δεν υπήρχαν εκδηλώσεις ούτε σε άλλες εθνικές επετείους και ρισκάροντας να μετατρέψετε μία πορεία τιμής, σε μία πορεία πόνου προς τις Μονάδες Εντατικής.

Ας συμφωνήσουμε, λοιπόν, τουλάχιστον σήμερα σε αυτή την αίθουσα, ότι μπορούμε να τιμήσουμε την μνήμη του Πολυτεχνείου με μία εξαιρετικά περιορισμένη και λιτή τελετή κατάθεσης στεφάνου στο Πολυτεχνείο και να δηλώσετε όλοι ότι δεν θα συμμετέχετε σε καμία πορεία και ότι δεν ενθαρρύνετε κανέναν σε αυτές τις κρίσιμες συνθήκες να βρεθεί στο δρόμο και να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία. Και να ξέρετε ότι η κυβέρνηση δεν θα επιτρέψει καμία τέτοια συμπεριφορά. Σας το λέμε από τώρα να το γνωρίζετε. Όπως η κυβέρνηση πήρε την απόφαση να μην γιορταστεί η 28^η Οκτωβρίου, έτσι παίρνει και την απόφαση να μην γίνει σε αυτές τις συνθήκες η πορεία του Πολυτεχνείου. Και είμαι σίγουρος ότι αυτό θα ήθελαν και αυτοί οι οποίοι πρωταγωνίστησαν σε αυτή την εμβληματική εξέγερση.>>⁷⁷

Αυτό το αρχικό προτρεπτικό μήνυμα προς την αντιπολίτευση και τους πολιτικούς αρχηγούς μεταμορφώθηκε ταχύτατα σε ευθεία απειλή

⁷⁷ <<Ομιλία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στη Βουλή κατά την ενημέρωση του σώματος, σύμφωνα με το άρθρο 142Α του Κανονισμού, για την κυβερνητική πολιτική σχετικά με την αντιμετώπιση της πανδημίας>>, ό.π.

κατά την δευτερολογία του πρωθυπουργού, κατόπιν των αντιδράσεων των κομμάτων:

<<Κλείνω, κ. Πρόεδρε, με μια αναφορά σε αυτά τα οποία άκουσα για την πορεία του Πολυτεχνείου και τον τρόπο με τον οποίο θα εορταστεί η φετινή επέτειος. Αντιπαρέρχομαι όλες αυτές τις - και χρησιμοποιώ βαριά λέξη συνειδητά - σαχλαμάρες που είπε ο κ. Βαρουφάκης ότι το Πολυτεχνείο τάχα είναι ταυτισμένο με το ακροδεξιό μας DNA. Και στο Πολυτεχνείο υπήρχαν πολίτες όλων των πολιτικών παρατάξεων, απλά κάποιοι έχτισαν καριέρα πάνω στο Πολυτεχνείο και κάποιοι άλλοι με σεμνότητα κράτησαν την αντίσταση την οποία έκαναν για τον εαυτό τους. Πάλι θα μας πείτε ότι μόνο αριστεροί ήταν στο Πολυτεχνείο. Απλά κάποιοι δεν έχτισαν καριέρα πάνω στο Πολυτεχνείο, να το θυμούνται όποτε τους βολεύει. Άντε να τελειώνουμε πια με αυτά τα ιδεολογικά άβατα σε αυτή την αίθουσα. Αρκετά πια, σας τα είπα για την Αντίσταση, θα τα ακούσετε και για το Πολυτεχνείο.

Αλλά κοιτάξτε, αυτό απευθύνεται και στον κ. Κουτσούμπα και στον κ. Βαρουφάκη που μίλησε - πώς μας την είπε την ανυπακοή; Την υπεύθυνη ανυπακοή. [...] Επειδή, λοιπόν, εδώ υπάρχει Κοινοβουλευτική Δημοκρατία και επειδή οι νόμοι ισχύουν για όλους, θέλω να ενημερώσω και τον κ. Κουτσούμπα και τον κ. Βαρουφάκη ότι δεν εξαιρούνται από τη συνολική εφαρμογή των νόμων. Ό,τι ισχύει για κάθε Έλληνα πολίτη, ισχύει και για το Κομμουνιστικό Κόμμα και για εσάς και για τον κ. Βαρουφάκη.>>⁷⁸

Η δευτερολογία του πρωθυπουργού διαθέτει τεράστια συμβολική σημασία, εφόσον μεταθέτει το θέμα αναφοράς από την πορεία του Πολυτεχνείου εν μέσω πανδημίας στην ίδια την εξέγερση του Πολυτεχνείου, σε μια προσπάθεια αναθεώρησης της ιστορίας και της σημασίας της εξέγερσης του 1973. Επιπλέον, η σημασία που αποδίδει ο

⁷⁸ <<Δευτερολογία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στη Βουλή κατά την ενημέρωση του σώματος, σύμφωνα με το άρθρο 142Α του Κανονισμού της Βουλής, για την κυβερνητική πολιτική σχετικά με την αντιμετώπιση της πανδημίας>>, *Primeminister.gr*, 12/11/2020, <https://primeminister.gr/2020/11/12/25218> (Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2021)

πρωθυπουργός στην «ισότητα απέναντι στο νόμο» δεν αφορά σε ατομικό, αλλά σε πολιτικό επίπεδο καθώς επικεντρώνεται γύρω από το ζήτημα της «άτυπης ασυλίας» που απολαμβάνει η ελληνική αριστερά, ένα θεώρημα ιδιαίτερα προσφιλές στο χώρο της ακροδεξιάς.⁷⁹

Στο μήνυμα του για την επέτειο του Πολυτεχνείου ο πρωθυπουργός αιτιολόγησε την απαγόρευση του εορτασμού λόγω της πανδημίας, τονίζοντας πως απαιτείται υπευθυνότητα από όλες τις πολιτικές δυνάμεις μπροστά τον κίνδυνο του κορωνοϊού, αναπαράγοντας την επιχειρηματολογία περί εθνικής ενότητας. Επίσης, προσπάθησε να αιτιολογήσει τον περιορισμό των δημοκρατικών δικαιωμάτων, όπως του «συνέρχεσθαι», εξαιτίας της έκτακτης ανάγκης καθώς και να καλλιεργήσει ένα ενωτικό προφίλ επιρρίπτοντας τις ευθύνες για την πόλωση που προκάλεσε η απαγόρευση στην αντιπολίτευση:

<<Το πραγματικό μήνυμα των αγώνων του λαού μας για ελευθερία και δημοκρατία απαιτεί, ειδικά σε συνθήκες πανδημίας, να τιμήσουμε την ιστορία μας και την επέτειο του Πολυτεχνείου με διαφορετικό τρόπο. Φέτος δεν γιορτάσαμε ούτε την 25η Μαρτίου ούτε την 28η Οκτωβρίου. Αλλά αυτό δεν μείωσε τη σημασία τους. Ελεύθερα επιλέγουμε οι ίδιοι να περιορίσουμε κάποια δικαιώματά μας για να προστατεύσουμε τους εαυτούς μας, αυτούς που αγαπάμε αλλά και το κοινό καλό. Γιατί ελευθερία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς υπευθυνότητα. Απέναντι στον κίνδυνο της χούντας, οι πρωτοπόροι του Πολυτεχνείου στάθηκαν άοπλοι. Απέναντι στον κίνδυνο του θανάτου, εμείς σπλιζόμαστε με τη συνείδησή μας.

Γιατί κυρίως αυτή μας επιβάλλει, φέτος, να τιμήσουμε τη μεγάλη επέτειο όπως θα ήθελαν και οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές της: Προφυλάσσοντας την υγεία όλων.

⁷⁹ Βλ. σχετικά Θ. Πλεύρης, <<Η απαίτηση της αριστεράς για ασυλία>>, ΣΚΑΪ, 13/11/2020, <https://www.skai.gr/news/opinions/i-apaitisi-tis-aristeras-gia-asylia> (Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2021)

Ειλικρινά πιστεύω ότι η συντριπτική πλειονότητα της κοινωνίας δυσκολεύεται να παρακολουθήσει τη μεγάλη συζήτηση που γίνεται για τον φετινό εορτασμό σε συνθήκες πανδημίας. Η απόφαση να μην γίνουν μαζικές εκδηλώσεις και πορεία επιβάλλεται για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας και μόνο. Μόλις χθες θρηνήσαμε την απώλεια 71 συμπολιτών μας. Είναι αδιανόητο, λοιπόν, κάποιος να στήνουν σκηνικό σύγκρουσης την ώρα που απαιτείται ενότητα και προσήλωση στις οδηγίες των ειδικών. Αυτή την κρίσιμη στιγμή, δεν μπορεί η ιστορική επέτειος να γίνεται αιτία διχασμού και οι ανθρώπινες ζωές πεδίο κομματικών πειραματισμών. Γι' αυτό και καλώ όλα τα κόμματα σε αυτοσυγκράτηση. Και τους πολιτικούς αρχηγούς σε μία από κοινού πρωτοβουλία τιμής στο Πολυτεχνείο. Με επικεφαλής την Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Με μία λιτή επίσκεψη και με ένα λουλούδι. Αλλά με πολλή ευθύνη για το καλό των Ελλήνων και της πατρίδας.>>⁸⁰

Το βράδυ της 14^{ης} Νοεμβρίου ο Αρχηγός της Ελληνικής Αστυνομίας ανακοίνωσε την τετραήμερη απαγόρευση όλων των δημόσιων συναθροίσεων άνω των 4 ατόμων στην επικράτεια, μια απόφαση που αναστέλλει το Άρθρο 11 του Συντάγματος και εφαρμόστηκε τελευταία φορά στην εξέγερση του Πολυτεχνείου το 1973.⁸¹ Παρά την απαγόρευση το ΚΚΕ, το Μέγα 25 και οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς διαδήλωσαν στο κέντρο της Αθήνας, γεγονός που οδήγησε στην αστυνομική καταστολή.⁸² Το ίδιο μοντέλο θα ακολουθήσει η κυβέρνηση και την 6^η Δεκεμβρίου, ημέρα της επετείου της δολοφονίας

⁸⁰ <<Δήλωση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη για τον φετινό εορτασμό της επετείου του Πολυτεχνείου σε συνθήκες πανδημίας>>, *Primeminister.gr*, 16/11/2020, <https://primeminister.gr/2020/11/16/25231> (Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2021)

⁸¹ Α. Καλαφάτης, <<Πολυτεχνείο: Με απόφαση αρχηγού ΕΛ.ΑΣ τετραήμερη απαγόρευση συγκεντρώσεων>>, *Έθνος*, 16/11/2020, <https://www.ethnos.gr/greece/article/133157/polytexneiomeapofasharxhgoyelastetrahermerhapagoreyshsygkentroseon> (Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2021)

⁸² Βλ. σχετικά <<ΕΛ.ΑΣ. εκτός ελέγχου σε κρεσέντο καταστολής για το Πολυτεχνείο>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 17/11/2020, <https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/268944-elas-ektos-eleghoy-se-kresento-katastolis-gia-polytehneio> (Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2021) · <<Πολυτεχνείο 2020 : Αντιδράσεις για το όργιο καταστολής>>, *Το Βήμα*, 18/11/2020, <https://www.tovima.gr/2020/11/18/society/polytexneio-2020-antidraseis-gia-to-orgio-katastolis/> (Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2021)

Γρηγορόπουλου, απαγορεύοντας τις συναθροίσεις άνω των τεσσάρων ατόμων σε όλη την επικράτεια.⁸³

Η κατάσταση ωστόσο θα μεταβληθεί άρδην από το νέο έτος, με την πρωτοβουλία των κινήσεων να περνάει από την κυβέρνηση και την αστυνομία στην ίδια την κοινωνία. Τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο πραγματοποιήθηκαν αρκετές φοιτητικές διαδηλώσεις σε όλη την Ελλάδα, με αίτημα την απόσυρση του κυβερνητικού νομοσχεδίου για την τριτοβάθμια εκπαίδευση αλλά και την επαναλειτουργία των πανεπιστημίων, τα οποία ήταν κλειστά από τον Μάρτιο το 2020. Ταυτόχρονα, την ίδια περίοδο δημιουργήθηκε ένα πλατύ κίνημα υποστήριξης στον απεργό πείνας Δημήτρη Κουφοντίνα. Σε ορισμένες απ' αυτές τις διαδηλώσεις σημειώθηκαν επεισόδια με την αστυνομία.

Σ' αυτή τη συγκυρία η κυβέρνηση επιχείρησε να επιρρίψει ευθύνες στην αντιπολίτευση για τη στήριξη που παρείχε στις διαδηλώσεις, καθιστώντας την υπεύθυνη για την τροπή που είχε πάρει η πορεία της πανδημίας στη χώρα. Αφορμή στάθηκε η δήλωση του Αλέξη Τσίπρα πως «δέχεται το ρίσκο» να κολλήσουν κορωνοϊό οι διαδηλωτές, ενώ άσκησε κριτική στην κυβέρνηση που νομοθετεί εν μέσω πανδημίας.⁸⁴

Σημείο καμπής ωστόσο αναφορικά με το ζήτημα των διαδηλώσεων αλλά και της ευρύτερης κατασταλτικής πολιτικής της κυβέρνησης θα αποτελέσουν τα γεγονότα της Νέας Σμύρνης στις 7-9 Μαρτίου. Στις 7 Μαρτίου νεαρός έπεσε θύμα αστυνομικής βίας στην

⁸³ <<Επέτειος Γρηγορόπουλου : Απαγόρευση συναθροίσεων για την Κυριακή>>, *Τα Νέα*, 5/12/2020, <https://www.tanea.gr/2020/12/05/greece/epeteios-grigoropoulou-apagoreysi-synathroiseon-gia-tin-kyriaki/> (Τελευταία πρόσβαση: 21/12/2021)

⁸⁴ Α. Διαμάντης, <<Ταραντίλης: Να τοποθετηθεί ο Τσίπρας για την αυριανή συγκέντρωση διαμαρτυρίας>>, *Έθνος*, 10/2/2021, <https://www.ethnos.gr/Politics/article/145370/tarantilhshnatopotheththeiotsiprasiathnayrianhsygketntroshdiamartyrias> (Τελευταία πρόσβαση: 21/12/2021)

πλατεία της Νέας Σμύρνης κατά τη διάρκεια αστυνομικού ελέγχου για τα περιοριστικά μέτρα. Το περιστατικό καταγράφηκε και διαδόθηκε ταχύτατα στο διαδίκτυο, διαψεύδοντας την επιχειρηματολογία της κυβέρνησης και των ΜΜΕ περί επίθεσης στους αστυνομικούς.⁸⁵ Το ίδιο βράδυ πραγματοποιήθηκε διαδήλωση προς το Α.Τ. Νέας Σμύρνης, η οποία κατεστάλη από την αστυνομία.

Η αντίδραση της κυβέρνησης συνίστατο σε μια προσπάθεια διαστρέβλωσης της πραγματικότητας γύρω από το γεγονός. Η αρχική θέση περί επίθεσης στους αστυνομικούς ενισχύθηκε με βάση το πολιτικό φρόνημα του νεαρού. Ο βουλευτής της ΝΔ Κωνσταντίνος Κυρανάκης αποκάλυψε από το βήμα της τηλεόρασης τα προσωπικά στοιχεία του νεαρού και την ιδεολογία του, διαθέτοντας προφανώς πληροφορίες από την αστυνομία, σε μια προσπάθεια αιτιολόγησης της αστυνομικής βίας, εφόσον ως αναρχικός είναι πιθανό να επιτέθηκε πρώτος στους αστυνομικούς παρά το αντίθετο:

<<Η ενημέρωση που έχουμε για τον συγκεκριμένο είναι ότι λέγεται (...) ανήκει στην Ταξική Αντεπίθεση και συμμετείχε στην επίθεση που έγινε στο υπουργείο Υγείας προ ημερών για τον Κουφοντίνα, του τρομοκράτη δολοφόνου.>>⁸⁶

Η ενέργεια αυτή του βουλευτή της ΝΔ αποτελεί πρωτοφανές γεγονός στη μεταπολιτευτική ιστορία, καθώς αφενός αποκάλυψε δημόσια τα προσωπικά στοιχεία του νεαρού, αφετέρου στοχοποίησε το πολιτικό του φρόνημα λόγω της ένταξης του σε συλλογικότητα του αναρχικού χώρου, επαναφέροντας στο προσκήνιο παλιές κατασταλτικές

⁸⁵ <<Νέα Σμύρνη / Τι προηγήθηκε του άγριου ξυλοδαρμού του νεαρού - Όλο το βίντεο>>, *Η Αυγή*, 8/3/2021, <https://www.avgi.gr/politiki/381353-ti-proigithike-toy-agrioy-xylodarmoy-toy-nearoy-olo-binteo> (Τελευταία πρόσβαση: 21/12/2021)

⁸⁶ <<Ο Κυρανάκης δημοσιοποίησε το όνομα του νεαρού που χτυπήθηκε στη Νέα Σμύρνη>>, *Τα Νέα*, 8/3/2021, <https://www.tanea.gr/2021/03/08/politics/o-kyranakis-dimosiopoise-to-onoma-tou-nearou-pou-xytipithike-sti-nea-smyrni/> (Τελευταία πρόσβαση: 22/12/2021)

μεθόδους του μετεμφυλιακού κράτους που ταξινομούσε τον πληθυσμό με βάση το «κοινωνικό φρόνημα».

Παράλληλα, η κυβέρνηση επέρριπτε ευθύνες στην αντιπολίτευση για το σκηνικό έντασης που επικρατούσε στο εσωτερικό της κοινωνίας:

<<Η επίσημη πρόσκληση του ΣΥΡΙΖΑ για συμμετοχή των πολιτών σε διαδηλώσεις εν μέσω έξαρσης της πανδημίας συνιστά πράξη μέγιστης ανευθυνότητας. Υπονομεύει τα μέτρα για τη μείωση της διασποράς του ιού. Και προσβάλλει τον αγώνα που δίνουν, νύχτα και μέρα, οι υγειονομικοί μας στο ΕΣΥ. Επιμένει, άραγε, ακόμη και τώρα ο κ. Τσίπρας, να «δέχεται το ρίσκο» για τη δημόσια υγεία; Τον καλώ δημόσια να αναλογιστεί το βάρος των ολέθριων επιλογών του. Ύστερα από ένα χρόνο δοκιμασίας, η κοινωνία βρίσκεται σε οριακό σημείο. Καθήκον μας είναι να δίνουμε λύσεις στα προβλήματα και όχι να υποδαυλίζουμε κοινωνικές εντάσεις. Η Δημοκρατία, πράγματι, δεν μπαίνει σε καραντίνα. Ούτε, όμως, και οι τεράστιες ευθύνες του κ. Τσίπρα.>>⁸⁷

Στην ανακοίνωση του ο πρωθυπουργός φαίνεται πως αναγνωρίζει το γεγονός που αναφέρθηκε και προηγουμένως πως μετά από πέντε μήνες lockdown η ανοχή της κοινωνίας είχε εξαντληθεί και η κατάσταση βρισκόταν σε οριακό σημείο. Ωστόσο, η λανθασμένη προσπάθεια συγκάλυψης του περιστατικού και η προσπάθεια δικαιολόγησης της αστυνομικής βίας επέφεραν τα αντίθετα από τα προσδοκώμενα για την κυβέρνηση αποτελέσματα.

Το απόγευμα της 9^{ης} Μαρτίου πραγματοποιήθηκε νέα διαδήλωση ενάντια στην αστυνομική βία στη Νέα Σμύρνη, με χιλιάδες συμμετέχοντες, στη διάρκεια της οποίας σημειώθηκαν εκτεταμένα επεισόδια, με ένα μοτοσικλετιστή της Ομάδας «Δράση» να ξυλοκοπείται

⁸⁷ <<Δήλωση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη>>, *Primeminister.gr*, 9/3/2021, <https://primeminister.gr/2021/03/09/26017> (Τελευταία πρόσβαση: 22/12/2021)

βιαίως από διαδηλωτές.⁸⁸ Η αστυνομική καταστολή υπήρξε εκτεταμένη, με αρκετές καταγγελίες να δημοσιεύονται τις επόμενες ημέρες.⁸⁹

Το ίδιο βράδυ ο πρωθυπουργός απηύθυνε έκτακτο διάγγελμα στον ελληνικό λαό, με αφορμή τα επεισόδια που προηγήθηκαν στη Νέα Σμύρνη:

<<Οι θλιβερές εικόνες βίας που είδαμε όλοι, απόψε, στην Αθήνα πρέπει να είναι οι τελευταίες. Και η ζωή ενός συμπολίτη μας, του νεαρού αστυνομικού που κινδύνευσε, να μας αφυπνίσει. Αυτές τις στιγμές πρέπει να επικρατήσει απ' όλους αυτοσυγκράτηση και ψυχραιμία. Και απευθύνομαι ειδικά στους νέους μας, που είναι προορισμένοι να δημιουργούν. Όχι να καταστρέφουν. Η τυφλή οργή δεν οδηγεί πουθενά. Δυστυχώς, κάποιои αγνόησαν τις προειδοποιήσεις μας. Και σε όσους επιχειρούν να σπείρουν το μίσος και το διχασμό στην κοινωνία για να καλύψουν το δικό τους αδιέξοδο, όπως έκαναν και στο παρελθόν, απαντώ το εξής: Το βράδυ των εκλογών της 7ης Ιουλίου 2019 τόνισα ότι είμαι εδώ για να εγγυηθώ την ενότητα, την ασφάλεια και την ευημερία όλων των Ελλήνων. Αυτό επαναλαμβάνω και τώρα. Δεν θα επιτρέψω σε κανέναν να μας διχάσει. Δεν θα αφήσουμε κανέναν να μας γυρίσει πίσω.>>⁹⁰

Στο διάγγελμα του ο πρωθυπουργός προσπαθεί να εργαλειοποιήσει τα επεισόδια που σημειώθηκαν τις προηγούμενες ώρες χρησιμοποιώντας το δόγμα «νόμος και τάξη», απευθυνόμενος στο συντηρητικό ακροατήριο, ενώ παράλληλα απουσιάζει κάθε αναφορά στην αστυνομική βία που προηγήθηκε. Παρατηρείται επομένως μια προσπάθεια μεταφοράς του πολεμικού κλίματος που καλλιεργούσε η

⁸⁸ <<Νέα Σμύρνη: Σοβαρά επεισόδια με τέσσερις αστυνομικούς τραυματίες>>, *CNN Greece*, 9/3/2021, <https://www.cnn.gr/ellada/story/257552/nea-smyrni-sygkentrosi-diamartyrias-ton-katoikon-enantia-stin-astynomiki-via> (Τελευταία πρόσβαση: 21/12/2021)

⁸⁹ <<Νέα Σμύρνη: Όλα τα βίντεο με τα περιστατικά αστυνομικής βίας>>, *News 24/7*, 10/3/2021, <https://www.news247.gr/koinonia/nea-smyrni-ola-ta-vinteo-me-ta-peristatika-astynomikis-vias.9167097.html> (Τελευταία πρόσβαση: 21/12/2021)

⁹⁰ <<Δήλωση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη>>, *Primeminister.gr*, 9/3/2021, <https://primeminister.gr/2021/03/09/26022> (Τελευταία πρόσβαση: 22/12/2021)

κυβέρνηση από τον κορωνοϊό στους δρόμους της Ελλάδας, καθώς μόνο αυτή δύναται να εγγυηθεί την δημόσια τάξη και ασφάλεια. Την ίδια επιχειρηματολογία θα χρησιμοποιήσει ο πρωθυπουργός λίγες μέρες αργότερα από το βήμα της Βουλής:

<< [...] Θα ήθελα, λοιπόν, να μιλήσω και για κάτι ευρύτερο μιας και απλώσατε τον καμβά της κριτικής σας πολύ πέρα και πολύ πάνω από το συγκεκριμένο περιστατικό. Να μιλήσω για ένα μεγάλο κίνδυνο: Να μετατρέψουν κάποιοι την πανδημία κατά της υγείας σε κίνδυνο κατά της κοινωνίας. Και πάνω στην εύφλεκτη ύλη της κούρασης από τους περιορισμούς που όλοι συμφωνήσαμε ότι είναι αναγκαίοι - όλοι το συμφωνήσαμε αυτό - για την προστασία των πολιτών, να ανάψουν μία φωτιά. Μια φωτιά που θα κάψει τελικά την ενότητα και την ασφάλεια των πολιτών.

[...] Δεν θα επιτρέψω να ξαναζήσουμε φαινόμενα κατάλυσης της έννομης τάξης όπως αυτά που βιώσαμε το 2008 και το 2011. Και δεν θα το επιτρέψω όχι γιατί είναι η δική μου άποψη, αλλά γιατί αυτό θέλει η συντριπτική πλειοψηφία της ελληνικής κοινωνίας. Γιατί κ. Τσίπρα, και τελειώνω με αυτό, στην πολιτεία αναθέτουν την υπεράσπισή τους τελικά όλες οι οργανωμένες κοινωνίες. Διαφορετικά επικρατεί η ζούγκλα, ο διαρκής φόβος και ο κίνδυνος του βίαιου θανάτου, όπως έγραφε ο Thomas Hobbes στο «Leviathan». Ένας τέτοιος δρόμος δεν μπορεί, δεν επιτρέπεται να ανοίξει στην Ελλάδα του 21ου αιώνα. Στην εχθροπραξία, στο μίσος, στο αίμα, η μόνη απάντηση μπορεί να είναι η ενότητα. Αυτή που οικοδομείται στα σύνορα της ελευθερίας με τη δικαιοσύνη. Και γι' αυτό η απάντηση στο σύνθημα «Η βία γεννά βία» η δική μου απάντηση είναι άλλη, το σύνθημά μας είναι άλλο, «Ο διάλογος γεννά διάλογο, ο διάλογος γεννά πρόοδο».>>⁹¹

⁹¹ <<Απάντηση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στη Βουλή, στο πλαίσιο της «Ώρας του Πρωθυπουργού», σε επίκαιρη ερώτηση του Αρχηγού της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης Αλέξη Τσίπρα>>, *Primeminister.gr*, 12/3/2021, <https://primeminister.gr/2021/03/12/26034> (Τελευταία πρόσβαση: 23/12/2021)

Τα γεγονότα της Νέας Σμύρνης μετέβαλλαν τον συσχετισμό ανάμεσα στην κυβέρνηση και στην κοινωνία. Την επόμενη εβδομάδα χιλιάδες διαδήλωσαν σε όλη την χώρα ενάντια στην αστυνομική βία, σε μια προσπάθεια διεκδίκησης του δημόσιου χώρου.⁹² Ταυτόχρονα, μετά την επιχειρησιακή «ήττα» της την 9^η Μαρτίου η αστυνομία αποσύρθηκε σταδιακά από τους ελέγχους για τη τήρηση των περιοριστικών μέτρων, υπό τον φόβο νέου κύματος συγκρούσεων.⁹³

Εν κατακλείδι, παρατηρείται μια σύνδεση ανάμεσα στο μέτρο του lockdown, την κατασταλτική κυβερνητική πολιτική και την κοινωνική αντίδραση, καθώς η αστυνομία επιφορτίστηκε με τον έλεγχο της τήρησης των περιοριστικών μέτρων, μια πρακτική που εγκαταλείφθηκε υπό το φόβο της κοινωνικής έκρηξης. Όσον αφορά στην απαγόρευση συναθροίσεων και την αναστολή του Άρθρου 11 του Συντάγματος η κυβέρνηση επικαλέστηκε την «προστασία της δημόσιας υγείας», μια «ανάγκη» η οποία όπως αναφέρει στο έργο του ο Agamben δύναται να αναστείλει προσωρινά την συνταγματική τάξη.⁹⁴

⁹² <<Αστυνομική καταστολή / Χιλιάδες πολίτες σε πλατείες όλης της χώρας ενάντια στη βία της αστυνομίας>>, *Η Αυγή*, 13/3/2021, https://www.avgi.gr/koinonia/381822_hiliades-polites-se-plateies-olis-tis-horas-enantia-sti-bia-tis-astynomias (Τελευταία πρόσβαση: 23/12/2021)

⁹³ <<Λιγότεροι οι έλεγχοι της ΕΛ.ΑΣ για τα μέτρα μετά τα επεισόδια της Νέας Σμύρνης>>, *Το Βήμα*, 21/3/2021, <https://www.tovima.gr/2021/03/21/vimatv/ligoteroi-oi-elegxoi-tis-el-as-gia-ta-metra-meta-ta-epeisodia-tis-neas-smyrnis/> (Τελευταία πρόσβαση: 23/12/2021)

⁹⁴ G. Agamben, *Κατάσταση εξαίρεσης. Όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπει την εξαίρεση σε κανόνα*, ό.π., σ. 47, 69

Ενότητα III: Πανδημία και δημοκρατία

Ο αντίκτυπος της πανδημίας και των περιοριστικών μέτρων δεν επηρέασαν μόνο το κοινωνικό πεδίο, μετασχηματίζοντας άρδην τις κοινωνικές σχέσεις, αλλά και το ίδιο το δημοκρατικό πολίτευμα των δυτικών κρατών. Μάλιστα, ο μετασχηματισμός του τελευταίου προς μια νέα μορφή βρίσκεται εν εξελίξει, με τις συνέπειες να είναι δύσκολο προς το παρόν να ανιχνευθούν. Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται να παρουσιαστούν όψεις αυτού του εν εξελίξει μετασχηματισμού στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, θα γίνει αναφορά στο φαινόμενο ενίσχυσης της εκτελεστικής εξουσίας με την παράλληλη αποδυνάμωση του κοινοβουλίου, στο ρόλο των ΜΜΕ και των ειδικών επιστημόνων.

3.1 Η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας

Το φαινόμενο της ισχυροποίησης της εκτελεστικής εξουσίας εις βάρος του κοινοβουλίου δεν είναι συγκυριακό, καθώς οι καταβολές του ανιχνεύονται στο παρελθόν. Ο Νίκος Πουλιαντζάς μελετώντας τους μετασχηματισμούς της κρατικής μορφής στη διάρκεια της μεταπολεμικής διεύθετης επεσήμανε την ανάδυση του «αυταρχικού κρατισμού»:

<<Κρατική μορφή που θα την ονομάσω με τον όρο -ελλείψει καλύτερου- *αυταρχικός κρατισμός*. Όρο που μπορεί να δείχνει τη γενική τάση αυτής της μεταβολής: την εντεινόμενη μονοπώληση από το Κράτος του συνόλου των τομέων της οικονομικο-κοινωνικής ζωής, μονοπώληση που *σπονδυλώνεται* με την οριστική παρακμή των θεσμών της πολιτικής δημοκρατίας και με τον

δρακόντειο και πολύμορφο περιορισμό αυτών των λεγόμενων «τυπικών» ελευθεριών»⁹⁵

Εκ πρώτης όψεως, ο όρος «αυταρχικός κρατισμός» τείνει να φαίνεται αντιφατικός στα πλαίσια του νεοφιλελεύθερου παραδείγματος αλλά πρακτικά δεν είναι: αφενός γιατί το κράτος στον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό ουδέποτε αποσύρθηκε από το προσκήνιο, ιδίως όσον αφορά στους κατασταλτικούς μηχανισμούς του, αφετέρου επειδή η πανδημία συνετέλεσε σε μια δυναμική επανεμφάνιση του κράτους το οποίο επέβαλε πρωτοφανείς για καιρό ειρήνης ρυθμίσεις και περιορισμούς τόσο στη σφαίρα της οικονομίας, όπως με το κλείσιμο της εστίασης και του λιανεμπορίου όσο και στην κοινωνική σφαίρα με τον υποχρεωτικό εγκλεισμό του πληθυσμού, την απαγόρευση κυκλοφορίας και των συναθροίσεων.⁹⁶

Η ελληνική κυβέρνηση εκμεταλλεύτηκε την πανδημία και τα περιοριστικά μέτρα επιβάλλοντας lockdown και στο χώρο του Κοινοβουλίου, με τον αριθμό των επιτρεπόμενων βουλευτών εντός της Ολομέλειας να ορίζεται στους 25 ενώ στις κοινοβουλευτικές επιτροπές ορίστηκε ένας αντιπρόσωπος από κάθε κόμμα.⁹⁷ Παράλληλα, η κυβέρνηση δεν ανέστειλε το νομοθετικό της έργο λόγω της έκτακτης συγκυρίας, αλλά αντιθέτως ο όγκος των προς ψήφιση νομοσχεδίων αυξήθηκε σημαντικά. Συνολικά ψηφίστηκαν 113 νομοσχέδια εντός του

⁹⁵ Ν. Α. Πουλιαντζάς, *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, Θεμέλιο, Αθήνα, 2008, σ. 292

⁹⁶ Κ. Τσουκαλάς, *Το πολιτικό στη σκιά της πανδημίας*, Καστανιώτη, Αθήνα, 2021, σ. 59-61

⁹⁷ <<Κορωνοϊός στην Ελλάδα: Μέτρα και στη Βουλή - Πώς θα λειτουργεί>>, *CNN Greece*, 12/3/2020, <https://www.cnn.gr/politiki/story/210982/koronoios-stin-ellada-metra-kai-sti-voyli-pos-tha-leitoyrgei> (Τελευταία πρόσβαση: 4/1/2022)

2020, με τρία νομοθετήματα ανά εβδομάδα, ενώ κυρώθηκαν 6 Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου σχετιζόμενες με την πανδημία.⁹⁸

Αρκετά από τα νομοσχέδια που υπερψηφίστηκαν δεν απέσπασαν συναίνεση από την αντιπολίτευση και από τους κοινωνικούς φορείς, αλλά αντιθέτως έγιναν πεδίο έντονων πολιτικοϊδεολογικών διαφωνιών και εντάσεων, όπως για παράδειγμα ο Ν.4703/2020 που θέτει εμπόδια στην άσκηση του δικαιώματος της διαδήλωσης και ο Ν.4777/2021 αναφορικά με την ίδρυση πανεπιστημιακής αστυνομίας και την αλλαγή του τρόπου εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Η κυβερνητική επιχειρηματολογία επικαλείται διαρκώς το αποτέλεσμα των βουλευτικών εκλογών της 7^{ης} Ιουλίου 2019 και ισχυρίζεται ότι εφαρμόζει το νομοθετικό έργο για το οποίο και εκλέχτηκε από τον ελληνικό λαό. Ωστόσο, δύναται να εντοπιστούν δύο ενστάσεις: αφενός πως η κυβέρνηση νομοθετεί εν μέσω υγειονομικής κρίσης γύρω από ζητήματα που δεν διαθέτει ευρεία κοινωνική συναίνεση, αφετέρου ο όγκος του νομοθετικού έργου αφήνει ελάχιστα περιθώρια για έλεγχο από πλευράς του κοινοβουλίου, γεγονός που συμβάλλει στην περαιτέρω μείωση του θεσμικού ρόλου όπως είχε συμβεί και στην εποχή των Μνημονίων.⁹⁹

Επιπλέον, παρατηρείται το φαινόμενο της συγκέντρωσης εκτεταμένων εξουσιών στο πρόσωπο του πρωθυπουργού. Ευθύς αμέσως

⁹⁸ Γ. Λιβιτσάνος, <<2020: Το κοινοβούλιο στη σκιά της πανδημίας>>, *Vouliwatch.gr*, 30/12/2020, <https://vouliwatch.gr/news/article/2020-koinovoylio-pandimia> (Τελευταία πρόσβαση: 4/1/2022)

⁹⁹ Ενδεικτικό γεγονός της κατάστασης αυτής αποτελεί η διαφοροποίηση βουλευτών της κυβερνητικής πλειοψηφίας αναφορικά με το νομοσχέδιο για τη συνεπιμέλεια, καθώς δεν εισακούστηκαν οι αντιρρήσεις τους. Βλ. σχετικά <<«Ρήγμα» στη Ν.Δ. για τη συνεπιμέλεια: Γιαννάκου-Κεφαλογιάννη καταψήφισαν>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 20/5/2021, https://www.efsyn.gr/politiki/kybernisi/294839_rigma-sti-nd-gia-ti-synepimeleia-giannakoy-kefalogianni-katapsifisan (Τελευταία πρόσβαση: 4/1/2022)

μετά τις εκλογές του Ιουλίου 2019 οι αρμοδιότητες της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών, η οποία μέχρι τότε υπαγόταν στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, και της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, στην οποία υπάγονται η ΕΡΤ και το Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων, πέρασαν υπό τον έλεγχο του πρωθυπουργού.¹⁰⁰ Τον Δεκέμβρη του 2021 μέσω τροπολογίας που κατατέθηκε σε άσχετο νομοσχέδιο 100 υπάλληλοι της ΕΥΠ μετατάσσονται στην Ελληνική Αστυνομία στα πλαίσια εκκαθάρισης της υπηρεσίας από μη αρεστά στην κυβέρνηση πρόσωπα.¹⁰¹ Πριν από την εκκαθάριση αυτή είχαν δημοσιευτεί αποκαλύψεις για παρακολουθήσεις πολιτών, δημοσιογράφων και δικηγόρων από κλιμάκια της ΕΥΠ σ' όλη την χώρα, μια πρακτική η οποία δεν διαψεύστηκε από τον Κυβερνητικό Εκπρόσωπο.¹⁰²

Τέλος, τον Νοέμβριο του 2021 η κυβερνητική πλειοψηφία υπερψήφισε το νομοσχέδιο με τίτλο <<Τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας>>, εντός του οποίου προβλέπεται τροποποίηση του νόμου περί των ποινών για το αδίκημα των «ψευδών ειδήσεων» ή «fake news». Η κυβέρνηση ισχυρίστηκε την επιτακτική ανάγκη της προστασίας της δημόσιας υγείας από τους διάφορους «αρνητές της πανδημίας», ωστόσο διαπιστώνεται η οικοδόμηση ενός ασφυκτικού πλαισίου γύρω από την ενημέρωση των

¹⁰⁰ <<Στον πρωθυπουργό οι αρμοδιότητες της ΕΥΠ, της ΕΡΤ και της ΓΓ Ενημέρωσης>>, *CNN Greece*, 9/7/2019, <https://www.cnn.gr/politiki/story/183844/ston-prothypourgo-oi-armodiotites-tis-eyp-tis-ert-kai-tis-gg-enimerosis> (Τελευταία πρόσβαση: 5/1/2022)

¹⁰¹ Δ. Τερζής, <<Η ΕΥΠ στην υπηρεσία του Μητσοτάκη>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 13/12/2021

¹⁰² Δ. Τερζής, <<Πολίτες σε καθεστώς παρακολούθησης από την ΕΥΠ>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 14/11/2021 · Β. Σαμαρά, <<Η κυβέρνηση δεν διαψεύδει παρακολουθήσεις πολιτών από ΕΥΠ>>, *News 24/7*, 15/11/2021, <https://www.news247.gr/koinonia/i-kyvernisi-den-diapseydei-parakoloythiseis-politon-apo-eyp.9425238.html> (Τελευταία πρόσβαση: 5/1/2022)

πολιτών, εφόσον πλήττεται η ελευθεροτυπία. Ενδεικτικά το άρθρο αναφέρει τα εξής:

«Άρθρο 191 Διασπορά ψευδών ειδήσεων

1. Όποιος δημόσια ή μέσω του διαδικτύου διαδίδει ή διασπείρει με οποιονδήποτε τρόπο ψευδείς ειδήσεις που είναι ικανές να προκαλέσουν ανησυχίες ή φόβο στους πολίτες ή να κλονίσουν την εμπιστοσύνη του κοινού στην εθνική οικονομία, στην αμυντική ικανότητα της χώρας ή στη δημόσια υγεία τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή. Εάν η πράξη τελέστηκε επανειλημμένα μέσω του τύπου ή μέσω διαδικτύου, ο υπαίτιος τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών και χρηματική ποινή. Με την ίδια ποινή τιμωρείται και ο πραγματικός ιδιοκτήτης ή εκδότης του μέσου με το οποίο τελέστηκαν οι πράξεις των προηγούμενων εδαφίων.

2. Όποιος από αμέλεια γίνεται υπαίτιος κάποιας από τις πράξεις της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται με φυλάκιση έως ένα έτος ή χρηματική ποινή.»

Συνοψίζοντας την άνωθεν ανάλυση διαπιστώνεται μια αυταρχική μεταστροφή τόσο της κυβέρνησης, όσο και του ελληνικού κράτους εν μέσω της υγειονομικής κρίσης, καθώς η πλειοψηφία των αντιδημοκρατικών νομοσχεδίων, όπως η ίδρυση πανεπιστημιακής αστυνομίας, ο νόμος για τις διαδηλώσεις, οι εκκαθαρίσεις στην ΕΥΠ και η τροποποίηση του νόμου για τις «ψευδείς ειδήσεις» ψηφίστηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Είναι χαρακτηριστικό πως η Ελλάδα, για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά, περιγράφεται σε έρευνες ως χώρα με «ελαττωματική δημοκρατία».¹⁰³ Αυτή η θεσμική μεταστροφή του κράτους προς μια αυταρχική μορφή είχε επισημανθεί από τον Πουλαντζά στον «αυταρχικό κρατισμό»:

¹⁰³ Θ. Βασιλείου, <<Η ελαττωματική δημοκρατία>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 19/2/2021

<< Το σημερινό κράτος σημαδεύεται εδώ από μία φανερή ιδιοτυπία: τη δημοκρατική κρατική μορφή σε μία φάση δομικής όξυνσης των εγγενών στοιχείων κρίσης, που σε ορισμένες μάλιστα χώρες αντιστοιχεί σε μια ουσιαστική πολιτική κρίση και κρίση του Κράτους, όπου τα φασισίζοντα στοιχεία ή τάσεις παρουσιάζονται πολύ πιο έντονα απ' ότι προηγούμενα. Ο αυταρχικός κρατισμός έγκειται επίσης στο στήσιμο ενός ολόκληρου προληπτικού θεσμικού συστήματος, για την αντιμετώπιση της ανόδου των λαϊκών αγώνων και των κινδύνων που αποτελεί αυτή η άνοδος για την ηγεμονία. Τούτο το πραγματικό οπλοστάσιο δεν έχει απλώς νομικο-συνταγματικό χαρακτήρα, δεν εμφανίζεται πάντοτε στην πρώτη γραμμή κατά την άσκηση της εξουσίας [...] Τούτο όμως το οπλοστάσιο, που είναι επιμελώς σκεπασμένο, παραμένει εφεδρεία της δημοκρατίας, έτοιμο να μπει σε κίνηση σε μια πορεία εκφασισμού. Το Κράτος αυτό, για πρώτη ίσως φορά στην ύπαρξη και στην ιστορία των δημοκρατικών Κρατών, όχι μόνο περιέχει σκόρπια και διάχυτα στοιχεία ολοκληρωτισμού, αλλά εκφράζει καθαρά την οργανική τους συναρμογή σε σύστημα μόνιμο και παράλληλο προς το επίσημο Κράτος. Διαίρεση σε δύο του Κράτους που φαίνεται να είναι ένα δομικό γνώρισμα του αυταρχικού κρατισμού, και που δεν σημαίνει πραγματική στεγανότητα ή διαχωρισμό μεταξύ του επίσημου Κράτους και αυτού του συστήματος, αλλά τη λειτουργική τους επιπροσθήκη και τη σταθερή τους ώσμωση.>>¹⁰⁴

3.2 Ο ρόλος των ΜΜΕ

Ο ρόλος και η στάση των ΜΜΕ κατά τη διάρκεια της πανδημίας αποτελεί το δεύτερο υπό εξέταση ζήτημα της παρούσας ενότητας. Καθώς πρόκειται για ένα εκτενές θέμα, σ' αυτή την υποενότητα θα πραγματοποιηθεί μια ενδεικτική ανάλυση του φιλοκυβερνητικού Τύπου της υπό εξέταση συγκυρίας.

¹⁰⁴ Ν. Α. Πουλιαντζάς, *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, ό.π., σ.301-302

Όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό πλαίσιο, η παρούσα εργασία προσεγγίζει τα ΜΜΕ ως τμήμα των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους σύμφωνα με τη μέθοδο του Althusser.¹⁰⁵ Το γεγονός αυτό συνεπάγεται ότι τα διάφορα ΜΜΕ, είτε έντυπα, είτε ηλεκτρονικά, είτε ραδιοηλεκτρονικά, παρά τις μεταξύ τους οικονομικές και πολιτικοϊδεολογικές διαφορές σε τελευταία ανάλυση συντελούν στην διάχυση της κυρίαρχης (αστικής) ιδεολογίας εντός του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού και στην αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής.

Η ταύτιση και σύνδεση των ελληνικών ΜΜΕ με την πολιτική εξουσία δεν είναι ένα συγκυριακό φαινόμενο, καθώς ανέκαθεν υπήρχαν δεσμοί ανάμεσα στα ΜΜΕ και στα κυρίαρχα πολιτικά κόμματα, ιδίως μετά την Μεταπολίτευση. Σημείο τομής ωστόσο θα αποτελέσει η έλευση των Μνημονίων, όπου το σύνολο των ΜΜΕ υποστήριξε το κυρίαρχο κρατικό πρόταγμα των δημοσιονομικών μέτρων και της λιτότητας, εξοβελίζοντας από το δημόσιο διάλογο οποιαδήποτε αντίθετη φωνή.¹⁰⁶

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας η κυβέρνηση αποφάσισε την ενίσχυση των ΜΜΕ με έκτακτα κονδύλια για την κάλυψη των αναγκών τους εξαιτίας του lockdown, καθώς επίσης και για την προβολή μηνυμάτων ενημερωτικού χαρακτήρα για τα περιοριστικά μέτρα, όπως η καμπάνια «Μένουμε Σπίτι» και η καμπάνια για την αναγκαιότητα του εμβολιασμού. Ωστόσο, απώτερος σκοπός της ήταν η περεταίρω ώσμωση των σχέσεων της με μερίδα των ΜΜΕ, διαμέσου της μεροληπτικής οικονομικής ενίσχυσης των φιλοκυβερνητικών ΜΜΕ. Συνολικά η

¹⁰⁵ Λ. Αλτουσέρ, *Θέσεις*, ό.π., σ.83-84

¹⁰⁶ Αναφορικά με τη στάση των ΜΜΕ κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης βλ. Κ. Δοξιάδης, *Προπαγάνδα*, Νήσος, Αθήνα, 2016

κυβέρνηση έδωσε 42 εκατομμύρια ευρώ από τα δημόσια ταμεία σε όλα τα ΜΜΕ ανά την επικράτεια, με τα φιλοκυβερνητικά ΜΜΕ να απορροφούν το μεγαλύτερο μέρος των κρατικών ενισχύσεων.¹⁰⁷

Τα ΜΜΕ συστρατεύθηκαν δίπλα στην κυβέρνηση κατά τη διάρκεια της πανδημίας αναλαμβάνοντας τη διάχυση και τη νομιμοποίηση των κρατικών πολιτικών απέναντι στον κορωνοϊό, όπως ήταν το lockdown και η ατομική ευθύνη. Ενδεικτικά παρατίθενται ορισμένα άρθρα του φιλοκυβερνητικού Τύπου αναφορικά με το ζήτημα αυτό:

<<Γιατί τους ενοχλεί τόσο πολύ η επίκληση της ατομικής ευθύνης; Ενδεχομένως, η σημασία της έκφρασης τους είναι άγνωστη και τους τρομάζει. Οι ίδιοι, όταν σκέφτονται την κοινωνία, προτιμούν να επικαλούνται τις συλλογικότητες. Όπου οι συλλογικότητες λειτουργούν σαν το υποκατάστατο, τη μεθαδόνη της τάξης και της συνείδησής της που κάποτε ήσαν οι κινητήριες δυνάμεις της Ιστορίας, προωθούσαν τον χρόνο του ανθρωπίνου σύμπαντος. Με την πανδημία οι όροι της σύγκρουσης έχουν αλλάξει. Ο εχθρός δεν βρίσκεται πλέον μέσα στο ανθρώπινο σύμπαν. Δεν έχει μορφή, πρόσωπο, όνομα και βούληση. Κυρίως, δεν έχει «συμφέροντα» να υπερασπιστεί – υπεραξίες, κεφάλαια, καταθέσεις, χρήμα που γεννάει χρήμα. Exit ο ταξικός αντίπαλος. [...] Πόλεμος είπατε; Με μία διαφορά. Στον πόλεμο κινδυνεύουν οι μάχιμοι, κυρίως νεότερες γενιές, ο κορωνοϊός πλήττει τους γηραιότερους, αν και τα τελευταία ευρήματα δείχνουν ότι δεν αναγνωρίζει ηλικία. Ποια καλύτερη απόδειξη ότι η πρώτη γραμμή άμυνας είναι η ατομική σου ευθύνη; Όταν μιλάμε για ατομική ευθύνη, μου έρχεται στο μυαλό η δημηγορία του Περικλή προς τους Αθηναίους λίγο πριν ξεκινήσει ο Πελοποννησιακός Πόλεμος. [...] Ο οργανισμός του πολιτισμού μας δοκιμάζεται. Και όταν ένας οργανισμός δοκιμάζεται, οχυρώνεται στα πρωτογενή του κύτταρα. Στην περίπτωσή μας, την ατομική ευθύνη.>>¹⁰⁸

¹⁰⁷ Α. Νταρζάνου, <<Λίστες Πέτσα / Η κορυφή του παγόβουνου της χειραγώγησης των ΜΜΕ>>, *Η Αυγή*, 24/10/2021

¹⁰⁸ Τ. Θεοδωρόπουλος, <<Η ατομική ευθύνη>>, *Η Καθημερινή*, 3/4/2020

<<Είναι ψυχολογική κακοποίηση η επίκληση της ατομικής ευθύνης; Είναι μετάθεση ευθύνης; Και είναι «αντιδημοκρατική», όπως τη χαρακτήρισε η κ. Λινού; [...] Κι αν μιλάμε με όρους «ψυχολογικής κακοποίησης», λυπάμαι που θα το πω, αλλά δεν υπάρχει ισχυρότερη από τον θάνατο ή ακόμη και από τη διασωλήνωση ή την παραμονή σε εντατική. Ο κορωνοϊός μπορεί να μας κάνει σοφότερους από αυτήν την άποψη. Η ατομική ευθύνη όχι μόνο δεν είναι «αντιδημοκρατική». Είναι το κύτταρο της δημοκρατίας μας.>>¹⁰⁹

<<Ακούω πολλούς που ζητούν περισσότερη ενημέρωση. Η κ. Λινού, μάλιστα, για να δικαιολογήσει την άρνηση της προσωπικής ευθύνης ζήτησε παρέμβαση ψυχολόγων και κοινωνιολόγων. Ειλικρινά, δεν μπορώ να καταλάβω πώς σκέφτεται. Υπάρχει έστω ένας κάτοικος της ελληνικής επικράτειας που δεν έχει ενημερωθεί για τον κίνδυνο της επιδημίας; Που δεν γνωρίζει ποια μέτρα απαιτούνται για την προστασία μας; Πριν από τη Δυτική Αττική ήταν η Θεσσαλονίκη. Η κατάσταση ξέφυγε όταν ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού της παραμέρισε την ατομική ευθύνη του για να υπηρετήσει τα ήθη και τα έθιμα της κοινότητας, από τον Άγιο Δημήτριο ως τα Λαδάδικα. Συμπεριφέρθηκαν με τον ίδιο τρόπο που συμπεριφέρονται οι Ρομά στο Ζεφύρι ή στη Φυλή. Δεν τους έλειψε η ενημέρωση. Ούτε η κοινωνιολογική ανάλυση. Αυτό που τους έλειψε είναι το αίσθημα της ευθύνης. Οι κρίσεις αναδεικνύουν τις αδυναμίες της κοινωνικής συγκρότησης. Η οικονομική κατάρρευση το μόνο που μας έμαθε είναι πώς να ρίχνουμε τις ευθύνες ο ένας στον άλλον. Στην πρώτη φάση της επιδημίας αναλάβαμε τις ευθύνες μας. Στη δεύτερη φάση απελευθερώσαμε τον παλιμπαιδισμό μας. Πώς το είπε η κ. Λινού; Η ατομική ευθύνη είναι αντιδημοκρατική. Κακοποιεί, δε, ψυχολογικά την παιδικότητά μας.>>¹¹⁰

<<Οι καρναβαλιστές θα μεταμορφώνονταν σε κουφοντινικούς και θα ξεκινούσε το καρναβάλι των μολότοφ. Συμφωνώ ότι όλα αυτά θα αφορούσαν μόνο τον ανθρωπολόγο του μέλλοντος, αν δεν υπήρχε η καταραμένη η πανδημία. Και αυτή η άτιμη φέρνει ακόμη πιο κοντά τους μεν με τους δε. Διότι και οι καρναβαλιστές και οι κουφοντινικοί διακρίνονται για την αδιαφορία τους. Δεν

¹⁰⁹ Τ. Θεοδωρόπουλος, <<Είναι κακοποίηση η ατομική ευθύνη;>>, *Η Καθημερινή*, 11/12/2020

¹¹⁰ Τ. Θεοδωρόπουλος, <<Από τη Θεσσαλονίκη στο Ζεφύρι>>, *Η Καθημερινή*, 12/12/2020

εννώ τον εαυτό τους. Δικαίωμά τους. Ούτε για τον «τόπο», την «οικονομία», τη «δημόσια υγεία». Για τον διπλανό τους μιλάω, αυτόν που τον χαιρετούν κάθε πρωί και περιμένει πότε θα ανοίξει το μαγαζί του ή τη νοσηλεύτρια που σκοτώνεται στις ΜΕΘ. [...] Την «ατομική ευθύνη» την ειρωνεύονται επειδή δεν τη γνωρίζουν. Εκείνη όμως την «κοινωνική ευαισθησία» με την οποία μας ταλαιπωρούν δεκαετίες τώρα, πού στην ευχή την έχουν κρυμμένη;>>¹¹¹

<<Ήταν πολλοί εκείνοι που δυσανασχέτησαν με τη Μάργκαρετ Θάτσερ όταν είπε «δεν υπάρχει κοινωνία»· όχι πως δεν θα δυσανασχετούσαν αν δεν το έλεγε. Ακόμη και σήμερα πολλοί πολιτικολογούντες (χωρίς να ανήκουν στην Αριστερά) επαναλαμβάνουν το τσιτάτο με έναν μορφασμό απέχθειας προς τον μισοκοινωνικό νεοφιλελευθερισμό της. Δικαίως, όσο απομονώνονται οι τρεις αυτές λέξεις... [...] Το σκεπτικό αυτό γίνεται εξαιρετικά επίκαιρο τώρα με την πανδημία. Όπως θα έλεγε η Βρετανή πολιτικός: Πολλοί τείνουν να μεταθέτουν το πρόβλημα στην κοινωνία. Όμως, όπως ξέρετε δεν αρρωσταίνει η κοινωνία. Υπάρχουν μόνο φορείς, άνδρες και γυναίκες και δεν υπάρχει κράτος που μπορεί να κάνει κάτι χωρίς τη συμβολή των ατόμων. Οι άνθρωποι πρέπει πρώτα από όλα να προστατεύσουν τον εαυτό τους από τον ιό. [...] Τον τελευταίο καιρό κυκλοφορεί ένας μεταφυσικός παραλογισμός, που λέει ότι δεν υπάρχει αυτό που αποκαλείται «ατομική ευθύνη», υπάρχει μόνο η «κοινωνική ευθύνη». Είναι μεταφυσικός, διότι δεν εξηγεί πώς παράγεται η κοινωνική ευθύνη, χωρίς να προϋπάρχει η ατομική. Η αλήθεια όμως είναι ότι, όπως δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνία χωρίς τα άτομα, έτσι και η κοινωνική ευθύνη δεν μπορεί να είναι τίποτε άλλο παρά το άθροισμα ατομικών συμπεριφορών. Εκτός αν υπονοούν την «κρατική ευθύνη», προκειμένου να αντιπολιτευτούν την κυβέρνηση. Τότε γεννάται ο κίνδυνος της βαριάς παραβίασης ατομικών δικαιωμάτων, διότι πρωταρχική και βασική δουλειά του κράτους είναι η επιβολή και η καταστολή.>>¹¹²

<<Γνωρίζω την πρώτη αντίδραση: πού ήταν το κράτος; Τι έκανε η ΕΛ.ΑΣ.; Ο δήμαρχος γιατί δεν επέβαλε τα μέτρα που ορίζουν τα πρωτόκολλα; Αυτοί που

¹¹¹ Τ. Θεοδωρόπουλος, <<Καρναβαλιστές και κουφοντινικοί>>, *Η Καθημερινή*, 17/3/2021

¹¹² Π. Μανδραβέλης, <<Ατομική και κοινωνική ευθύνη>>, *Η Καθημερινή*, 18/8/2020

θέτουν αυτά τα ερωτήματα είναι οι ίδιοι που καταγγέλλουν το κράτος και την αστυνομία κάθε φορά που προσπαθεί να εφαρμόσει τους νόμους για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Έχοντας μια αφελή ή κακοπροαίρετη προσέγγιση του θέματος, караδοκούν για να δουν τι είδους κριτική θα ασκήσουν. Για αδράνεια ή για χρήση βίας; Αυτό το λέμε δίπορτο. Από την άλλη πλευρά, τα τραγικά γεγονότα της Μαλεσίνας αναδεικνύουν πόσο απαραίτητη είναι, για την αντιμετώπιση της πανδημίας, η ατομική ευθύνη. Είναι αδύνατον κάθε Έλληνας πολίτης να επιτηρείται από τον προσωπικό του αστυνομικό. Αυτό που μένει είναι η συναίσθηση της ατομικής ευθύνης έναντι του κοινωνικού συνόλου. Στα δημοκρατικά πολιτεύματα, κανένας νόμος δεν μπορεί να λειτουργήσει εάν δεν πεισθούν οι πολίτες για την αναγκαιότητά του. Πολύ δε περισσότερο οι νόμοι και τα πρωτόκολλα που αφορούν την αντιμετώπιση της πανδημίας. Μια μικρή ομάδα αν δεν τα τηρήσει, είτε συνειδητά και εκ πεποιθήσεως είτε από ανευθυνότητα, τότε η υπερμετάδοση του ιού θα αφορά πλέον πολύ ευρύτερες ομάδες πολιτών. Δεν φτάσαμε τυχαία στο σημείο όπου βρισκόμαστε σήμερα. Οι πολιτικές αντιμετώπισης της COVID-19 ακολουθούν τα δεδομένα που διαμορφώνονται από τη στάση των πολιτών.>>¹¹³

Τα άνωθεν αποσπάσματα που παρατίθενται είναι ενδεικτικά για τον ευρύτερο ρόλο των ΜΜΕ κατά τη διάρκεια της πανδημίας.¹¹⁴ Με βάση τη μεθοδολογία της ανάλυσης λόγου διαπιστώνεται ότι τα ΜΜΕ, ως τμήμα των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους, συνέβαλαν στη διάχυση του αφηγήματος της «ατομικής ευθύνης» στο εσωτερικό της κοινωνίας, με σκοπό αφενός να αντισταθμιστεί η κυβερνητική ανεπάρκεια στη διαχείριση του κορωνοϊού αφετέρου να αποσιωπηθεί η συνειδητή κρατική πολιτική απορρύθμισης του ΕΣΥ της τελευταίας δεκαετίας. Εντός αυτού του πλαισίου τα ΜΜΕ απευθυνόμενα εν δυνάμει σε όλο το κοινωνικό σώμα εγκαλούσαν το τελευταίο να αναλάβει την

¹¹³ Σ. Μουμτζής, <<Το δράμα της Μαλεσίνας>>, *Η Καθημερινή*, 23/3/2021

¹¹⁴ Η παράθεση αποσπασμάτων γίνεται κατ' ανάγκην περιορισμένα και επιλεκτικά εξαιτίας του τεράστιου όγκου του διαθέσιμου υλικού (άρθρα, συνεντεύξεις, ρεπορτάζ).

αυτοπροστασία του απέναντι στην πανδημία, καθώς οι δυνατότητες του ΕΣΥ ήταν περιορισμένες.

Τέλος, αξίζει να επισημανθεί μία ακόμα παράμετρος της στάσης των ΜΜΕ και η οποία αφορά στην οικοδόμηση ενός «προσωποκεντρικού» στυλ διακυβέρνησης και διαχείρισης της κρίσης με αναφορά στο πρόσωπο του πρωθυπουργού. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας συστηματικά δημοσιεύονταν άρθρα αναφορικά με τις ικανότητες του πρωθυπουργού, μια εξέλιξη ασύμβατη με την ελληνική πολιτική κουλτούρα που δεν διακατέχεται από έντονα αισθήματα προσωπολατρίας. Κατά παράβαση κάθε κανόνα δημοσιογραφικής δεοντολογίας και σε βαθμό πρωτοφανή για την ελληνική δημόσια σφαίρα ο πρωθυπουργός παρουσιαζόταν ως δυναμικός αλλά ταυτόχρονα απλός «καθημερινός» ηγέτης. Ενδεικτικά παρατίθενται ορισμένοι χαρακτηρισμοί που έχουν αποδοθεί στον πρωθυπουργό: «Μωυσής»¹¹⁵, «Τσόρτσιλ»¹¹⁶, «Τσιτάχ»¹¹⁷, «Ηρακλής»¹¹⁸, «Έλληνας Κέννεντυ»¹¹⁹, «Ροτβάιλερ»¹²⁰, «Διευθυντής μεγάλης κυβερνητικής

¹¹⁵ Θ. Μαυρίδης, <<Ο κορονοϊός μηδενίζει το κοντέρ και μας ξαναβάζει στο παιγνίδι!>>, *Liberal.gr*, 6/4/2020, <https://www.liberal.gr/apopsi/o-koronoios-midenizei-to-konter-kai-mas-xanabazei-sto-paignidi/295840> (Τελευταία πρόσβαση: 18/1/2020)

¹¹⁶ Π. Κακολύρης, <<Με συνταγή Τσόρτσιλ>>, *Protagon.gr*, 18/3/2020, <https://www.protagon.gr/apopseis/me-syntagi-tsortsil-44342018941> (Τελευταία πρόσβαση: 18/1/2022)

¹¹⁷ Δ. Ευθυμάκης, <<Το τσιτάχ και το ζαρκαδάκι>>, *Protagon.gr*, 31/3/2020, <https://www.protagon.gr/apopseis/to-tsitax-kai-to-zarkadaki-44342027179> (Τελευταία πρόσβαση: 18/1/2022)

¹¹⁸ W.J. Antholis - F. Letsas, <<Fortune USA: Ο Κυριάκος Μητσοτάκης αντιμετώπισε δοκιμασίες που θα φόβιζαν ακόμα και τον ήρωα της μυθολογίας Ηρακλή>>, *Fortune Greece*, 28/5/2020, <https://www.fortunegreece.com/article/fortune-o-kiriakos-mitsotakis-antimetopise-dokimasies-pou-tha-fovizan-akoma-ke-ton-iroa-tis-mithologias-irakli/> (Τελευταία πρόσβαση: 18/1/2022)

¹¹⁹ Α. Ανδρεάδης, <<Ο Έλληνας Κέννεντυ και οι 12 Άθλοι του Ηρακλή>>, *The Clockwork Orange Times*, 21/4/2020, <https://kourdistoportocali.com/news-desk/o-ellinas-kennenty-kai-oi-12-athloi-toy-irakli/> (Τελευταία πρόσβαση: 18/1/2022)

¹²⁰ Δ. Ευθυμάκης, <<Ηγέτης, ομάδα, ικανότητα, θέσεις, αξιοπιστία>>, *Protagon.gr*, 16/3/2021, <https://www.protagon.gr/apopseis/igetis-omada-ikanotita-theseis-aksiopistia-44342246154> (Τελευταία πρόσβαση: 18/1/2022)

ορχήστρας»¹²¹, «Άγιος Βασίλης»¹²², «Αστερισμός και λάμψη Μητσοτάκη»¹²³.

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
Ο τελευταίος ήρωας
Ο Π. ΛΑΦΑΖΑΝΗΣ
ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΑ
ΤΟΝ ΜΑΝ. ΓΛΕΖΟ

Β. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Μιλάει στα «ΝΕΑ»
ΕΝΑΣ ΚΩΜΙΚΟΣ
ΘΕΟΣ ΕΠΙΛΑΣΕ
ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΜΑΣ

ΠΕΔΡΟ ΜΑΡΤΙΝΣ ΣΤΑ «ΝΕΑ»
ΣΥΝΤΟΜΑ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΜΕ
ΝΑ ΑΓΚΑΛΙΑΣΤΟΥΜΕ ΟΛΟΙ
ΜΑΖΙ ΣΤΟ «ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ»

4-5 Απριλίου 2020 ■ ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ ΜΕ ΤΙΣ ΠΡΟΣΦΟΡΕΣ **€3,90**

ΤΑ ΝΕΑ
ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟ

ΤΟ 24ΩΡΟ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΚΟΡΩΝΟΪΟΥ

ΕΓΩ ΚΑΙ Η ΚΑΡΑΝΤΙΝΑ

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ ΣΤΑ «ΝΕΑ»

«Έχουμε χάσει την αίσθηση του χρόνου. Δεν υπάρχουν Σάββατα, δεν υπάρχουν Κυριακές. Το μόνο καλό είναι ότι καθόμαστε κάθε βράδυ μαζί, όλη η οικογένεια. Εγώ, η Μαρέβα και τα τρία παιδιά»

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΓΕΡΓΙΔΗΣ Σ. 4-5

12 ΚΟΡΥΦΑΙΟΙ ΓΙΑΤΡΟΙ ΣΤΑ «ΝΕΑ» ΠΩΣ ΘΑ ΝΙΚΗΣΟΥΜΕ ΤΟΝ ΙΟ

Τι μας συμβουλεύουν για το σήμερα, τι προβλέπουν για το αύριο

• Παναγιώτης Γαργαλιάνος • Κακόληρης • Μίνα Γκάγκα • Αντώνιος Δημητράκοπουλος • Αναστασία Κατανίδου • Αντωνία Κουτσούκου
• Παναγιώτης Μπεχράκης • Σπυρίδης Παττάκος • Κωνσταντίνος Ποντίκης • Σπυρίδης Πράπας • Γεράσιμος Σιάσος • Ηλίας Σιώρας • Κωνσταντίνος Τσιούφης

Σ. 10-15

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΟΥΓΓΑΡΗΣ
ΜΕ ΜΕΤΡΟ
ΟΙ «ΣΥΝΤΕΛΕΙΕΣ»
ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ Σ. 10

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΓΟΥΛΑΤΟΣ
ΤΟ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑ
ΤΟΥ ΚΟΡΩΝΟ-
ΟΜΟΛΟΓΟΥ Σ. 30

ΚΕΝΕΘ ΡΟΚΦΟ
Η ΕΞ ΘΑ ΕΡΘΕΙ
ΚΟΝΤΑ
Ή ΘΑ ΔΙΑΛΥΘΕΙ Σ. 32-33

ΑΛΕΚΟΣ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
Ο ΝΕΟΣ ΚΥΡΙΟΣ
MARSHALL Σ. 33

ΚΩΣΤΑΣ ΚΩΣΤΗΣ
Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ Σ. 43

Μιλούν & γράφουν

- Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥΠΟΛΟΥΣ
- ΔΗΜ. ΓΙΑΝΝΟΥΠΟΥΛΟΣ
- Φ.Δ. ΑΡΑΚΟΝΤΑΞΙΑΝΗ
- ΝΑΔΟΣ ΜΑΝΟΥΣΣΑΚΗΣ
- ΜΙΚΑΛΗΣ ΜΟΛΙΝΟΣ
- ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΜΠΟΤΟΠΟΥ
- ΣΟΦΙΑ ΜΠΟΔΑΛΟΥ
- ΘΩΔΟΣ ΣΥΝΑΛΑΚΑΚΗΣ
- ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΤΣΙΜΟΓΙΑΝΝΗΣ
- ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΦΟΡΤΛΑΚΗΣ
- ΑΡΧΕΝΤΖΟ ΜΠΕΝΙ ΣΗΛΤΚΙ
- ΑΝΤΑΝ ΠΟΖΕΝ

Μένουμε σπίτι.
Μένουμε
ενημερωμένοι.

MEGA

digitized for
frontpages.gr

Το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας «Τα Νέα» στις 4-5 Απριλίου 2020, στο οποίο καλλιεργείται η εικόνα του σκληρά εργαζόμενου-οικογενειάρχη πρωθυπουργού. Πηγή: *Τα Νέα*

¹²¹ Δ. Ευθυμάκης, <<Κάποιος να τον προφυλάξει>>, *Protagon.gr*, 8/2/2021, <https://www.protagon.gr/apopseis/kapoi-os-na-ton-profylaksei-4434222443> (Τελευταία πρόσβαση: 18/1/2022)

¹²² Θ. Μαυρίδης, <<Ο Άγιος - Βασίλης Κυριάκος και ο φοροεισπράκτορας Αλέξης>>, *Liberal.gr*, 13/9/2021, <https://www.liberal.gr/apopsi/o-agios-basilis-kuriakos-kai-o-foroeispraktoras-alexis/401427> (Τελευταία πρόσβαση: 18/1/2022)

¹²³ Α. Πετρουλάκης, <<Η λάμψη του αστερισμού Μητσοτάκη τυφλώνει>>, *Protagon.gr*, 28/3/2020, <https://www.protagon.gr/apopseis/i-lampsi-tou-asterismou-mitsotaki-tyflwnei-44342026044> (Τελευταία πρόσβαση: 18/1/2022)

ΜΕΓΑΛΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΖΟΥΚΗΣ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΓΛΩΣΣΗΣ

Ενα σπάνιο εγχειρίδιο Αρχαίων
Ελληνικών του 1964, που περιλαμβάνει
κείμενα προσαρμοσμένα στη διδασκαλία
των γραμματικών και συντακτικών
φαινομένων, καθώς και ερμηνευτικές
και λεξιλογικές σημειώσεις.

ΝΕΑ ΜΕΓΑΛΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ
2020 ΧΡΟΝΙΑ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ

Εκδοση με προσφορές - Τιμή **3,9€**

Αρ. Φύλλου 398

ΣΑΒΒΑΤΟ 2 ΜΑΪΟΥ 2020

ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ

Όλο το σχέδιο προστασίας
της πρώτης κατοικίας

Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΥΤΙΑΡΙΣ
ΑΝΑΛΥΣΕΙ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΚΡΟΥΣΗ ΓΙΑ **ΡΟΛΟ ΣΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟ** ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΙΟΥ

Η Ευρώπη «βλέπει» Τσιόδρα και Χαρδαλιά

- **ΥΨΗΛΟΒΑΘΜΕΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ** ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΡΟΝΟΪΟΥ **ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΣΠΙΔΑΣ**
- **ΤΟ ΣΕΝΑΡΙΟ ΠΟΥ ΕΞΕΛΙΣΣΕΤΑΙ ΣΤΟ ΠΑΡΑΚΗΝΙΟ**, Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΜΕ ΤΗΝ Ε.Ε. ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ, ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΕΠΙΣΗΣ

❖ Ο οδώνος επιτόκιο εφόσον στην κανονικότητα ❖ **Τι θα γίνει**
Πώς πάντως, τι θα τακτοποιήσει τα σφάλματα ποιότητας
θα εφαρμόζονται στο ΕΡΕΣ και σε ποιο στάδιο βρίσκεται η έρευνα
για τη θεραπεία ❖ **Η Εκκλησία εγκρίνει τα νέα μέτρα**
❖ Ποιες χώρες δεν θα μας σταλούν φέτος τουρίστες

ΣΕΛΙΔΕΣ: 6 - 35

ΑΝΤΙΑΓΟ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ
Το κυβερνητικό
σχέδιο για νέες
φοροελαφρύνσεις
ΣΕΛΙΔΕΣ: 4 - 5

ΣΤΕΛΙΟΣ ΠΕΤΑΣΟΣ
Κυβερνητικός εκπρόσωπος
Θα γίνονται 5.500
τεστ για COVID-19
την ημέρα 99

ΟΙ ΓΡΗΓΟΡΗΣ
ΖΑΡΙΦΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ΒΕΣΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΙΛΟΥΝ
ΣΗΜΕΡΑ ΣΤΑ «Π»
ΣΕΛΙΔΕΣ: 19, 12 - 13, 15

ΠΟΥΛΑΕΙ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ
Ο ΚΑΜΜΕΝΟΣ
ΓΙΑ ΝΑ ΠΛΗΡΩΣΕΙ
ΤΗΝ ΕΦΟΡΙΑ

Αναγκαία η κλήση Φιλιππάκη
για το παραδικαστικό

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΚΑΦΕΣ, 39

Η ΔΙΚΗΤΗΣ ΠΡΟΤΩΨΑΛΗ
ΜΙΛΑΕΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ ΣΤΑ «Π»

“Δεν θα ξεχάσω
ποτέ πρόσωπα
και χαμόγελα

«Πρωτοβουλία χωρίς
πολιτική χροιά», λέει
στην επίσημη ανακοίνωση

frontpage.gr

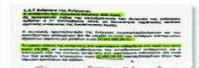
Ο ΚΩΣΤΗΣ ΣΤΗ ΣΑΣΑ
«Έχασα μια καλή
μου φίλη από
τον κορονοϊό»

ΣΕΛΙΔΕΣ: 44 - 45

Μένουμε
σπίτι.
Μένουμε
ενημερωμένοι.

MEGA
ONLINE CHANNEL

ΠΟΙΟΥΣ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ
Το Μαξίμου
αναβαθμίζει
υφυπουργούς
ΣΕΛΙΔΕΣ: 8 - 9

ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ
Ο ΣΥΡΙΖΑ ξέρει
από αμαρτωλά
vouchers...
ΣΕΛΙΔΑ, 38

Το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας «Παραπολιτικά» στις 2 Μαΐου 2020, στο οποίο γίνεται υπέρμετρη θετική αναφορά στο έργο του επικεφαλής λοιμωξιολόγου Σωτήρη Τσιόδρα και του υφυπουργού Πολιτικής Προστασίας Νίκου Χαρδαλιά. Πηγή: Παραπολιτικά

Η στάση αυτή των ΜΜΕ απέναντι στην κυβέρνηση κατά τα δύο χρόνια της πανδημίας συνέβαλε, μεταξύ άλλων γεγονότων, στην υποχώρηση της Ελλάδας στους δείκτες μέτρησης της ελευθερίας του Τύπου, με τα ξένα δημοσιεύματα να αναφέρουν πως η δημοσιογραφία στην Ελλάδα βρίσκεται πλέον σε κίνδυνο.¹²⁴

¹²⁴ Μ. Ψαρά, <<Σε κίνδυνο η ελευθερία του Τύπου στην Ελλάδα>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 20/12/2021, https://www.efsyn.gr/tehnas/media/324397_se-kindyno-i-eleytheria-toy-tyrou-stin-ellada (Τελευταία πρόσβαση: 19/1/2022)

3.3 Ο ρόλος των ειδικών επιστημόνων

Το τελευταίο θέμα το οποίο εξετάζει η παρούσα ενότητα αφορά στο ρόλο των ειδικών επιστημόνων κατά τη διάρκεια της πανδημίας, θέμα που αποτελεί και ένα από τα ερευνητικά ερωτήματα της διπλωματικής εργασίας. Ο λόγος έγκειται στο γεγονός πως αφενός οι ειδικοί επιστήμονες που ενεπλάκησαν και συνεπικούρησαν την κυβέρνηση αποτέλεσαν πρόσωπα αναφοράς για τις εκάστοτε πολιτικές ανάσχεσης της πανδημίας, αφετέρου κρίνεται απαραίτητο να διερευνηθεί η σχέση μεταξύ αυτών και της κρατικής εξουσίας.

Στις 11 Μαρτίου 2020 μέσω του Ν. 4675 συστάθηκε η Επιτροπή Εμπειρογνομόνων Δημόσιας Υγείας με ρόλο γνωμοδοτικό, συμβουλευτικό και ενημερωτικό, η οποία υπάγεται στο Υπουργείο Υγείας.¹²⁵ Κατά τη διάρκεια του πρώτου κύματος και του πρώτου lockdown καθιερώθηκε η καθημερινή ενημέρωση για την πορεία του κορωνοϊού στις 18:00 από τον εκπρόσωπο του Υπουργείου Υγείας καθηγητή λοιμωξιολογίας Σωτήρη Τσιόδρα και τον υφυπουργό Πολιτικής Προστασίας Νίκο Χαρδαλιά, οι οποίοι απέκτησαν μεγάλη δημοσιότητα, ενώ επίσης καθημερινά εμφανίζονταν σε όλα τα ΜΜΕ επιστήμονες και πολιτικοί αναφορικά με την πορεία και την εξέλιξη της πανδημίας:

<<Αν και τα υποκείμενα που ενημέρωναν δημόσια την ελληνική κοινωνία παρέμεναν διακριτά με βάση την ιδιότητά τους (επιστημονική/ιατρική, πολιτική/κυβερνητική), στην πράξη υπήρχαν διαχύσεις και επικαλύψεις ανάμεσα στις επιχειρηματολογίες, με τον κρατικό λόγο να αντλεί από τον ιατρικό και αντίστροφα.>>¹²⁶

¹²⁵ Ν. 4675/2020 (ΦΕΚ Α 54 - 11.03.2020) <<Πρόληψη, προστασία και προαγωγή της υγείας - ανάπτυξη των υπηρεσιών δημόσιας υγείας και άλλες διατάξεις.>>

¹²⁶ Μ. Μαρκαντωνάτου - Μ. Σαββάκη, <<«Αόρατος εχθρός, επιτελικό κράτος και ατομική ευθύνη»: Κριτική ανάλυση λόγου της επίσημης ενημέρωσης σχετικά με τον ιό COVID-19>>, ό.π., σ.48

Καθ' όλη τη διάρκεια του πρώτου κύματος η κυβέρνηση διαρκώς επικαλούταν ότι εφαρμόζει τις εισηγήσεις της Επιτροπής, γεγονός το οποίο θεωρείται κομβικό για τις ελάχιστες απώλειες που σημειώθηκαν στην Ελλάδα έως το καλοκαίρι:

<<Μιλώντας πάντοτε τη γλώσσα της αλήθειας και με σταθερό οδηγό τις συμβουλές των ειδικών.>>¹²⁷

<< - Ένα όνομα που έχει παίξει πολύ αυτές τις μέρες κι έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη του κόσμου, είναι του Σωτήρη Τσιόδρα. Αναρωτιέμαι πως τον εμπιστευτήκατε αυτόν τον άνθρωπο. Υπήρξε κάποια στιγμή που δημιουργήθηκε μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ σας, υπήρξε κάτι άλλο;

- Τον Σωτήρη μου τον πρότεινε ο Βασίλης Κικίλιας λέγοντας μου ότι είναι ο καλύτερος γι' αυτή τη δουλειά. Μίλησα, αποκτήσαμε πολύ γρήγορα μια πολύ καλή προσωπική επαφή. Ήξερα ,φυσικά, και το βιογραφικό του. Είναι ένας άνθρωπος ο οποίος δεν είναι απλά εξαιρετικά καταρτισμένος επιστημονικά, αλλά και κάποιος με πολύ μεγάλες προσωπικές και ανθρώπινες ευαισθησίες. Ένας πραγματικός γιατρός! Νοιάζεται για την υγεία των ασθενών του. Αυτή τη στιγμή βέβαια ασθενείς του, σχήμα λόγου, είμαστε όλοι μας, ολόκληρη η χώρα. Ο Σωτήρης Τσιόδρας όμως έδειξε και μια μεγάλη ικανότητα να μεταφέρει τα μηνύματα με ένα τρόπο απλό, αλλά ταυτόχρονα και έντονα συναισθηματικό. Νομίζω του οφείλουμε πάρα πολλά στην προσπάθεια μας να πείσουμε ότι αυτό το οποίο κάνουμε είναι για το καλό μας. Τολμώ να πω ότι έχουμε γίνει φίλοι. Μέσα από αυτή τη δοκιμασία ανταλλάσσουμε πολλά μηνύματα καθημερινά, του στέλνω πάρα πολύ υλικό, από αυτά τα οποία κι εγώ διαβάζω, προσπαθώ κι εγώ να ενημερώνομαι όσο το δυνατόν με μεγαλύτερη λεπτομέρεια σε θέματα τα οποία ξεφεύγουν κατά πολύ της δικιάς μου εξειδίκευσης. Και οι δυο είμαστε άνθρωποι που μας αρέσει να αναλύουμε τα δεδομένα, να εμπιστευόμαστε τα δεδομένα και να παίρνουμε αποφάσεις με βάση τα δεδομένα. Έχω βρει έναν

¹²⁷ <<Μήνυμα του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη για τον κορονοϊό>>, ό.π.

άνθρωπο που σκέφτεται όπως εγώ και νομίζω αυτό βοηθάει και τους δυο μας.>>¹²⁸

<<Επίσης, πιστεύω έχουμε καταφέρει να αποκαταστήσουμε την εμπιστοσύνη, στο κράτος, στην κυβέρνηση, μια εμπιστοσύνη που έπειτα από 10 χρόνια οικονομικής κρίσης δεν ήταν σε μεγάλο απόθεμα. Υπάρχει μια διάχυτη αναγνώριση ότι κάνουμε τη δουλειά μας με επαγγελματισμό. Έχουμε, ακόμα, αναθέσει στους ειδικούς τον πρωταγωνιστικό ρόλο στο μέτωπο της επικοινωνίας. Έχουμε καθημερινή ενημέρωση από ειδικούς - όχι από πολιτικούς - οι οποίοι ενημερώνουν τον λαό ακριβώς για τις εξελίξεις. Κατά μία έννοια, μετά από μία δεκαετία λαϊκισμού, όταν ακούστηκαν απίστευτα πράγματα στον δημόσιο διάλογο, είναι πραγματικά παρήγορο ότι τώρα αυτοί που γνωρίζουν καλά τα θέματα, οι «τεχνοκράτες» που τόσα χρόνια δαιμονοποιούνταν, είναι αυτοί που μας οδηγούν όσον αφορά τις σωστές πολιτικές αποφάσεις που πρέπει να λάβουμε.>>¹²⁹

<<Κατά συνέπεια, πρέπει να σας πω ότι ουσιαστικό αντεπιχείρημα γιατί να μην ανοίξουν τα δημοτικά δεν υπήρχε. Και από τη στιγμή που μας το εισηγήθηκαν οι ειδικοί, έπρεπε να πάω με τη γνώμη των ειδικών, παρότι αναγνωρίζω ότι στην κοινή γνώμη εξακολουθεί να υπάρχει μία καχυποψία. [...] Από τον Ιανουάριο παρακολουθούσαμε την εξέλιξη του κορονοϊού στην Κίνα, και στις πρώτες επικοινωνίες που είχα με τον Σωτήρη ήταν απολύτως βέβαιος ότι αυτή η υπόθεση θα εξελισσόταν σε πανδημία. [...] Από τις πρώτες κουβέντες που είχα με τον Σωτήρη - καθόταν στην καρέκλα που κάθεστε εσείς τώρα συζητώντας σε βάθος τα ζητήματα αυτά - ήταν απολύτως σαφές στο δικό μου το μυαλό ότι θα έπρεπε να πάμε σε lockdown. [...] Αλλά τονίζω δεν ήταν μόνο το lockdown, δεν ήταν μόνο η απόφαση της Κυβέρνησης, ακούγοντας πάντα τις συμβουλές των ειδικών, ήταν και η συμπαράταξη και η συστράτευση

¹²⁸ <<Συνέντευξη του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στην «Καθημερινή της Κυριακής» και στον Αλέξη Παπαχελά>>, *Primeminister.gr*, 18/4/2020, <https://primeminister.gr/2020/04/13/23747> (Τελευταία πρόσβαση: 19/1/2022)

¹²⁹ <<Συνέντευξη του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στο CNN και την Christiane Amanpour>>, *Primeminister.gr*, 1/4/2020, <https://primeminister.gr/2020/04/01/23662> (Τελευταία πρόσβαση: 19/1/2022)

ολόκληρης της κοινωνίας. Το πήραμε πατριωτικά, πιστεύω, το πήραμε προσωπικά.>>¹³⁰

<<Πιστεύω ότι τα πράγματα έχουν αλλάξει όσον αφορά την αυτοπεποίθησή μας αλλά και αναφορικά με την εμπιστοσύνη προς το κράτος. Δεν λέω κατ' ανάγκην την εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση. Αλλά οι πολίτες εμπιστεύονται το κράτος. Εμπιστεύονται τους ειδικούς. Το πρώτο πράγμα που έκανα ήταν να δώσω το λόγο στον κορυφαίο επιδημιολόγο μας. Και αυτός κάνει τις καθημερινές ενημερώσεις. Δεν τις κάνω εγώ.>>¹³¹

Τα άνωθεν αποσπάσματα αποτυπώνουν την κυβερνητική επιχειρηματολογία αναφορικά με τη «νίκη» της Ελλάδας απέναντι στο πρώτο κύμα της πανδημίας. Κύριο χαρακτηριστικό όλων των συνεντεύξεων του πρωθυπουργού αποτελεί η διαρκής επίκληση και αναφορά στους «ειδικούς», στους τεχνοκράτες, οι οποίοι είναι οι κατεξοχήν αρμόδιοι για τη λήψη των αποφάσεων τις οποίες η κυβέρνηση απλώς εφαρμόζει. Για τον σκοπό αυτό ο πρωθυπουργός επικαλείται και την στενή επαγγελματική σχέση με τον επικεφαλής λοιμωξιολόγο Σωτήρη Τσιόδρα προσφωνώντας τον «Σωτήρη». Επίσης, παρατηρείται στο λόγο του πρωθυπουργού οι συχνές αναφορές στην αποτελεσματικότητα του κράτους το οποίο ανταπεξήλθε ικανοποιητικά απέναντι στην πανδημία, γεγονός που αποτέλεσε και επίδικο ζήτημα της περιόδου.

Στη διάρκεια του πρώτου κύματος της πανδημίας διαμορφώθηκαν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ώσμωση ανάμεσα στην πολιτική εξουσία και στους ειδικούς επιστήμονες. Το γεγονός αυτό θα αποδειχτεί

¹³⁰ <<Συνέντευξη του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στον τηλεοπτικό σταθμό STAR και τη δημοσιογράφο Μάρα Ζαχαρέα>>, *Primeminister.gr*, 25/5/2020, <https://primeminister.gr/2020/05/25/24029> (Τελευταία πρόσβαση: 20/1/2022)

¹³¹ <<Συνέντευξη του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στο CNN και στον απεσταλμένο του δικτύου στην Αθήνα Nic Robertson>>, *Primeminister.gr*, 4/5/2020, <https://primeminister.gr/2020/05/04/23874> (Τελευταία πρόσβαση: 20/1/2022)

κομβικό για την μετέπειτα δραματική πορεία της πανδημίας στη χώρα, όπου οι επιστήμονες θα αναλάβουν το ρόλο νομιμοποίησης των λανθασμένων κυβερνητικών χειρισμών. Ενδεικτικό γεγονός της κατάστασης αυτής αποτελεί το κοινό διάγγελμα πρωθυπουργού - Σωτήρη Τσιόδρα στις 5/11/2020, στο οποίο ανακοινώθηκε το δεύτερο lockdown:

<<Κυριάκος Μητσοτάκης: Κυρίες και κύριοι, αγαπητοί μου συμπολίτες, καλημέρα σας. Επέλεξα σήμερα ένα διαφορετικό τρόπο επικοινωνίας και είμαι εδώ μαζί με το Σωτήρη, τον καθηγητή τον κύριο Τσιόδρα, για να καταδείξω με αυτό τον τρόπο ότι οδηγός στις όποιες αποφάσεις μας είναι πάντα τα επιστημονικά δεδομένα. [...] Θα δώσουμε έμφαση σήμερα στα επιστημονικά δεδομένα, διότι αυτά πρέπει και εγώ να λάβω υπόψη μου όταν μας τα εισηγούνται οι ειδικοί. Και αυτά τα δεδομένα δεν πρέπει να είναι αντικείμενο αντιπαράθεσης. Ο καθένας έχει το δικαίωμα στην άποψή του. Τις πολιτικές αποφάσεις τις παίρνει η Κυβέρνηση και εγώ προσωπικά και αναλαμβάνω την ευθύνη των αποφάσεων αυτών. Αλλά τα επιστημονικά δεδομένα πάνω στα οποία στηρίζονται οι αποφάσεις είναι αδιαπραγμάτευτα. Και για αυτά θα σας μιλήσει στη συνέχεια ο Σωτήρης. [...] Πιστεύω ότι σε αυτή την συγκυρία δεν υπάρχουν περιθώρια για μικροπολιτικά πυροτεχνήματα. Είναι ένα θέμα το οποίο απειλεί όχι απλά όλους τους Έλληνες, απασχολεί όλο τον κόσμο. Δεν είμαστε μόνοι μας σε αυτήν την προσπάθεια. Και θέλω να τονίσω ότι παρά τις δυσκολίες, η Ελλάδα και σήμερα τα έχει καταφέρει καλύτερα από τις πιο πολλές ευρωπαϊκές χώρες, αλλά θα παρακαλούσα - το έχω πει πολλές φορές, την ξανακάνω αυτήν την έκκληση - η αμφισβήτηση να είναι αμφισβήτηση στις πολιτικές επιλογές της Κυβέρνησης, όχι στα επιστημονικά δεδομένα, όχι στα επιδημιολογικά δεδομένα. Προφανώς οι αποφάσεις οι οποίες λαμβάνονται είναι πολιτικές αποφάσεις, δεν αφορούν τους ειδικούς μας, δεν αφορούν τους γιατρούς μας, εμείς αναλαμβάνουμε στο ακέραιο την ευθύνη των αποφάσεών μας και λογοδοτούμε για αυτές.

[...]Σωτήρης Τσιόδρας: Ναι, ευχαριστώ Πρόεδρε. Νομίζω ότι είναι πάρα πολύ σημαντικό και το έδειξα στις διαφάνειές μου, να τονίσουμε την ανάγκη του κόσμου να απευθύνεται για ενημέρωση στους ειδικούς. Να ενημερώνεται από τους ειδικούς. Δεν ενημερωνόμαστε από τον κοινωνικό μας περίγυρο, δεν ενημερωνόμαστε δίκην αστεϊσμού. Ενημερωνόμαστε από τους ανθρώπους που έχουν τα δεδομένα, που με μαθηματική ακρίβεια σας παρουσίασα, νομίζω, πριν λίγη ώρα. Δεν θέλω να σας φοβίσω. Υπάρχουν δεδομένα από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ότι σε επτά προηγούμενους πολέμους, ερχόμενοι από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και άλλους έξι στους οποίους ενεπλάκησαν οι ΗΠΑ, αφήνοντας έξω τον Β΄ Παγκόσμιο, είχαν λιγότερους θανάτους από όσους έχουν αυτή τη στιγμή από τον κορονοϊό. Καταλαβαίνετε λοιπόν ότι ο όρος «πόλεμος» ισχύει.>>¹³²

Όπως παρατηρείται, ο πρωθυπουργός επικαλείται διαρκώς τα επιστημονικά δεδομένα που του παρέχουν οι ειδικοί για να αιτιολογήσει την απόφαση για το δεύτερο lockdown. Ομοίως, ο Σωτήρης Τσιόδρας ενώ αναφέρθηκε εκτενώς σε διάφορα δεδομένα που αποτυπώνουν την πορεία του κορωνοϊού, όπως η εκθετική αύξηση κρουσμάτων και εισαγωγών στα νοσοκομεία, διαπιστώνεται πως στην ομιλία του απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά στα αίτια που οδήγησαν σε αυτή την έξαρση, εν προκειμένω το βεβιασμένο «άνοιγμα» του τουρισμού το καλοκαίρι του 2020, η μη ενίσχυση των ΜΜΜ και η απουσία μέτρων στα σχολεία.

Η στάση αυτή του Σωτήρη Τσιόδρα αποτελεί αναμενόμενη εξέλιξη της ώσμωσης ανάμεσα στην πολιτική εξουσία και στην Επιτροπή των ειδικών που επισημάνθηκε νωρίτερα. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό πως

¹³² <<Ανακοινώσεις και συνέντευξη Τύπου του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη, με τη συμμετοχή του καθηγητή Σωτήρη Τσιόδρα, για την αντιμετώπιση της πανδημίας>>, *Primeminister.gr*, 5/11/2020, <https://primeminister.gr/2020/11/05/25183> (Τελευταία πρόσβαση: 23/1/2022)

μία βδομάδα νωρίτερα κατά τη διάρκεια της καθημερινής ενημέρωσης στις 18:00 ο Σωτήρης Τσιόδρας προσπάθησε να αιτιολογήσει την μη ενίσχυση των ΜΜΜ από πλευράς κυβέρνησης στην Αθήνα:

<<Έχουμε τα Μέσα Μεταφοράς. Είναι ασφυκτικές οι συνθήκες, το κατανοώ. Είναι αδύνατο αυτή τη στιγμή να επενδύσουμε σε περισσότερη και μεγαλύτερη άνεση στα Μέσα Μεταφοράς. Γνωρίζω ότι προσπαθούνε. Εμείς σαν επιστήμονες το λέμε συνέχεια. Προσπαθήστε όσο μπορείτε να αποφύγετε στα Μέσα Μεταφοράς το συνωστισμό, όσο αυτό είναι εφικτό. Φορέστε τη μάσκα σας, μη τη φοράτε με λάθος τρόπο.>>¹³³

Εκτός όμως από τον Σωτήρη Τσιόδρα και ένα άλλο μέλος της Επιτροπής ο Γκίκας Μαγιορκίνης είχε δικαιολογήσει το άνοιγμα των σχολείων χωρίς ουσιαστικά μέτρα, ισχυριζόμενος πως ο αριθμός των μαθητών ανά τάξη δεν επηρεάζει την ενδοσχολική διασπορά.¹³⁴

Τα άνωθεν παραδείγματα είναι ενδεικτικά της αμφίπλευρης σχέσης που δημιουργήθηκε ανάμεσα στους επιστήμονες και στην πολιτική εξουσία, όπου η κυβέρνηση επικαλείται διαρκώς τους επιστήμονες για τις αποφάσεις που λαμβάνει ενώ οι επιστήμονες αιτιολογούν τις λανθασμένες κυβερνητικές πρακτικές. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως δεν έχουν δημοσιευτεί τα πρακτικά από τις συνεδριάσεις της Επιτροπής, με την εξαίρεση μια διαρροής στην οποία και διαπιστώνεται πως η κυβέρνηση επιβάλλει τις αποφάσεις της και οι επιστήμονες καλούνται μεταγενέστερα να τις αιτιολογήσουν.¹³⁵

¹³³ Μ. Λιλιπούλου, <<Κορονοϊός: «Φωτιές» άναψε η αναφορά Τσιόδρα για τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς - Αντιδράσεις ΣΥΡΙΖΑ>>, Έθνος, 27/10/2020, <https://www.ethnos.gr/greece/article/130498/koronoiosfotiesanapsehanaforatsiodragiatamesamazi khsmetaforasantidraseissyriza> (Τελευταία πρόσβαση: 23/1/2022)

¹³⁴ Δ. Αγγελή - Κ. Ζαφειρόπουλος, <<Τα μαθηματικά Μαγιορκίνη και η δημόσια υγεία>>, Η Εφημερίδα των Συντακτών, 31/8/2020

¹³⁵ <<Διέρρευσε μέρος των πρακτικών της επιτροπής λοιμωξιολόγων>>, Η Εφημερίδα των Συντακτών, 18/4/2021, https://www.efsyn.gr/ellada/ygeia/290512_dierreyse-meros-ton-praktikon-tis-epitropis-loimoxiologon (Τελευταία πρόσβαση: 23/1/2022)

Τέλος, η κυβερνητική κοινοβουλευτική πλειοψηφία υπερψήφισε τροπολογία του Υπουργείου Υγείας με την οποία θεσπίζεται ακαταδίωκτο για τα μέλη της Επιτροπής:

<<Τα μέλη της Εθνικής Επιτροπής Προστασίας της Δημόσιας Υγείας έναντι του κορωνοϊού COVID-19, της Επιτροπής Αντιμετώπισης Εκτάκτων Συμβάντων Δημόσιας Υγείας από Λοιμογόνους Παράγοντες και της Εθνικής Επιτροπής Εμβολιασμών, δεν ευθύνονται, δεν διώκονται και δεν εξετάζονται για γνώμη που διατύπωσαν ή ψήφο που έδωσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους στο πλαίσιο της λειτουργίας των ως άνω Επιτροπών. Δίωξη επιτρέπεται μόνο για συκοφαντική δυσφήμιση ή εξύβριση.>>¹³⁶

Η στάση αυτή των επιστημόνων κατά την πανδημία δεν συνιστά απομάκρυνση τους από τον αφηρημένο δεοντολογικό κανόνα της «ουδετερότητας». Αντιθέτως, αποτυπώνει τη σχέση της επιστήμης και της επιστημονικής γνώσης στη νεωτερικότητα και στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής με την εκάστοτε κρατική εξουσία και την κυρίαρχο λόγο, όπως έχει αποδείξει ο Foucault:

<<Η επιβολή της ιδεολογίας στον επιστημονικό λόγο και η ιδεολογική λειτουργία των επιστημών δεν συναρθρώνονται στο επίπεδο της ιδεώδους δομής τους [...], ούτε στο επίπεδο της τεχνικής τους χρήσης μέσα σε μια κοινωνία [...], ούτε στο επίπεδο της συνείδησης των υποκειμένων που την οικοδομούν συναρθρώνονται εκεί όπου η επιστήμη ξεπροβάλλει πάνω στη γνώση. [...] Εν ολίγοις, το ζήτημα της ιδεολογίας, όταν τίθεται στην επιστήμη, δεν αφορά στο ζήτημα των καταστάσεων ή των πρακτικών τις οποίες αντανακλά λιγότερο ή περισσότερο συνειδητά, κι ούτε στο ζήτημα της ενδεχόμενης χρήσης της ή όλων των καταχρήσεων που μπορεί να της κάνουμε το ζήτημα είναι η ύπαρξής της ως πρακτικής λόγου και λειτουργίας ανάμεσα σε άλλες πρακτικές. >>¹³⁷

¹³⁶ ΦΕΚ Α 68/2021

¹³⁷ Μ. Foucault, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, ό.π., σ.280

Η διαπλοκή της επιστήμης και των ειδικών επιστημόνων με την κρατική εξουσία και τον κυρίαρχο λόγο στην ελληνική περίπτωση αποτυπώνεται στη στάση και προσπάθεια της Επιτροπής να νομιμοποιήσει στην κοινωνία τα εκάστοτε περιοριστικά μέτρα. Ως πρακτική λόγου ο εκφερόμενος από τους εμπλεκόμενους επιστήμονες επιστημονικός λόγος πρόβαλε μια ατομικιστική προσπάθεια ανάσχεσης της πανδημίας, μια εκδοχή «βιολογικού κεφαλαίου» όπου το μεμονωμένο άτομο είναι (ατομικά) υπεύθυνο για τη υγεία του στα πλαίσια του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού:

<<Ο «ηγέτης του εαυτού του» της COVID-εποχής, για να παραφράσουμε τον Foucault, είναι ο ίδιος όχι μόνο το οικονομικό του κεφάλαιο, αλλά και το βιολογικό κεφάλαιό του, ο παραγωγός της υγείας του και η πηγή της επιβίωσης του, ακόμα και αν μοιάζει με ένα σχιζοειδές υποκείμενο που πρέπει να αυτοπροστατευθεί, οφείλοντας ταυτόχρονα να μην πανικοβάλλεται αλλά και να φοβάται, και να προσαρμόζεται ευσυνείδητα στις κρατικές εντολές ακόμα και αν αυτές είναι αντιφατικές>>. ¹³⁸

Εν κατακλείδι, η στάση αυτή των επιστημόνων οφείλεται στην ώσμωση τους με την πολιτική εξουσία από την αρχή της πανδημίας. Παράλληλα, οι διαπλεκόμενοι λόγοι επιστημόνων, ΜΜΕ και κρατικής εξουσίας αποσκοπούσαν στην συγκρότηση του «ατομικά υπεύθυνου υποκειμένου» στα πλαίσια του νεοφιλελεύθερου παραδείγματος, το οποίο και αποτελεί αντικείμενο άσκησης διαφορετικών ειδών εξουσίας (ιατρικής, επιστημονικής, ιδεολογικής, κρατικής).

¹³⁸ Μ. Μαρκαντωνάτου - Μ. Σαββάκη, <<«Αόρατος εχθρός, επιτελικό κράτος και ατομική ευθύνη»: Κριτική ανάλυση λόγου της επίσημης ενημέρωσης σχετικά με τον ιό COVID-19>>, ό.π., σ.51. Η πλειοψηφία των μέτρων που πρότασε η επιστημονική κοινότητα ήταν και είναι ατομικού χαρακτήρα (χρήση μάσκας, απολύμανση χεριών, κοινωνική αποστασιοποίηση, υποχρεωτικός εγκλεισμός), αποσιωπώντας ταυτόχρονα τις κύριες εστίες μετάδοσης λόγω της ανυπαρξίας μέτρων και ελέγχων από την κυβέρνηση και τις κρατικές υπηρεσίες (χώροι εργασίας, ΜΜΜ, τουρισμός).

Ενότητα IV: Πανδημία και νεοφιλελευθερισμός

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή της εργασίας στην παρούσα ενότητα επιχειρείται να αναλυθεί το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης εν μέσω της υγειονομικής κρίσης. Για το σκοπό αυτό θα γίνει αναφορά στα κυριότερα κυβερνητικά νομοσχέδια τα οποία αποτέλεσαν αντικείμενο πολιτικής και κοινωνικής αντιπαράθεσης.

4.1 Νομοσχέδιο για τις διαδηλώσεις (Ν. 4703/2020)

Το πρώτο νομοσχέδιο που ήρθε προς ψήφιση κατά τη διάρκεια της πανδημίας ήταν το νομοσχέδιο για τις διαδηλώσεις, το οποίο όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως θέτει περιορισμούς στο δικαίωμα της διαδήλωσης διαθέτοντας αρκετές ομοιότητες με τα χουντικά διατάγματα. Ειδικότερα, ο νόμος 4703 προβλέπει τη γνωστοποίηση στην αστυνομία και την παραχώρηση άδειας από αυτήν για την πραγματοποίηση διαδήλωσης, τη θέσπιση «οργανωτή» της διαδήλωσης ο οποίος φέρει αστική ευθύνη σε ενδεχόμενο επεισοδίων, την αφαίρεση από τον εισαγγελέα της δυνατότητας για τη διάλυση της διαδήλωσης, καθώς και τη μετατροπή σε «ιδιώνυμο» αδίκημα με ποινή φυλάκισης 1 έτους τη συμμετοχή σε απαγορευμένη διαδήλωση.¹³⁹

Το νομοσχέδιο από την πρώτη στιγμή συνάντησε την αντίθεση της αντιπολίτευσης, των οργανώσεων της αριστεράς, των συνδικάτων και λοιπών κοινωνικών φορέων, με την Επιστημονική Επιτροπή της Βουλής να το χαρακτηρίζει ως αντισυνταγματικό.¹⁴⁰ Για τους λόγους αυτούς ο

¹³⁹ Τ. Κωστόπουλος, <<Χρυσοχοϊδης: Η χούντα δεν τελείωσε το 1974>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 24/6/2020

¹⁴⁰ Μ. Α. Κωνσταντόπουλος, <<Αιτία πολέμου για την Αριστερά ο νόμος για τις διαδηλώσεις>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 1/7/2020· Γ. Λιβιτσάνος, <<Επιστημονική Επιτροπή Βουλής: Αντισυνταγματικό το νομοσχέδιο για τις διαδηλώσεις>>, *Vouliwatch.gr*, 8/7/2020,

Υπουργός Προ.Πο. Μιχάλης Χρυσοχοϊδης επέφερε ορισμένες βελτιώσεις στο νομοσχέδιο, όπως την απόσυρση του «ιδιώνυμου», τη συμμετοχή και σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα για τη διάλυση διαδήλωσης, καθώς και τροποποιήσεις ώστε να επιτρέπεται η αυθόρμητη συνάθροιση.¹⁴¹ Το νομοσχέδιο θα υπερψηφιστεί στις 9 Ιουλίου 2020 από την κυβερνητική πλειοψηφία, την Ελληνική Λύση και το Κίνημα Αλλαγής, με την διαφοροποίηση από την κομματική γραμμή του τελευταίου των Γεωργίου Παπανδρέου και Χάρη Καστανίδη, εν μέσω επεισοδίων ανάμεσα σε διαδηλωτές και αστυνομία έξω από το Κοινοβούλιο.¹⁴²

4.2 Νομοσχέδια στο χώρο της εκπαίδευσης

Το δεύτερο πεδίο στο οποίο επικεντρώθηκε το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης είναι ο χώρος της εκπαίδευσης, και κυρίως της τριτοβάθμιας. Ευθύς αμέσως μετά την εκλογική της νίκη το 2019 η κυβέρνηση προχώρησε στην κατάργηση του πανεπιστημιακού ασύλου (Α.64 του Ν. 4623/2019), ένα πάγιο και διαχρονικό αίτημα της ελληνικής άκρας Δεξιάς από την περίοδο της Μεταπολίτευσης, καθώς επίσης και στρατηγικό στόχο όλων των νεοφιλελεύθερων κυβερνήσεων της τελευταίας εικοσαετίας.¹⁴³

<https://vouliwatch.gr/news/article/epistimoniki-epitropi-voylis-antisntagmatiko-to-nomoshedio-gia-tis-diadiloseis> (Τελευταία πρόσβαση: 27/1/2022)

¹⁴¹ Λ. Σταυρόπουλος, <<Τι αλλάζει στο νομοσχέδιο για τις διαδηλώσεις>>, *Το Βήμα*, 6/7/2020, <https://www.tovima.gr/2020/07/06/politics/ti-allazei-sto-nomosxedio-gia-tis-diadiloseis/> (Τελευταία πρόσβαση: 27/1/2022)

¹⁴² <<Βουλή: Υπερψηφίστηκε το νομοσχέδιο για τις διαδηλώσεις>>, *Το Βήμα*, 9/7/2020, <https://www.tovima.gr/2020/07/09/politics/vouli-se-ekseliksi-i-onomastiki-psifoforia-sto-nomosxedio-gia-tis-diadiloseis/> (Τελευταία πρόσβαση: 27/1/2022)

¹⁴³ Σχετικά με αυτό το θέμα βλ. Δ. Παπατριανταφύλλου, <<Η κατάργηση του πανεπιστημιακού ασύλου. Μια κοινή στρατηγική επιδίωξη των νεοφιλελεύθερων κυβερνήσεων και της Ακροδεξιάς>>, *Θέσεις*, Τ. 155, Απρίλιος - Ιούνιος 2021

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας το Υπουργείο Παιδείας έφερε προς ψήφιση τρία νομοσχέδια. Το πρώτο νομοσχέδιο ψηφίστηκε τον Δεκέμβριο του 2020 (Ν. 4763/2020) και περιλαμβάνει την εξίσωση των πτυχίων των ΑΕΙ με αυτά των ιδιωτικών κολλεγίων και την εγγραφή των αποφοίτων των τελευταίων σε επαγγελματικούς φορείς.

Το δεύτερο νομοσχέδιο, το οποίο προκάλεσε μεγαλύτερες κοινωνικές και πολιτικές αντιδράσεις, κατατέθηκε και ψηφίστηκε τον Φεβρουάριο του 2021 από την κυβερνητική κοινοβουλευτική πλειοψηφία και την Ελληνική Λύση (Ν. 4777/2021).

Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει αλλαγές στον τρόπο εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, μέσω της θέσπισης της Ελάχιστης Βάσης Εισαγωγής, και την κατάργηση πανεπιστημιακών τμημάτων που ιδρύθηκαν μετά το 2015. Τομή ωστόσο αποτελεί η πρόβλεψη για την είσοδο και την τοποθέτηση ειδικού αστυνομικού σώματος εντός των πανεπιστημιακών χώρων μέσω της ίδρυσης της ΟΠΠΙ (Ομάδα Προστασίας Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων), η οποία πέραν της φύλαξης θα διαθέτει και προανακριτικά καθήκοντα. Επιπλέον, το νομοσχέδιο προβλέπει την ελεγχόμενη είσοδο εντός των πανεπιστημιακών χώρων και την αστυνόμευση τους μέσω κυκλωμάτων ηλεκτρονικής επιτήρησης, τη θέσπιση ενός αυταρχικού πειθαρχικού δικαίου για τους φοιτητές και τη διαγραφή των «αιώνιων φοιτητών» μέσω της επαναφοράς του ανώτατου ορίου σπουδών (N+2, N+3 έτη σπουδών).¹⁴⁴

Το τρίτο νομοσχέδιο (Ν. 4823/2021) αφορούσε στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και ψηφίστηκε εντός του καλοκαιριού του 2021. Το νομοσχέδιο περιλαμβάνει την αξιολόγηση των

¹⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 68-69

εκπαιδευτικών και των δασκάλων, την παραχώρηση αυτονομίας στη σχολική μονάδα, την εκχώρηση αρμοδιοτήτων στην τοπική αυτοδιοίκηση ενώ ενισχύει το ρόλο του διευθυντή στο εσωτερικού του σχολείου.¹⁴⁵

Τέλος, στους άμεσους στόχους του Υπουργείου βρίσκεται η θέσπιση ενός νέου νόμου-πλασίου για τα ΑΕΙ, μια εξέλιξη που είχε ανακοινωθεί από το 2020. Ο νέος νόμος-πλαίσιο περιλαμβάνει αλλαγές στην διοίκηση των ΑΕΙ, την επαναφορά των Συμβουλίων Ιδρυμάτων, την «ευέλικτη» διάρθρωση προγραμμάτων σπουδών και τη σύνδεση της χρηματοδότησης με βάση την αξιολόγηση.¹⁴⁶

Οι άνωθεν ενέργειες της κυβέρνησης στο χώρο της εκπαίδευσης αποτυπώνουν διαχρονικές και πάγιες θέσεις του ελληνικού κράτους και κεφαλαίου. Κομβικό σημείο αποτελεί η δημοσίευση τον Νοέμβριο του 2020 της λεγόμενης «έκθεσης Πισσαρίδη», η οποία έλαβε εκτεταμένη δημοσιότητα από πλευράς κυβέρνησης και των φιλοκυβερνητικών ΜΜΕ. Το κείμενο της έκθεσης αναφέρει ως προαπαιτούμενα για την «ανάπτυξη» της ελληνικής οικονομίας αρκετές από τις νομοθετικές πρωτοβουλίες, τις οποίες θα λάβει η κυβέρνηση το επόμενο διάστημα. Είναι ενδεικτικό μάλιστα πως στο τμήμα που αφορά τον χώρο της εκπαίδευσης οι συγγραφείς της έκθεσης ξεκινούν υποστηρίζοντας το νεοφιλελεύθερο θεώρημα του «ανθρώπινου κεφαλαίου» ως απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη μιας χώρας.¹⁴⁷

¹⁴⁵ <<Υπερψηφίστηκε επί της αρχής ο νόμος «καρμανιόλα» για την Παιδεία>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 21/7/2021, https://www.efsyn.gr/ellada/ekpaideysi/303359_yperpsifistike-epi-tis-arhis-0-nomos-karmaniola-gia-tin-paideia (Τελευταία πρόσβαση: 30/1/2022)

¹⁴⁶ Α. Λακασάς, <<Νόμος-σκούπα για τα ΑΕΙ: Το πανεπιστήμιο του 2030>>, *Η Καθημερινή*, 21/11/2021

¹⁴⁷ Χ. Πισσαρίδης - Δ. Βαγιανός - Ν. Βέττας - Κ. Μεγήρ (επίμ.), *Σχέδιο ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία*, 11/2020, σ. 72. Σχετικά με την θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου βλ. G. Becker, *Human capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education*, The University of Chicago Press, Chicago, 1993

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στη τριτοβάθμια εκπαίδευση η «έκθεση Πισσαρίδη» αναπαράγει τη νεοφιλελεύθερη προπαγανδιστική επιχειρηματολογία εναντίον της ελληνικής δημόσιας εκπαίδευσης και εντοπίζει τα εξής προβλήματα: τη χαμηλή κατάταξη των ελληνικών πανεπιστημίων σε διάφορους δείκτες, τον αριθμό φοιτητών που αργεί να αποφοιτήσει ή εγκαταλείπει τις σπουδές του, την κάθετη οργάνωση των πανεπιστημίων (το θεσμό του Τμήματος), την απουσία σύνδεσης με την «διαρκώς μεταβαλλόμενη» αγορά εργασίας, την απουσία διεύθυνσης των επιχειρήσεων στα πανεπιστήμια και την μη εμπορευματοποίηση της παραγόμενης ερευνητικής δραστηριότητας. Αναφορικά με τις υπόλοιπες εκπαιδευτικές βαθμίδες τα προβλήματα είναι ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας της δομής της εκπαίδευσης, η απουσία αξιολόγησης και αυτονομίας των σχολικών μονάδων και το μικρό μέγεθος των τελευταίων.¹⁴⁸

Οι λύσεις που προκρίνει η έκθεση για τον χώρο της εκπαίδευσης είναι οι εξής: για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση αναφέρεται ως αναγκαία επιλογή η αυτονομία των σχολικών μονάδων μέσω της μεταφοράς αρμοδιοτήτων από την κεντρική διοίκηση στους διευθυντές και στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, η χρηματοδότηση της κάθε σχολικής μονάδας με βάση την αξιολόγηση σε ορισμένους στόχους, η συγχώνευση των μικρών σχολικών μονάδων και η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών.¹⁴⁹

Αναφορικά με την τριτοβάθμια εκπαίδευση οι συγγραφείς προτείνουν την σύνδεση της χρηματοδότησης των πανεπιστημίων με

¹⁴⁸ Χ. Πισσαρίδης - Δ. Βαγιανός - Ν. Βέττας - Κ. Μεγήρ (επίμ.), *Σχέδιο ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία*, ό.π., σ. 72-79

¹⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 79-80, 84

βάση την αξιολόγηση, την επαναφορά των Συμβουλίων Ιδρυμάτων με εκτεταμένες αρμοδιότητες, την αλλαγή της οργανωτικής δομής των πανεπιστημίων με κύρια μονάδα τη Σχολή αντί του Τμήματος, την εισαγωγή αντικινήτρων (πχ χρηματικό) για τους φοιτητές ώστε να ολοκληρώνουν έγκαιρα τις σπουδές τους, την εισαγωγή ξενόγλωσσων προπτυχιακών και μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών επί πληρωμή, τη συνεργασία πανεπιστημίων και επιχειρήσεων μέσω χρηματοδότησης ερευνητικών προγραμμάτων προς εμπορική εκμετάλλευση και την παροχή αυτονομίας στα πανεπιστήμια όσον αφορά στη διαχείριση πόρων, τον αριθμό εισακτέων και τα κριτήρια εισαγωγής.¹⁵⁰

Συνοπτικά, διαπιστώνεται η σύνδεση ανάμεσα στην «έκθεση Πισσαρίδη», η οποία όπως αναφέρθηκε αντηχεί διαχρονικούς στόχους του ελληνικού κράτους και κεφαλαίου, και στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης στο χώρο της εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

4.3 Το εργασιακό νομοσχέδιο (Ν. 4808/2021)

Το εργασιακό νομοσχέδιο ή αλλιώς λεγόμενο «νόμος Χατζηδάκη» κατατέθηκε στη Βουλή και ψηφίστηκε τον Ιούνιο του 2021 από την κυβερνητική κοινοβουλευτική πλειοψηφία, ένα μήνα μετά την άρση του lockdown. Το νομοσχέδιο αυτό ανατρέπει άρδην το εργατικό δίκαιο τροποποιώντας τον συσχετισμό δύναμης προς όφελος των εργοδοτών.

Ειδικότερα, το νομοσχέδιο νομιμοποιεί τις ατομικές συμβάσεις εργασίας υπό το πλαίσιο της «ελεύθερης διαπραγμάτευσης» μεταξύ

¹⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 81-87

εργοδότη και εργαζόμενου, αυξάνει τις προβλεπόμενες υπερωρίες ανά έτος, καταργεί άτυπα το οκτάωρο εργασίας μέσω της «διευθέτησης του χρόνου εργασίας» και του ελαστικού ωραρίου έως και 10 ώρες ανά ημέρα, καταργεί το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας δημιουργώντας στη θέση του μια Ανεξάρτητη Αρχή, ενώ στο συνδικαλιστικό κομμάτι νομιμοποιεί την απεργοσπασία, επιβάλλει την ηλεκτρονική ψηφοφορία στα συνδικάτα και την υποχρεωτική εγγραφή τους σε ηλεκτρονικό μητρώο ως απαραίτητη προϋπόθεση για την κήρυξη απεργίας και τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων εργασίας.¹⁵¹

Το εργασιακό νομοσχέδιο της κυβέρνησης υλοποίησε ορισμένες από τις προτάσεις της «έκθεσης Πισσαρίδη», η οποία τόνιζε την ανάγκη ευελιξίας αναφορικά με τις υπερωρίες καθώς επίσης και την ενίσχυση του «κοινωνικού διαλόγου», αντί του συνδικαλισμού, για το μακροπρόθεσμο συμφέρον εργαζομένων και εργοδοτών.¹⁵²

4.4 Το ασφαλιστικό νομοσχέδιο (Ν.4826/2021)

Το τελευταίο κυβερνητικό νομοσχέδιο που προκάλεσε σημαντικές πολιτικές αντιδράσεις ήταν το νομοσχέδιο για το ασφαλιστικό σύστημα που υπερψηφίστηκε τον Σεπτέμβριο του 2021 από την κυβερνητική κοινοβουλευτική πλειοψηφία.

Το νέο ασφαλιστικό νομοσχέδιο προβλέπει τη μετάβαση από το αναδιανεμητικό στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα επικουρικής σύνταξης

¹⁵¹ <<Εργασιακό νομοσχέδιο: Οι 7 σαρωτικές αλλαγές που φέρνει – Χατζηδάκης: Εγγύηση η ψηφιακή κάρτα εργασίας>>, Έθνος, 4/6/2021, <https://www.ethnos.gr/Politics/article/160020/ergasiakonomosxediooi7sarotikesallagespoyferneixatzhdakhseggyhshhphshfiakhkartaergasias> (Τελευταία πρόσβαση: 31/1/2022)

¹⁵² Χ. Πισσαρίδης - Δ. Βαγιανός - Ν. Βέττας - Κ. Μεγήρ (επίμ.), Σχέδιο ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία, ό.π., σ. 155

στο οποίο θα εντάσσονται υποχρεωτικά οι νέοι εργαζόμενοι από το 2022 ενώ όσον αφορά στο υπέρογκο κόστος της δημοσιονομικής μετάβασης προβλέπεται η κάλυψη του από τον κρατικό προϋπολογισμό. Το νομοσχέδιο προκάλεσε τις αντιδράσεις της αντιπολίτευσης εξαιτίας του υψηλού ρίσκου μελλοντικής απώλειας των εισφορών των ασφαλισμένων και της ενίσχυσης των ιδιωτικών εταιρειών που εφεξής θα διαχειρίζονται τις ασφαλιστικές εισφορές.¹⁵³

Το ασφαλιστικό νομοσχέδιο αποτελεί μία ακόμα εφαρμογή των προτάσεων της «έκθεσης Πισσαρίδη», η οποία προκρίνει το κεφαλαιοποιητικό ασφαλιστικό σύστημα ως τη μοναδική λύση εξαιτίας του δημογραφικού και δημοσιονομικού προβλήματος της Ελλάδας.¹⁵⁴

Συνοπτικά, διαπιστώνεται πως η ελληνική κυβέρνηση αντελήφθη πως η πανδημία και τα περιοριστικά μέτρα αποτέλεσαν μια αναπάντεχη ευκαιρία στην οποία μπόρεσε να προωθήσει τις πιο σημαντικές νεοφιλελεύθερες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις της δίχως τον κίνδυνο σημαντικών κοινωνικών αντιδράσεων εξαιτίας του φόβου που έχει προκαλέσει ο κορωνοϊός σε σημαντικό τμήμα του πληθυσμού. Εντός ενός διαστήματος μικρότερου του ενός χρόνου η κυβέρνηση προχώρησε σε εφαρμογή προωθημένων νεοφιλελεύθερων πολιτικών σε ευρύ φάσμα του κοινωνικού πεδίου, σε αντίθεση με προηγούμενες προσπάθειες του παρελθόντος που είχαν συναντήσει σημαντική κοινωνική αντίσταση.

¹⁵³ <<Κατατέθηκε το ασφαλιστικό νομοσχέδιο>>, *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 24/7/2021, https://www.efsyn.gr/politiki/boyli/303722_katatethike-asfalistiko-nomoshedio (Τελευταία πρόσβαση: 1/2/2022)

¹⁵⁴ Χ. Πισσαρίδης - Δ. Βαγιανός - Ν. Βέττας - Κ. Μεγύρ (επίμ.), *Σχέδιο ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία*, ό.π., σ. 106-107

Ενότητα V: Η κοινωνική αντίδραση

Η εμφάνιση της πανδημίας, τα περιοριστικά μέτρα και το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης δημιούργησαν μια πρωτοφανή συγκυρία, της οποίας οι επιπτώσεις δεν έχουν ακόμα εκδηλωθεί ολοκληρωτικά. Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται να ερευνηθεί η αντίδραση της κοινωνίας στη διάρκεια αυτής της συγκυρίας, θέμα που αποτελεί και ένα από τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας.

5.1 Στάση και αντίδραση απέναντι στα περιοριστικά μέτρα

Η στάση των πολιτών απέναντι στα περιοριστικά κυβερνητικά μέτρα για την ανάσχεση της πανδημίας δύναται να διαιρεθεί σε τρία χρονικά διαστήματα, τα οποία ακολουθούν τα διαφορετικά κύματα της πανδημίας και απηχούν αντιθετικά συναισθήματα.

Η πρώτη περίοδος τοποθετείται στο πρώτο κύμα της πανδημίας από τον Μάρτιο έως τον Μάιο του 2020, στη διάρκεια της οποίας η πλειοψηφία της κοινωνίας αποδέχεται σε υψηλά ποσοστά, όπως αποτυπώνεται σε δημοσκοπήσεις, τα περιοριστικά μέτρα ενώ η στήριξη προς την κυβέρνηση ενισχύεται σημαντικά.¹⁵⁵ Το γεγονός αυτό είναι εν πολλοίς αναμενόμενο λόγω του φαινομένου της «συσπείρωσης γύρω από τη σημαία» που αναφέρθηκε και προηγουμένως.

Στο διάστημα αυτό οι κοινωνικές αντιδράσεις και συγκρούσεις εξαφανίζονται από το προσκήνιο, παρά το έντονα συγκρουσιακό τοπίο που είχε διαμορφωθεί προηγουμένως στα πανεπιστήμια, στα νησιά του

¹⁵⁵ <<Δημοσκόπηση: Μεγάλη η ανησυχία για την πανδημία, καθολική η αποδοχή των μέτρων>>, *Η Καθημερινή*, 2/4/2020, <https://www.kathimerini.gr/politics/1072035/dimoskopisi-megali-i-anisychia-gia-tin-pandimia-katholiki-i-apodochi-ton-metron/> (Τελευταία πρόσβαση: 2/2/2022)

ΒΑ Αιγαίου και με την «κρίση του Έβρου», λόγω του φόβου που κυριαρχούσε στο εσωτερικό της κοινωνίας από την έλευση της πανδημίας. Εξαίρεση αποτελεί η συγκέντρωση λίγων χιλιάδων πολιτών ενάντια στο νομοσχέδιο για τις διαδηλώσεις τον Ιούλιο του 2020, στην οποία σημειώθηκαν επεισόδια με τις δυνάμεις καταστολής.¹⁵⁶

Η δεύτερη περίοδος δύναται να τοποθετηθεί από τον Νοέμβριο του 2020 έως και τα τέλη Φεβρουαρίου 2021. Τον Νοέμβριο, που σηματοδοτεί την έναρξη του δεύτερου καθολικού lockdown, η υποστήριξη τόσο προς τα περιοριστικά μέτρα όσο και προς την κυβέρνηση εξακολουθεί να παραμένει υψηλή.¹⁵⁷ Η κατάσταση ωστόσο θα αρχίσει να τροποποιείται από τον νέο χρόνο, όπου και η «κόπωση» των πολιτών από το lockdown θα αρχίσει να γίνεται αισθητή. Στα τέλη Φεβρουαρίου, παρότι η πανδημία δεν έχει αρχίσει να εξασθενεί, η εμπιστοσύνη της κοινωνίας απέναντι στην κυβέρνηση και στα περιοριστικά μέτρα αρχίζει να μειώνεται.¹⁵⁸

Στο διάστημα αυτό θα σημειωθούν αρκετές διαδηλώσεις διαμαρτυρίας όχι ενάντια στα περιοριστικά μέτρα όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες αλλά ενάντια σε κυβερνητικές πολιτικές, όπως είναι

¹⁵⁶ <<Επεισόδια στην πορεία για τις διαδηλώσεις – Χημικά και κρότου λάμψης κατά των διαδηλωτών>>, *Τα Νέα*, 9/7/2020, <https://www.tanea.gr/2020/07/09/greece/epeisodia-stin-poreia-gia-tis-diadiloseis-ximika-kai-krotou-lampsis-kata-ton-diadiloton/> (Τελευταία πρόσβαση: 2/2/2022)

¹⁵⁷ <<Κορωνοϊός - Δημοσκοπήσεις Metron Analysis και Pulse: Τι λένε οι πολίτες για lockdown και εμβόλιο>>, *CNN Greece*, 26/11/2020, <https://www.cnn.gr/ellada/story/244503/koronoios-dimoskopiseis-metron-analysis-kai-pulse-ti-lene-oi-polites-gia-lockdown-kai-emvolio> (Τελευταία πρόσβαση: 2/2/2022)

¹⁵⁸ <<Δημοσκόπηση ΣΚΑΪ – Pulse RC – Φεβρουάριος 2021: Οκτώ στους δέκα θα εμβολιαστούν – Να ανοίξουν μαζί σχολεία, λιανεμπόριο – Στις 15 μονάδες η «ψαλίδα» ΝΔ – ΣΥΡΙΖΑ (BINTEO)>>, *Pulse RC*, 1/3/2021, <https://pulserc.gr/778/%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%83%CE%BA%CF%8C%CF%80%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%83%CE%BA%CE%B1%CF%8A-pulse-rc-%CF%86%CE%B5%CE%B2%CF%81%CE%BF%CF%85%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%82-2021-%CE%BF/> (Τελευταία πρόσβαση: 2/2/2022)

οι διαδηλώσεις υποστήριξης στον απεργό πείνας Δημήτρη Κουφοντίνα και οι φοιτητικές διαδηλώσεις ενάντια στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

Το τελευταίο διάστημα τοποθετείται από τον Μάρτιο του 2021 έως και την άρση του lockdown τον Μάιο, όπου και η κοινωνική αγανάκτηση απέναντι στα περιοριστικά μέτρα και στην κυβέρνηση έχει αυξηθεί σημαντικά. Στις δημοσκοπήσεις αυτής της περιόδου αποτυπώνεται το αίτημα της κοινωνίας για άρση των περιοριστικών μέτρων, ενώ η δημοφιλία της κυβέρνησης κλονίζεται.¹⁵⁹ Κομβικό γεγονός αποτέλεσε η αστυνομική βία στη Νέα Σμύρνη στις 7 Μαρτίου, η οποία πυροδότησε την κοινωνική έκρηξη της 9^{ης} Μαρτίου και συντέλεσε στην απόσυρση της αστυνομίας από τον έλεγχο των περιοριστικών μέτρων.

Στο διάστημα αυτό οι διαδηλώσεις διαμαρτυρίας αρχίζουν να μειώνονται, με εξαίρεση αυτές για την αστυνομική βία κατά τη διάρκεια του Μαρτίου. Αντιθέτως εμφανίζεται για πρώτη φορά από την έναρξη της πανδημίας μια απόλυτη αποστροφή της νεολαίας απέναντι στα περιοριστικά μέτρα, η οποία θα εκδηλωθεί με τη διοργάνωση υπαίθριων πάρτι σε διάφορες πλατείες των αστικών κέντρων όλης της χώρας. Αυτή η ανοιχτή αμφισβήτηση και ανυπακοή μερίδας της κοινωνίας απέναντι στα μέτρα, σε συνδυασμό με το φόβο της αστυνομίας να επέμβει στις πλατείες μετά τα γεγονότα της Νέας Σμύρνης και την αδυναμία των φιλοκυβερνητικών ΜΜΕ να επιρρίψουν ευθύνες στη νεολαία για τη συμμετοχή στα «κορονοπάρτι», θα οδηγήσουν σταδιακά την κυβέρνηση να προχωρήσει στην άρση του lockdown.¹⁶⁰

¹⁵⁹ <<Δημοσκόπηση: Στις 12 μονάδες η διαφορά ΝΔ και ΣΥΡΙΖΑ - Κούρασε το lockdown>>, *Πρώτο Θέμα*, 29/3/2021, <https://www.protothema.gr/greece/article/1109379/dimoskopisi-nai-ton-politon-sto-emvolio-kai-to-sudomotero/> (Τελευταία πρόσβαση: 2/2/2022)

¹⁶⁰ Βλ. σχετικά Ν. Τζιανίδη, <<Πάρτι στις πλατείες: Ας μην φορτώσουμε κι αυτή την αποτυχία στα παιδιά μας!>>, *Έθνος*, 18/4/2021· <<Μαυροειδάκος για πάρτι στις πλατείες: Ας τα βρουν

Τέλος, αξίζει να επισημανθεί μια ακόμα διάσταση της στάσης της κοινωνίας απέναντι στα περιοριστικά μέτρα. Σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως το Βέλγιο, η Ολλανδία και η Γαλλία, στην Ελλάδα δεν εμφανίστηκε το φαινόμενο διαδηλώσεων ενάντια στα lockdown, παρά τον υψηλό αριθμό ανεμβολίαστων πολιτών και των αρνητών της πανδημίας. Αν και το καλοκαίρι του 2021 πραγματοποιήθηκαν πανελλαδικά ορισμένες διαδηλώσεις ενάντια στον υποχρεωτικό εμβολιασμό, το φαινόμενο δεν έλαβε την έκταση που παρουσιάζεται σε άλλες χώρες της Ευρώπης.

5.2 Η κοινωνική αντίδραση απέναντι στο νομοθετικό έργο

Η δεύτερη διάσταση της κοινωνικής αντίδρασης την περίοδο της πανδημίας αφορά στο νομοθετικό έργο της κυβέρνησης που αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα. Όπως είναι αναμενόμενο, ο βαθμός της αντίδρασης επικαθορίζεται από την έλευση της πανδημίας, γεγονός που τη διαφοροποιεί από τις κοινωνικές αντιδράσεις των ετών 2010-2012.

Η πρώτη σημαντική κοινωνική αντίδραση εντοπίζεται στις κινητοποιήσεις ενάντια στη ψήφιση του νομοσχεδίου για τις διαδηλώσεις τον Ιούλιο του 2020, στο οποίο έγινε αναφορά προηγουμένως. Ωστόσο, η συμμετοχή του κόσμου στις διαδηλώσεις ήταν σχετικά ισχνή, γεγονός που οφείλεται στο σύντομο χρονικό διάστημα

λοιμωξιολόγοι – κυβέρνηση – Όλοι είναι έξω>>, *Το Βήμα*, 18/4/2021, <https://www.tovima.gr/2021/04/18/society/mayroeidakos-gia-parti-stis-plateies-as-ta-vroun-loimoksiologoi-kyvernisi-oloi-einai-ekso/> (Τελευταία πρόσβαση: 2/2/2022) · <<Lockdown : Ο κοροναϊός κάνει πάρτι κι απόψε στις πλατείες της Αθήνας>>, *Τα Νέα*, 17/4/2021, <https://www.tanea.gr/2021/04/17/greece/lockdown-o-koronaios-kanei-parti-ki-apopse-stis-plateies-tis-athinas/> (Τελευταία πρόσβαση: 2/2/2022)

που μεσολάβησε από την έλευση της πανδημίας και τη λήξη του πρώτου lockdown, με αποτέλεσμα ο φόβος να είναι διάχυτος στο εσωτερικό της κοινωνίας.

Το δεύτερο πεδίο εμφάνισης της κοινωνικής αντίδρασης θα αποτελέσουν τα εκπαιδευτικά νομοσχέδια και ιδίως το νομοσχέδιο για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η επανεμφάνιση του φοιτητικού κινήματος μετά από αρκετά χρόνια στο προσκήνιο θα αποτελέσει καταλύτη για την απονομιμοποίηση της αστυνομικής επιτήρησης του lockdown, εφόσον θα ακυρώσει στην πράξη την άτυπη απαγόρευση συναθροίσεων.

Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της φοιτητικής αντίστασης θα αποτελέσουν η μαζική συμμετοχή στις διαδηλώσεις, η συγκρουσιακή δυναμική που αναπτύχθηκε και η μακρά διάρκεια των κινητοποιήσεων (Ιανουάριος - Απρίλιος 2021). Παράλληλα, το ρεπερτόριο δράσης του φοιτητικού κινήματος θα εμπλουτιστεί με νέες πρακτικές, όπως είναι η πραγματοποίηση «αντι-μαθημάτων» και άλλων εκδηλώσεων στα κλειστά πανεπιστήμια.¹⁶¹ Εστία του φοιτητικού κινήματος θα αποτελέσει το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και όχι οι σχολές της Αθήνας, μια εν πολλοίς απρόσμενη εξέλιξη εφόσον παραδοσιακά το φοιτητικό κίνημα έχει ως κέντρο της δράσης του την πρωτεύουσα.¹⁶²

Την επόμενη σημαντική κοινωνική αντίδραση θα αποτελέσουν οι κινητοποιήσεις ενάντια στο εργασιακό νομοσχέδιο, οι οποίες θα κορυφωθούν στις 10 Ιουνίου 2021 με πανελλαδική γενική απεργία. Παρά

¹⁶¹ Ο όρος ρεπερτόριο δράσης περιλαμβάνει τις διάφορες μορφές πολιτικής δράσης και παρέμβασης ενός κοινωνικού κινήματος. Βλ. σχετικά C. Tilly, *Κοινωνικά κινήματα 1768-2004*, Σαββάλας, Αθήνα, 2010, σ. 20-21

¹⁶² Ο δικηγόρος του διαβόλου, <<Οι καταλήψεις έδωσαν την πρώτη νίκη στο φοιτητικό κίνημα>>, *Η Εποχή*, 25/4/2021

τη γενική απόρριψη του νομοσχεδίου από την αντιπολίτευση και τη συσπείρωση, για πρώτη φορά μετά από αρκετό καιρό, όλων των συνδικαλιστικών σωματείων η συμμετοχή στη διαδήλωση στην Αθήνα θα είναι χαμηλή εξαιτίας της 24ωρης στάσης εργασίας όλων των ΜΜΜ και του φόβου της κοινωνίας για τον κορωνοϊό.¹⁶³ Τέλος, διαδηλώσεις πραγματοποιήθηκαν και ενάντια στο ασφαλιστικό νομοσχέδιο στις οποίες εκ νέου η συμμετοχή ήταν μικρή.¹⁶⁴

Ι. Εικόνα μελών Κυβέρνησης /Δημοτικότητα (Υπουργοί - Κυβερνητικός εκπρόσωπος)

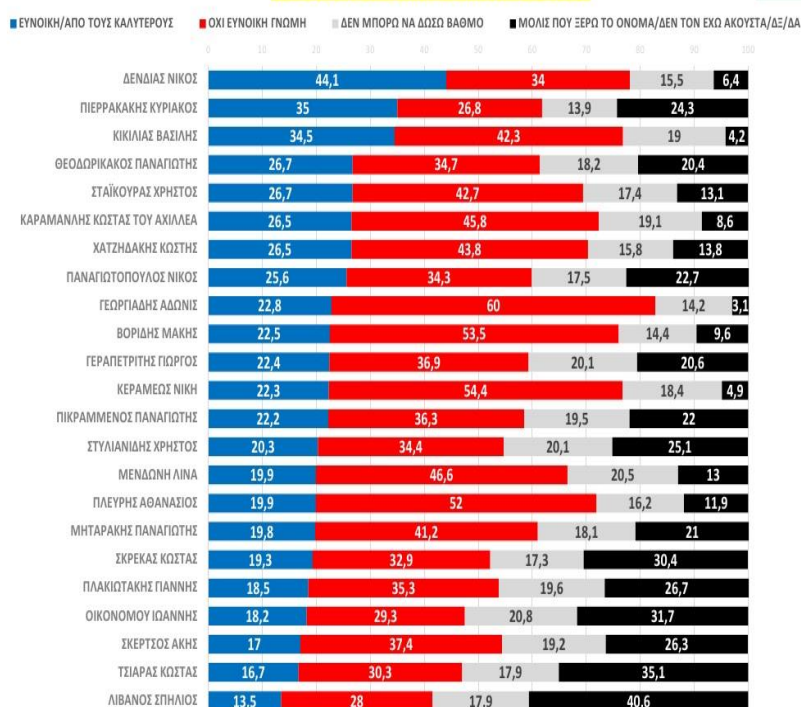
Θετικές κρίσεις ("Είναι από τους καλύτερους ή ευνοϊκή γνώμη") / Αρνητικές κρίσεις ("Όχι ευνοϊκή γνώμη")

Σύνολο ερωτηθέντων N=1500

(Ιεράρχηση με βάση την Ευνοϊκή Γνώμη)

ΤΑΣΕΙΣ
TRENDS

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021

Εικόνα Δριάντων: Δείκτες αξιολόγησης πολιτικών προσώπων

MRB, Συλλογή στοιχείων: 1^ο Δεκεμβρίου - 10^ο Δεκεμβρίου 2021

3 MRB
HELLAS SA

Πηγή: *Το Βήμα*, 17/12/2021

¹⁶³ Γ. Αλμπάνης, <<ΚΚΕ: «Κόκκινος» Μάης για να μην περάσει το νομοσχέδιο Χατζηδάκη>>, *CNN Greece*, 20/4/2021, <https://www.cnn.gr/politiki/story/262871/kke-kokkinos-mais-gia-na-min-perasei-to-nomosxedio-xatzidaki> (Τελευταία πρόσβαση: 6/2/2022) · Γ. Αλμπάνης, <<Νομοσχέδιο Χατζηδάκη: Η πρώτη μεγάλη αναμέτρηση μετά το lockdown>>, *CNN Greece*, 6/6/2021, <https://www.cnn.gr/politiki/story/268922/nomosxedio-xatzidaki-h-proti-megali-anametrissi-meta-to-lockdown> (Τελευταία πρόσβαση: 6/2/2022)

¹⁶⁴ <<Επικουρική ασφάλιση / Στον δρόμο ενάντια στα σχέδια Μητσοτάκη – Χατζηδάκη>>, *Η Αυγή*, 1/9/2021, https://www.avgi.gr/koinonia/394892_ston-dromo-enantia-sta-schedia-mitsotaki-hatzidaki (Τελευταία πρόσβαση: 6/2/2022)

Συνοπτικά, διαπιστώνεται μια υφέρπουσα κοινωνική αγανάκτηση και οργή απέναντι στα κυβερνητικά νομοσχέδια, όπως διαφαίνεται από τη δημοσκόπηση στην οποία οι εισηγητές των νομοσχεδίων (Χατζηδάκης, Κεραμέως) συγκεντρώνουν χαμηλές θετικές εντυπώσεις. Ωστόσο, η κοινωνική αγανάκτηση μέχρι στιγμής δεν αντανακλάται με συμμετοχή σε μαζικές και συλλογικές μορφές αντίστασης, όπως οι διαδηλώσεις και οι απεργίες, εξαιτίας του φόβου της πανδημίας και του αισθήματος ματαίωσης που ενυπάρχει σε μεγάλο τμήμα του πληθυσμού από τη δεκαετή οικονομική και εσχάτως υγειονομική κρίση.

Συμπεράσματα

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε στις προηγούμενες ενότητες γίνεται δυνατό να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα αναφορικά με τη διαχείριση της πανδημίας από την ελληνική κυβέρνηση. Κρίνεται ωστόσο δόκιμο να προηγηθεί μια σύντομη παράθεση της ανάλυσης που πραγματοποίησε η εργασία πριν παρουσιαστούν τα καταληκτικά συμπεράσματα.

Στην πρώτη ενότητα αναδείχτηκε το διεθνές πλαίσιο εντός του οποίου λειτούργησε η ελληνική κυβέρνηση, καθώς επίσης και η πορεία του κορωνοϊού στην Ελλάδα στα τρία πρώτα κύματα της πανδημίας. Όπως προέκυψε από την ανάλυση της χρονικής συγκυρίας, η ελληνική κυβέρνηση υιοθέτησε και επέβαλε το μέτρο του lockdown ως ύστατη λύση για την ανάσχεση της πανδημίας, ακολουθώντας τον κανόνα των δυτικών κρατών. Και τις δύο χρονιές το lockdown άρθηκε την καλοκαιρινή περίοδο προς όφελος του τουριστικού κλάδου, γεγονός που συνέβαλε στην περαιτέρω διασπορά του κορωνοϊού στον πληθυσμό.

Στην δεύτερη ενότητα επιχειρήθηκε να αναλυθεί ο αντίκτυπος των περιοριστικών μέτρων στο κοινωνικό πεδίο εστιάζοντας στο ρόλο και στο λόγο επιλογής του μέτρου του lockdown και της ατομικής ευθύνης, καθώς επίσης και στην αστυνομική καταστολή των κοινωνικών διαμαρτυριών. Βάσει της ανάλυσης προκύπτει το συμπέρασμα πως ο λόγος επιλογής του μέτρου του lockdown καθορίζεται αφενός από τα όρια αντοχής του αποδυναμωμένου Εθνικού Συστήματος Υγείας, αφετέρου από την κατάσταση που επικρατεί στο εσωτερικό της κοινωνίας, ιδίως κατά την περίοδο του Μαρτίου του 2020.

Επιπλέον, η κατασκευή του αφηγήματος της «ατομικής ευθύνης» από πλευράς κυβέρνησης, κρατικών αξιωματούχων, ΜΜΕ και ειδικών επιστημόνων λειτούργησε συμπληρωματικά με το μέτρο του lockdown αφενός σε μια κατεύθυνση αποποίησης των κυβερνητικών ευθυνών για τη δραματική διαχείριση της πανδημίας, αφετέρου απώτερος σκοπός αποτελεί η δημιουργία του «ατομικά υπεύθυνου υποκειμένου» το οποίο διαθέτει την αποκλειστική ευθύνη προστασίας του εαυτού του απέναντι στην πανδημία. Τέλος, οι κοινωνικές διαμαρτυρίες αναδείχτηκαν σε επίδικο ζήτημα της περιόδου εφόσον στοχοποιήθηκαν και κατεστάλησαν αποδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό την κατασταλτική φύση και λειτουργία του μέτρου του lockdown.

Στην τρίτη ενότητα επιχειρήθηκε να σκιαγραφεί ο αντίκτυπος της πανδημίας στο πολιτικό επίπεδο, εστιάζοντας στην ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας, στο ρόλο των ΜΜΕ και των ειδικών επιστημόνων. Χρησιμοποιώντας το ερμηνευτικό σχήμα του «αυταρχικού κρατισμού» που διατύπωσε ο Νίκος Πουλιαντζάς διαπιστώνεται μια πρωτοφανής συγκέντρωση της εξουσίας στον πρωθυπουργικό θεσμό, με την παράλληλη αποδυνάμωση του ρόλου του κοινοβουλίου κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Αναφορικά με τα ΜΜΕ αποτυπώθηκε η περαιτέρω ώσμωση τους με την κυβέρνηση μέσω της χρηματοδότησης τους με κρατικά κονδύλια, γεγονός που αποτελεί πλήγμα για την ελευθεροτυπία. Ως μέρη του ιδεολογικού μηχανισμού του κράτους τα ΜΜΕ ανέλαβαν τη διάχυση του αφηγήματος της «ατομικής ευθύνης» στο εσωτερικό της κοινωνίας ενώ παράλληλα αποσιώπησαν τους λανθασμένους χειρισμούς της κυβέρνησης στο μέτωπο της πανδημίας.

Ομοίως, η ώσμωση που δημιουργήθηκε μεταξύ των ειδικών επιστημόνων και της κυβέρνησης οδήγησε στην υποταγή τους στην πολιτική εξουσία, με το ρόλο τους να περιορίζεται στη δικαιολόγηση των αντιφατικών περιοριστικών μέτρων που επιβάλλονταν κατά διαστήματα.

Στην τέταρτη ενότητα παρουσιάστηκε και αναλύθηκε το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας, το οποίο αποτελεί πολιτική εφαρμογή των νεοφιλελεύθερων προτάσεων της «έκθεσης Πισσαρίδη». Τέλος στην πέμπτη ενότητα επιχειρήθηκε να ανιχνευθεί η κοινωνική στάση και αντίδραση απέναντι στα περιοριστικά μέτρα και στο νομοθετικό κυβερνητικό έργο. Από την ανάλυση προκύπτει το συμπέρασμα πως η αρχική θετική συναίνεση απέναντι στα περιοριστικά μέτρα εξασθένησε με την πάροδο του χρόνου και τη μακρά διάρκεια του lockdown, καθώς επίσης και το γεγονός πως ο φόβος του κορωνοϊού αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την εμφάνιση μαζικών κινητοποιήσεων ενάντια στα κυβερνητικά νομοσχέδια.

Η ανάλυση που ακολούθησε η εργασία απάντησε σε όλα τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην εισαγωγή. Πιο συγκεκριμένα, βασικός λόγος επιλογής του μέτρου του lockdown αποτελεί η αδύναμη κατάσταση του Εθνικού Συστήματος Υγείας. Επίσης, παρατηρείται μια συντονισμένη προσπάθεια των ΜΜΕ, των ειδικών επιστημόνων και των κρατικών αξιωματούχων με σκοπό τη δημιουργία ενός εσωτερικού εχθρού που θα πιστώνεται τις κρατικές ανεπάρκειες στη διαχείριση της πανδημίας, καθώς και τη δημιουργία του «ατομικά υπεύθυνου υποκειμένου». Ωστόσο, η προσπάθεια αυτή βρίσκεται ακόμα εν εξελίξει και η έκβαση της δεν δύναται να προδικαστεί.

Όσον αφορά στην εμπλοκή της επιστήμης στη διαμόρφωση και χάραξη της κρατικής πολιτικής αποδεικνύεται πως η ώσμωση ανάμεσα στους ειδικούς επιστήμονες και στην κυβέρνηση οδηγεί στην υποταγή της επιστήμης στην κρατική εξουσία, καθώς ο ρόλος της περιορίζεται στη δικαιολόγηση των αντιφατικών κυβερνητικών μέτρων. Τέλος, η αρνητική κυβερνητική διαχείριση της πανδημίας που οδήγησε σε περισσότερους από 25.000 θανάτους, οι οικονομικές συνέπειες των lockdown και το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης έχουν κλονίσει, αλλά δεν έχουν μέχρι στιγμής αποσταθεροποιήσει, την κοινωνική της συμμαχία με τμήματα του πληθυσμού παρότι η κοινωνική αγανάκτηση και οργή έχουν αυξηθεί.

Επομένως, η υπόθεση εργασίας της παρούσας διπλωματικής επιβεβαιώνεται καθώς διαπιστώνεται πως πράγματι η κυβέρνηση αξιοποίησε το πρωτοφανές γεγονός της πανδημίας και τα περιοριστικά μέτρα ανάσχεσης που επέβαλε και εργαλειοποίησε την επιστήμη με σκοπό την ψήφιση και εφαρμογή διαχρονικών νεοφιλελεύθερων αιτημάτων του ελληνικού κράτους και κεφαλαίου σε ευρύ φάσμα του κοινωνικού πεδίου.

Τέλος, παρατηρείται πως η κυβερνητική διαχείριση της πανδημίας δεν δύναται να αναχθεί σε ένα από τα θεωρητικά σχήματα που αναφέρθηκαν στο θεωρητικό πλαίσιο, παρότι ορισμένες όψεις της διαχείρισης προσιδιάζουν σε κάποια από τα μοντέλα. Πιο συγκεκριμένα, το σχήμα της βιοπολιτικής που περιέγραψε ο Foucault δεν βρίσκει εφαρμογή στην ελληνική περίπτωση, καθώς παρότι το lockdown αποτελεί μια πρωτόγνωρη πρακτική ρύθμισης της κοινωνικής ζωής του πληθυσμού αποτελεί εντούτοις ένα κατασταλτικό μέτρο δίχως να

συνοδεύεται από θετικές ρυθμίσεις, όπως την ενίσχυση του κοινωνικού κράτους και του Εθνικού Συστήματος Υγείας.

Ομοίως, στην περίπτωση κυριαρχίας και έκτακτης ανάγκης του Schmitt δεν προέκυψε η ανακήρυξη τμήματος του πληθυσμού σε «Εχθρό» του κράτους, παρότι ευρύτερα τμήματα στοχοποιήθηκαν, λοιδορήθηκαν και δέχτηκαν την κρατική καταστολή, όπως η νεολαία και εσχάτως ο τιμωρητικός κοινωνικός αποκλεισμός των ανεμβολίαστων πολιτών.

Τέλος, η θέση του Agamben περί κατάστασης εξαιρέσεως δεν προσιδιάζει καθόλου στην υπό εξέταση συγκυρία, καθώς δεν συνέβη αναστολή άρθρων του Συντάγματος μέσω της έκτακτης νομοθεσίας, με εξαίρεση στις 17 Νοεμβρίου και 6 Δεκεμβρίου του 2020, αλλά κυρίως επειδή στην Ελλάδα σε αντίθεση για παράδειγμα με τη Γαλλία δεν υφίσταται μια διαρκής κατάσταση έκτακτης ανάγκης με πρόσχημα την τρομοκρατία ή κάποιο άλλο καταστροφικό συμβάν, γεγονός που θα σήμαινε πως η εξαίρεση αποτελεί τη μόνιμη μορφή διακυβέρνησης.

Εν κατακλείδι, η διαχείριση της πανδημίας από την ελληνική κυβέρνηση συνίσταται σε μια προσπάθεια αυταρχικής διευθέτησης της υγειονομικής κρίσης η οποία αποτυπώνεται στην πρωτοφανή ρύθμιση της κοινωνικής ζωής μέσω του κατασταλτικού μέτρου του lockdown και στην παράλληλη ισχυροποίηση και συγκεντροποίηση της εκτελεστικής εξουσίας.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας ήταν να αναδειχτεί η κυβερνητική στρατηγική αναφορικά με τη διαχείριση της πανδημίας τα τελευταία δύο χρόνια και ο αντίκτυπος των πολιτικών που εφάρμοσε στο κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Η ανάλυση που πραγματοποιήθηκε στις

προηγούμενες ενότητες ως απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα επιβεβαίωσε την υπόθεση εργασίας που τέθηκε στην εισαγωγή.

Ωστόσο η εργασία κλήθηκε να αντιμετωπίσει ορισμένες αντικειμενικές δυσκολίες, με πιο σημαντική τον πυκνό πολιτικό χρόνο της υπό εξέταση διετίας. Το γεγονός αυτό συνεπάγεται ότι ορισμένες όψεις της κυβερνητικής διαχείρισης αναλύθηκαν περιγραφικά και όχι εις βάθος. Για παράδειγμα, ο ρόλος των ΜΜΕ και των ειδικών επιστημόνων χρήζουν περαιτέρω συστηματικής διερεύνησης καθώς διαδραμάτισαν κομβικό ρόλο στην συγκυρία.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί μια προσπάθεια επιστημονικής ερμηνείας της πανδημικής εποχής όπως αυτή αποκρυσταλλώθηκε στην Ελλάδα. Για το λόγο αυτό μέσω της ανάλυσης τέθηκαν σε κριτική εξέταση τα βασικά θεωρητικά σχήματα (κυριαρχία, βιοπολιτική, κατάσταση εξαίρεσης) που δεσπόζουν στο δημόσιο διάλογο αναφορικά με την ερμηνεία της συγκυρίας. Βάσει της ανάλυσης η κυβερνητική διαχείριση της πανδημίας δεν μπορεί να αναχθεί σε κάποιο από αυτά τα σχήματα, γεγονός που συνεπάγεται πως η πανδημική εποχή χρήζει περαιτέρω επιστημονικής μελέτης για την πλήρη κατανόηση της. Η εργασία φιλοδοξεί να συμβάλει στην επιστημονική αυτή έρευνα για τον αντίκτυπο και τους μετασχηματισμούς που επέφερε η πανδημία Covid-19.

Βιβλιογραφία

Agamben G. (2018), *Κατάσταση εξαιρέσεως. Όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπει την εξαιρέση σε κανόνα*, Αθήνα: Πατάκη

Agamben G. (2020), *Που βρισκόμαστε; Η επιδημία ως πολιτική*, Αθήνα: Αλήστου Μνήμης

Foucault M. (1991), *Η μικροφυσική της εξουσίας*, Αθήνα: Ύψιλον

Foucault M. (2011), *Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*, Αθήνα: Πλέθρον

Foucault M. (2011), *Ιστορία της σεξουαλικότητας Ι. Η βούληση για γνώση*, Αθήνα: Πλέθρον

Foucault M. (2017), *Αρχαιολογία της γνώσης*, Αθήνα: Πλέθρον

Lukes S. (2007), *Εξουσία. Μια ριζοσπαστική θεώρηση*, Αθήνα: Σαββάλας

Schmitt C. (2016), *Πολιτική θεολογία. Τέσσερα κεφάλαια γύρω από τη διδασκαλία περί κυριαρχίας*, Αθήνα: Κουκίδα

Tilly C. (2010), *Κοινωνικά κινήματα 1768-2004*, Αθήνα: Σαββάλας

Αλτουσέρ Λ. (1999), *Θέσεις*, Αθήνα: Θεμέλιο

Δοξιάδης Κ. (2008), *Ανάλυση λόγου. Κοινωνικο-φιλοσοφική θεμελίωση*, Αθήνα: Πλέθρον

Δοξιάδης Κ. (2015), *Ο Foucault της φιλοσοφίας και της Αριστεράς*, Αθήνα: Νήσος

Δοξιάδης Κ. (2016), *Προπαγάνδα*, Αθήνα: Νήσος

Ζαβογιάννη Η., <<Η υγειονομική αντιμετώπιση της πανδημίας Covid-19: Συνέχειες και αντιφάσεις του κυβερνητικού λόγου>>, στο Γεωργίου Ε. - Μητρόπουλος Δ. - Νικολοπούλου Κ. - Ψυλλάκου Ε. (επίμ.) (11/2021), *Κυβερνητικός λόγος & ΜΜΕ: Φάσεις και αντιφάσεις*, Αθήνα: Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ

Κοντιάδης Ξ. (2020), *Πανδημία, βιοπολιτική και δικαιώματα. Ο κόσμος μετά τον Covid-19*, Αθήνα: Καστανιώτη

Πισσαρίδης Χ. - Βαγιανός Δ. - Βέττας Ν. - Μεγήρ Κ. (2020), *Σχέδιο ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία*

Πουλαντζάς Ν. Α. (2008), *Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός*, Αθήνα: Θεμέλιο

Σμιτ Κ. (2009), *Η έννοια του Πολιτικού*, Αθήνα: Κριτική

Τσουκαλάς Κ. (2021), *Το πολιτικό στη σκιά της πανδημίας*, Αθήνα: Καστανιώτη

Ξενόγλωσση

Becker G. (1993), *Human capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education*, Chicago: The University of Chicago Press

Περιοδικά

Mueller J. E. (1970), <<Presidential Popularity from Truman to Johnson>>, *American Political Science Association*, 64, 1

Μαρκαντωνάτου Μ. - Σαββάκη Μ. (2021), <<«Αόρατος εχθρός, επιτελικό κράτος και ατομική ευθύνη»: Κριτική ανάλυση λόγου της επίσημης ενημέρωσης σχετικά με τον ιό COVID-19>>, *Θέσεις*, Τ. 154

Παπατριανταφύλλου Δ. (2021), <<Η κατάργηση του πανεπιστημιακού ασύλου. Μια κοινή στρατηγική επιδίωξη των νεοφιλελεύθερων κυβερνήσεων και της Ακροδεξιάς>>, *Θέσεις*, Τ. 155

Εφημερίδες

Έθνος

<<Γεωργιάδης για 865 κρούσματα: «Αναμενόμενη αύξηση λόγω της συγκέντρωσης στο Εφετείο»>>, 21/10/2020

<<Εργασιακό νομοσχέδιο: Οι 7 σαρωτικές αλλαγές που φέρνει – Χατζηδάκης: Εγγύηση η ψηφιακή κάρτα εργασίας>>, 4/6/2021

<<Κορονοϊός: Το μυστικό 4 κρατών της Ασίας που άντεξαν χωρίς περιορισμούς>>, 17/3/2020

Δανέζης Σ., <<Κορονοϊός: Το «μάθημα» της Κίνας>>, 22/3/2020

Διαμάντης Α., <<Ταραντίλης: Να τοποθετηθεί ο Τσίπρας για την αυριανή συγκέντρωση διαμαρτυρίας>>, 10/2/2021

Καλαφάτης Α., <<Πολυτεχνείο: Με απόφαση αρχηγού ΕΛ.ΑΣ τετραήμερη απαγόρευση συγκεντρώσεων>>, 16/11/2020

Λιλιπούλου Μ., <<Κορονοϊός: «Φωτιές» άναψε η αναφορά Τσιόδρα για τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς - Αντιδράσεις ΣΥΡΙΖΑ>>, 27/10/2020

Τζιανίδης Ν., <<Πάρτι στις πλατείες: Ας μην φορτώσουμε κι αυτή την αποτυχία στα παιδιά μας!>>, 18/4/2021

Η Αυγή

<<Αστυνομική καταστολή / Χιλιάδες πολίτες σε πλατείες όλης της χώρας ενάντια στη βία της αστυνομίας>>, 13/3/2021

<<Επικουρική ασφάλιση / Στον δρόμο ενάντια στα σχέδια Μητσοτάκη – Χατζηδάκη>>, 1/9/2021

<<Νέα Σμύρνη / Τι προηγήθηκε του άγριου ξυλοδαρμού του νεαρού - Όλο το βίντεο>>, 8/3/2021

Νταρζάνου Α., <<Λίστες Πέτσα / Η κορυφή του παγόβουνου της χειραγώγησης των ΜΜΕ>>, 24/10/2021

Η Εποχή

Ο δικηγόρος του διαβόλου, <<Οι καταλήψεις έδωσαν την πρώτη νίκη στο φοιτητικό κίνημα>>, 25/4/2021

Η Εφημερίδα των Συντακτών

<<«Ρήγμα» στη Ν.Δ. για τη συνεπιμέλεια: Γιαννάκου-Κεφαλογιάννη καταψήφισαν>>, 20/5/2021

<<Αστυνομικός έβγαλε όπλο μέσα στην ΑΣΟΕΕ καταγγέλλουν φοιτητές>>, 24/2/2020

<<Διέρρευσε μέρος των πρακτικών της επιτροπής λοιμωξιολόγων>>, 18/4/2021

<<ΕΛ.ΑΣ. εκτός ελέγχου σε κρεσέντο καταστολής για το Πολυτεχνείο>>, 17/11/2020

<<Κατατέθηκε το ασφαλιστικό νομοσχέδιο>>, 24/7/2021

<<Υπερψηφίστηκε επί της αρχής ο νόμος «καρμανιόλα» για την Παιδεία>>, 21/7/2021

Αγγελή Δ. - Ζαφειρόπουλος Κ., <<Τα μαθηματικά Μαγιορκίνη και η δημόσια υγεία>>, 31/8/2020

Βασιλείου Θ., <<Η ελαττωματική δημοκρατία>>, 19/2/2021

Διονέλλης Μ., <<Μας έφαγε ο αλγόριθμος>>, 29/8/2020

Καλλιμάνης Χ., <<Οι απειλές της ΤΥΙ και η άτακτη υποχώρηση Μητσοτάκη>>, 1/7/2020

Κωνσταντόπουλος Μ. Α., <<Αιτία πολέμου για την Αριστερά ο νόμος για τις διαδηλώσεις>>, 1/7/2020

Κωνσταντόπουλος Μ. Α., <<Αλληλεγγύη στους πρόσφυγες, όχι στον εκφασισμό της κοινωνίας>>, 5/3/2020

Κωστόπουλος Τ., <<Χρυσοχοΐδης: Η χούντα δεν τελείωσε το 1974>>, 24/6/2020

Τερζής Δ., <<Η ΕΥΠ στην υπηρεσία του Μητσοτάκη>>, 13/12/2021

Τερζής Δ., <<Πολίτες σε καθεστώς παρακολούθησης από την ΕΥΠ>>, 14/11/2021

Τζιαντζή Α., <<Άτυπες πολιτοφυλακές στον Έβρο;>>, 4/3/2020

Ψαρά Μ., <<Σε κίνδυνο η ελευθερία του Τύπου στην Ελλάδα>>, 20/12/2021

Η Καθημερινή

<<Αικ. Σακελλαροπούλου: Εθνικό μας χρέος η επίδειξη ατομικής ευθύνης>>, 23/3/2020

<<Β. Κικίλιας: Πειθαρχία και ατομική ευθύνη ώστε να εξασφαλίσουμε για τις ευπαθείς ομάδες τη μεγαλύτερη δυνατή ασφάλεια>>, 10/3/2020

<<Δημοσκόπηση: Μεγάλη η ανησυχία για την πανδημία, καθολική η αποδοχή των μέτρων>>, 2/4/2020

<<Μητσοτάκης: Είμαστε σε πόλεμο, ο εχθρός δεν είναι ανίκητος>>, 17/3/2020

<<Στ. Πέτσας: Προς πλήρη απαγόρευση της κυκλοφορίας αν δεν αποδώσουν οι συστάσεις>>, 21/3/2020

Θεοδωρόπουλος Τ., <<Από τη Θεσσαλονίκη στο Ζεφύρι>>, 12/12/2020

Θεοδωρόπουλος Τ., <<Είναι κακοποίηση η ατομική ευθύνη;>>, 11/12/2020

Θεοδωρόπουλος Τ., <<Η ατομική ευθύνη>>, 3/4/2020

Θεοδωρόπουλος Τ., <<Καρναβαλιστές και κουφοντινικοί>>, 17/3/2021

Λακασάς Α., <<Νόμος-σκούπα για τα ΑΕΙ: Το πανεπιστήμιο του 2030>>, 21/11/2021

Μανδραβέλης Π., <<Ατομική και κοινωνική ευθύνη>>, 18/8/2020

Μουμτζής Σ., <<Το δράμα της Μαλεσίνας>>, 23/3/2021

Μπουλούτζα Π., <<Πρώτο κρούσμα του κορωνοϊού στην Ελλάδα>>, 26/2/2020

Παπαντωνίου Σ., <<Παρατείνεται το lockdown>>, 25/2/2021

Σουλιώτης Γ., <<Κορωνοϊός: Τα δέκα σενάρια εκτάκτου ανάγκης που επεξεργάζεται η κυβέρνηση>>, 25/2/2020

Πρώτο Θέμα

<<Δημοσκόπηση: Στις 12 μονάδες η διαφορά ΝΔ και ΣΥΡΙΖΑ - Κούρασε το lockdown>>, 29/3/2021

Τα Νέα

<<Lockdown: Ο κοροναϊός κάνει πάρτι κι απόψε στις πλατείες της Αθήνας>>, 17/4/2021

<<Αντίο lockdown έως τις 14 Μαΐου - Το χρονοδιάγραμμα της επιστροφής στην κανονικότητα>>, 14/4/2021

<<Επεισόδια στην πορεία για τις διαδηλώσεις – Χημικά και κρότου λάμψης κατά των διαδηλωτών>>, 9/7/2020

<<Επέτειος Γρηγορόπουλου: Απαγόρευση συναθροίσεων για την Κυριακή>>, 5/12/2020

<<Ο Κυρανάκης δημοσιοποίησε το όνομα του νεαρού που χτυπήθηκε στη Νέα Σμύρνη>>, 8/3/2021

<<Το lockdown αυξάνει τα κρούσματα λέει ο Ιωαννίδης στο MEGA: «Ναι» σε άνοιγμα εστίασης και σχολείων>>, 18/3/2021

Λαμπρόπουλος Β., <<Lockdown: Οι 8 διαφορές της καραντίνας Μαρτίου με Νοεμβρίου>>, 7/11/2020

Το Βήμα

<<Βουλή: Υπερψηφίστηκε το νομοσχέδιο για τις διαδηλώσεις>>, 9/7/2020

<<Κορωνοϊός και σουηδικός εξαιρετισμός: Παράδειγμα προς μίμηση ή προς αποφυγή;>>, 16/10/2020

<<Λιγότεροι οι έλεγχοι της ΕΛ.ΑΣ για τα μέτρα μετά τα επεισόδια της Νέας Σμύρνης>>, 21/3/2021

<<Μαυροειδάκος για πάρτι στις πλατείες: Ας τα βρουν λοιμωξιολόγοι – κυβέρνηση – Όλοι είναι έξω>>, 18/4/2021

<<Πολυτεχνείο 2020 : Αντιδράσεις για το όργιο καταστολής>>, 18/11/2020

<<Φουντώνουν τα σενάρια για ολικό lockdown - Τα στοιχεία που δείχνουν ότι η Αττική βαδίζει πάνω στο 3^ο κύμα>>, 2/2/2021

Κρίκης Σ., <<Κορωνοϊός : Η κοινωνία προετοιμάζεται για την μάχη με το τρίτο κύμα - Μπροστά σε νέα καραντίνα>>, 5/2/2021

Σταυρόπουλος Λ., <<Τι αλλάζει στο νομοσχέδιο για τις διαδηλώσεις>>, 6/7/2020

Το Ποντίκι

<<Η πρόεδρος του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας «αδειάζει» το δόγμα Χρυσοχοϊδη για τις συγκεντρώσεις και τον κορωνοϊό>>, 11/1/2021

Ειδησεογραφικές ιστοσελίδες

Athens Voice

<<Κορωνοϊός στην Ελλάδα - Ένας χρόνος: Οι ημερομηνίες σταθμοί>>, 26/2/2021

Γκρους Δ., <<Το χρονικό των βίαιων συγκρούσεων στη Χίο και τη Λέσβο>>, 27/2/2020

CNN Greece

<<Κορωνοϊός - Δημοσκοπήσεις Metron Analysis και Pulse: Τι λένε οι πολίτες για lockdown και εμβόλιο>>, 26/11/2020

<<Κορωνοϊός στην Ελλάδα: Μέτρα και στη Βουλή - Πώς θα λειτουργεί>>, 12/3/2020

<<Νέα Σμύρνη: Σοβαρά επεισόδια με τέσσερις αστυνομικούς τραυματίες>>, 9/3/2021

<<Στον πρωθυπουργό οι αρμοδιότητες της ΕΥΠ, της ΕΡΤ και της ΓΓ Ενημέρωσης>>, 9/7/2019

Αλμπάνης Γ., <<ΚΚΕ: «Κόκκινος» Μάης για να μην περάσει το νομοσχέδιο Χατζηδάκη>>, 20/4/2021

Αλμπάνης Γ., <<Νομοσχέδιο Χατζηδάκη: Η πρώτη μεγάλη αναμέτρηση μετά το lockdown>>, 6/6/2021

Μαλλάς Δ., <<Μητσοτάκης από Σαντορίνη: Στόχος μου να καταστήσω την Ελλάδα ασφαλή τουριστικό προορισμό>>, 13/6/2020

Fortune

Antholis W. J. - Letsas F., <<Fortune USA: Ο Κυριάκος Μητσοτάκης αντιμετώπισε δοκιμασίες που θα φόβιζαν ακόμα και τον ήρωα της μυθολογίας Ηρακλή>>, 28/5/2020

iefimerida

<<Κορωνοϊός: Το χρονικό με τα μέτρα που πήρε η Ελλάδα - Πόσο γρήγορα αντέδρασε σε σχέση με άλλες χώρες>>, 17/3/2020

Liberal

Μαυρίδης Θ., <<Ο Άγιος - Βασίλης Κυριάκος και ο φοροεισπράκτορας Αλέξης>>, 13/9/2021

Μαυρίδης Θ., <<Ο κορωνοϊός μηδενίζει το κοντέρ και μας ξαναβάζει στο παιγνίδι!>>, 6/4/2020

News 24/7

<<Νέα Σμύρνη: Όλα τα βίντεο με τα περιστατικά αστυνομικής βίας>>, 10/3/2021

Σαμαρά Β., <<Η κυβέρνηση δεν διαψεύδει παρακολουθήσεις πολιτών από ΕΥΠ>>, 15/11/2021

Protagon

Ευθυμάκης Δ., <<Ηγέτης, ομάδα, ικανότητα, θέσεις, αξιοπιστία>>, 16/3/2021

Ευθυμάκης Δ., <<Κάποιος να τον προφυλάξει>>, 8/2/2021

Ευθυμάκης Δ., <<Το τσιτάχ και το ζαρκαδάκι>>, 31/3/2020

Κακολύρης Π., <<Με συνταγή Τσόρτσιλ>>, 18/3/2020

Πετρουλάκης Α., <<Η λάμψη του αστερισμού Μητσοτάκη τυφλώνει>>, 28/3/2020

Pulse CR

<<Δημοσκόπηση ΣΚΑΪ – Pulse RC – Φεβρουάριος 2021: Οκτώ στους δέκα θα εμβολιαστούν – Να ανοίξουν μαζί σχολεία, λιανεμπόριο – Στις 15 μονάδες η «ψαλίδα» ΝΔ – ΣΥΡΙΖΑ (BİNTEO)>>, 1/3/2021

The Clockwork Orange Times

Ανδρεάδης Α., <<Ο Έλληνας Κέννεντυ και οι 12 Άθλοι του Ηρακλή>>, 21/4/2020

Vouliwatch.gr

Λιβιτσάνος Γ., <<2020: Το κοινοβούλιο στη σκιά της πανδημίας>>, 30/12/2020

Λιβιτσάνος Γ., <<Επιστημονική Επιτροπή Βουλής: Αντισυνταγματικό το νομοσχέδιο για τις διαδηλώσεις>>, 8/7/2020

ΣΚΑΪ

Πλεύρης Θ., <<Η απαίτηση της αριστεράς για ασυλία>>, 13/11/2020

Δημόσιοι φορείς/οργανισμοί

Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας

Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας, *Ημερήσια έκθεση επιδημιολογικής επιτήρησης λοίμωξης από το νέο κορωνοϊό (COVID-19)*, 13/6/2020

Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας, *Ημερήσια έκθεση επιδημιολογικής επιτήρησης λοίμωξης από το νέο κορωνοϊό (COVID-19)*, 31/8/2020

Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας, *Ημερήσια έκθεση επιδημιολογικής επιτήρησης λοίμωξης από το νέο κορωνοϊό (COVID-19)*, 7/11/2020

Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας, *Ημερήσια έκθεση επιδημιολογικής επιτήρησης λοίμωξης από το νέο κορωνοϊό (COVID-19)*, 14/5/2021

Primeminister.gr

<<Ανακοινώσεις και συνέντευξη Τύπου του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη, με τη συμμετοχή του καθηγητή Σωτήρη Τσιόδρα, για την αντιμετώπιση της πανδημίας>>, 5/11/2020

<<Απάντηση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στη Βουλή, στο πλαίσιο της «Ωρας του Πρωθυπουργού», σε επίκαιρη ερώτηση του Αρχηγού της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης Αλέξη Τσίπρα>>, 12/3/2021

<<Δευτερολογία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στη Βουλή κατά την ενημέρωση του σώματος, σύμφωνα με το άρθρο 142Α του Κανονισμού της Βουλής,

για την κυβερνητική πολιτική σχετικά με την αντιμετώπιση της πανδημίας>>, 12/11/2020

<<Δήλωση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη για τον φετινό εορτασμό της επετείου του Πολυτεχνείου σε συνθήκες πανδημίας>>, 16/11/2020

<<Δήλωση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη>>, 9/3/2021

<<Δήλωση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη>>, 9/3/2021

<<Μήνυμα του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη για το νέο κύμα του κορονοϊού>>, 24/9/2020

<<Μήνυμα του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη προς τους πολίτες για την πανδημία και τα μέτρα για την προστασία της Δημόσιας Υγείας>>, 9/2/2021

<<Ομιλία του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στη Βουλή κατά την ενημέρωση του σώματος, σύμφωνα με το άρθρο 142Α του Κανονισμού, για την κυβερνητική πολιτική σχετικά με την αντιμετώπιση της πανδημίας>>, 12/11/2020

<<Συνέντευξη του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στην «Καθημερινή της Κυριακής» και στον Αλέξη Παπαχελά>>, 18/4/2020

<<Συνέντευξη του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στο CNN και στον απεσταλμένο του δικτύου στην Αθήνα Nic Robertson>>, 4/5/2020

<<Συνέντευξη του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στο CNN και την Christiane Amanpour>>, 1/4/2020

<<Συνέντευξη του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη στον τηλεοπτικό σταθμό STAR και τη δημοσιογράφο Μάρα Ζαχαρέα>>, 25/5/2020

EPT

EPT A.E., <<Covid-19: Πρώτο θετικό κρούσμα στην Ελλάδα>>, 26/2/2020